

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ANTİK KAYNAKLARA GÖRE PAPHLAGONİA

Yüksek Lisans Tezi

Yalçın BAZNA

Ankara-2014

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ANTİK KAYNAKLARA GÖRE PAPHLAGONİA

Yüksek Lisans Tezi

Yalçın BAZNA

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hülya Arıkan BOYANA

Ankara-2014

T.C. ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ANTİK KAYNAKLARA GÖRE PAPHLAGONİA

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hülya Arıkan BOYANA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....

.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Paphlagonia bölgesi Antikçağ Anadolu'sunun en az araştırılan bölgelerinden bir tanesidir. Bölge stratejik olarak çok önemli bir yerde idi. Bundan dolayı bu coğrafya'da antik çağlarda pek çok krallığın gözü olmuştur. Nitekim Pontus, Bithynia gibi devletler her zaman Paphlagonia coğrafyasını egemenlikleri altında tutmak istiyorlardı. Ancak burası Roma için de çok önemli bir yerdeydi. Çünkü burası özellikle Mithridates Eupator'un Anadolu'da Roma egemenliğinin sona ermesi için tampon bir bölge olarak kullanılmaktaydı. Bununla birlikte Roma cumhuriyeti döneminde Paphlagonia'nın Roma ile ilişkileri genellikle iyi bir seyir izlemiştir.

En başından itibaren her türlü desteğini eksik etmeyen ve tezime değerli katkılarından dolayı tez danışmanım Doç. Dr. Hülya Arıkan Boyana'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Yalçın BAZNA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	IV
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	
1. Paphlagonia'nın Tarihi Coğrafyası.....	8
2. Paphlagonia'nın Menşei Meselesi.....	13
3. Paphlagonia'daki Bazı Önemli Yerleşim Yerleri.....	20
3. 1. Hadrianapolis/Kaisareia/Eskipazar.....	20
3. 2. Gangra/Germanikopolis/.....	25
3. 3. Pompeiopolis/Taşköprü.....	28
3. 4. Sinope.....	30
3. 5. Tios/ Tieion/Tieium.....	33
3. 6. Amastris/Sesamos/Amasra.....	36
BÖLÜM II	
1. M.Ö. 4. Yüzyıl'a Kadar Paphlagonia Siyasi Tarihi.....	41
2. M.Ö. 3. Yüzyıl'dan Roma Cumhuriyet Dönemi Sonuna Kadar Paphlagonia Siyasi Tarihi.....	47
BÖLÜM III	
Paphlagonia Dini.....	96
BÖLÜM IV	
Paphlagonia'da Ekonomik Durum ve Yollar.....	114

SONUÇ.....	122
KAYNAKÇA.....	125
ÖZET.....	143
ABSTRACT.....	144
EKLER.....	145

KISALTMALAR LİSTESİ

A. Ü.	: Ankara Üniversitesi
BATL	: R. J. A. Talbert (Ed.), Barrington Atlas of the Greek and Roman World, Princeton, 2000.
bkz.	: bakınız
dn.	: dipnot
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
vd.	: ve devamı
vdd.	: ve devamın devamı
M.Ö.	: Millattan Önce
M.S.	: Millattan Sonra
RE	: Paulys Real-Encyclopadie der Classichen
Res.	: Resim
S.	: Sayı
s.	: Sayfa

GİRİŞ

Tarihi olayların meydana geldiği her medeniyetin üzerinde kurulduğu bir coğrafi mekan bulunur. Bir medeniyetin yayılıp genişlemesinde veya dağılıp yok olmasında en önemli rol zamandır. Elverişli iklim şartları, verimli topraklar ve su kaynakları açısından son derece zengin bir coğrafi sahada kurulan bir siyasi oluşumun gelişmesi kaçınılmaz bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında coğrafi faktörler, insan topluluklarını ve bu toplulukların siyasi, ekonomik, dini ve kültürel hayatlarını olumlu ya da olumsuz yönlerden etkilemektedir. Paphlagonia bölgesi üzerinde de coğrafi şartlar ve zaman faktörü, Paphlagonia'nın iç ve sahil kısımları şeklinde, ayrı ayrı etkili olmuştur. Nitekim Paphlagonia, uzun süre Kuzey Anadolu ve Karadeniz sahili arasında bir kavşak ve set olarak geçişken bir konumda yer almaktaydı. Ayrıca Paphlagonia'nın coğrafyası, büyük çoğunlukla politik ve sosyal gelişmelerin etkisi altında olmasının yanı sıra merkezi olarak da toprakları yönetilmesi zor bir yerdir. Anadolu'nun diğer yerleşim alanlarına nazaran daha az bilinen bu bölge, 19. yüzyıldan itibaren çeşitli araştırmacı ve seyyahlarca ziyaret edilmiştir. Bu bölgeleri gezip burası hakkında bilgi veren Gustav Hirschfeld, 1882 yılının Ağustos, Eylül, Ekim ayları arasında Anadolu'daki son gezisinin amacının Paphlagonia Bölgesi'nin çok az bilinen kuzey kesimlerini keşfetmek olduğunu belirtmiştir. Başlangıç noktası olarak da antik Abonuteikhos olarak bilinen İnebolu'dan başlamış ve Parthenios Nehri (Bartın Nehri) civarına kadar eyaletin batı yarısını mümkün olduğunca hızlı bir şekilde gezmiştir ve dağlarının doğası gereği seyahat için uygun olmadığını belirtmiştir. Paphlagonia'nın bu batı kısmının neredeyse tüm konfigürasyonunun

Devrikian ırmağı sistemine bağı olduğunu belirtmiştir.¹ Hirschfeld, Paphlagonia'lılarla ilgili antik kalıntıların oldukça yetersiz olduğunu belirtmiş ve burada bitmez tükenmez bir orman varlığından söz etmiştir.² Hirschfeld, Paphlagonia'nın yeterince araştırılamamasının nedenini ise sahil bölgesinin geçilemez doğasından kaynaklandığını belirtmiştir.³

Paphlagonia bölgesinde Orta Paleolitik dönemden (günümüzden yaklaşık M.Ö. 200.000-40.000) itibaren yerleşim izleri zor da olsa takip edilebilmektedir.⁴ Roger Matthews öncülüğünde Paphlagonia bölgesinde Paphlagonia Projesi kapsamında yapılan araştırmalarda Orta Paleolitik materyal kalıntıları ile ilgili önemli bulgulara dört sitede rastlanmıştır. Roger Matthews tarafından envanterleri çıkartılmış olan bu sitelerden Eldivan 02S03 ve Eldivan 02S04 adlı siteler bitişik lithik siteler halindedir. Matthews'e göre bunların her ikisi de bir zamanlar Buzul Çağı gölüydüler ve bugün verimli Eldivan Ovasındaki kıyılara nazır yamaçlar üzerinde yer almaktadırlar. Toplamda iki hektardan daha fazla yer kaplayan bu iki sitede taşlar, pullar vb. materyaller bulunmuştur. Araştırmada bulunan diğer Orta

¹ Hirschfeld, G.; "Notes of Travel in Paphlagonia and Galatia", Journal of Studies IV, 275-280, 1883, s. 275.

² Hirschfeld, G. (1883), s. 276.

³ Hirschfeld, G. (1883), s. 277.

⁴ Bunun için bkz. Bostancı, E.Y.; "Gökırmak Vadisi'nde Prehistuvar Araştırmaları, Yeni Paleolitik Buluntular", A. Ü. DTCF Dergisi X, 1952, s. 137-142; Kökten, İ.K.; "1947 Yılı Tarih öncesi Araştırmaları", Belleten, S. 45, 1948, s. 223-226; Kökten, İ.K.; "Kuzeybatı Anadolu'nun Tarih Öncesi Hakkında Yeni Gözlemler" A. Ü. DTCF Dergisi, S. IX 1951, s. 201-212.

Paleolitik siteler Salur'daki 03S02 adlı yer ile Şabanözü bölgesindeki bir yayın çevresinde yer alan PS208 adlı yerdir.⁵ Paphlagonia bölgesindeki yerleşimlerin büyük çoğunluğu Anadolu'daki diğer yerleşimlerle kıyaslandığında küçüktürler. Bu anlamda Project Paphlagonia kapsamında Roger Matthews'in öncülüğünde yapılmış olan çalışmalarda 337 arkeolojik site kaydedilmiş olup ancak bunların sadece 134 tanesi yerleşim yeri olarak karakterize edilmiştir. Bu 134 yerleşimin de ancak 11 tanesi yani yüzde sekizi beş hektardan daha büyük bir alanı kapsamaktadır. Geriye kalan büyük bir çoğunluk yani yüzde sekseni ise iki hektardan daha küçüktür.⁶

Anadolu ve Batı Asya'nın diğer pek çok bölgesinde olduğu gibi Kuzey merkezi Anadolu'da da yaklaşık M.Ö. 40.000-12.000 arasında Üst Paleolitik tarihli kayda değer siteler bulunmamaktadır. Paphlagonia projesindeki alan çalışmaları esnasında bunlara hiç rastlanılmamıştır. Bu dönemde yerleşim olmayışının nedeni Roger Matthews'e göre iklimlerdeki aşırı sertlikler temel etken olabilirdi.⁷

Paphlagonia'da yerleşim izlerinin takip edilebildiği dönemlerden biri de Neolitik Dönemdir (M.Ö. 10.000-6.000). Roger Matthews ve ekibinin Paphlagonia projesindeki en büyük amaçlarından birisi de Kuzey-merkezi Anadolu'daki Neolitik bir yerleşimin varlığı veya yokluğu sorununun ortaya konulması yönünde olmuştur. Proje kapsamında gerçekleştirilen yoğun ve kapsamlı 5 sezonluk alan çalışmaları boyunca araştırma bölgesi içerisinde Neolitik yerleşim ile ilgili kesin bir yerleşim

⁵ At Empires' Edge: Project Paphlagonia, Regional Survey in North-Central Turkey, Edited by Roger Matthews and Claudia Glatz, Published by British Institute, at Ankara, 2009, s. 76.

⁶ At Empires' Edge, (2009), s. 239.

⁷ At Empires' Edge, (2009), s. 76.

izine rastlanılamamıştır.⁸ Marro'ya göre Kuzey Anadolu bölgesi ya Neolitik dönemde iskan edilmemişti ya da Neolitik malzeme izleri tam olarak saptanamamıştı. Mevcut Neolitik siteler yakın zamanlarda alüvyonlu kaynaklar ile kapatılmıştı⁹.

Paphlagonia bölgesinde yerleşimin izlerinin takip edilebildiği diğer bir dönem de Kalkolitik dönemdir (M.Ö. 6000-3000). Bu dönem ile ilgili yine Roger Matthews ve ekibinin yaptıkları çalışmalara göre Kuzey merkezi Anadolu bağlamında Kalkolitik dönemin 3000 yıllık boşluğu ile ilgili olarak göz önünde bulundurulması gereken birkaç faktör vardır. Bunlardan birincisi bu bölgede bu dönem site ve evrelerini keşfedecek çok az proje, araştırma ve kazı olmasıdır. İkincisi, Kuzey Anadolu'nun son derece yüksek bir muhafazakar geleneğe ev sahipliği yapmasıdır. Üçüncüsü, Kuzey Anadolu'nun Kalkolitik dönemine işaret eden proje eksikliğine ve ilgili seramik topluluklarının az olmasına rağmen yine de tüm Kalkolitik dönem boyunca bu bölgede insan yerleşiminin gerçekten düşük bir seviyede görülmesidir. Proje çerçevesinde sadece altı site Kalkolitiğe tarihlendirilebilir. Bunlardan Geç Neolitik dönemden Erken Kalkolitik döneme geçişin örneklerinden birisini İç Paphlagonia'da, Ilıpınar sitesinde yer alan, X.-IX. evrelerde görülmektedir.¹⁰ Bunun izleri Orta ilçesinde bulunan Salur Höyük'ten de

⁸ At Empires' Edge, (2009), s. 78.

⁹ Marro, C.; "Archaeological Survey in the Kastamonu Region, Turkey: Remarks on the Preclassical Cultural Geography of the Southern Black Sea" in P. Matthiae, A. Enea, L. Peyronel, F. Pinnocks Proceedings of the First International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, Rome, 2000, s. 951-953.

¹⁰ At Empires' Edge, (2009), s. 78-80.

takip edebilir.¹¹ Erken Bronz Çağında (M.Ö. 3000-2000) da Paphlagonia bölgesi iskana tabi tutulmuştur. Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi M.Ö. 3. bin yıla gelindiğinde Paphlagonia'nın iç bölgelerindeki iskan önemli bir oranda artış göstermiştir. Bu sonuç Paphlagonia bölgesinde araştırma yapan Roger Matthews'in burada toplamda Erken Bronz çağına tarihlenen 26 site bulmasıyla ortaya konulmuştur. Bunlardan Kastamonu (Timonion)¹² ve Sinop (Sinope) yerleşimlerin sayısının özellikle arttığı bölgelerdir.¹³ Paphlagonia yerleşimlerinin en önemli evrelerinden bir tanesi de M.Ö. ikinci bin yıldır. M.Ö. ikinci bin yıl, genel olarak, Anadolu'nun tümü adına hakim sosyo-politik olay Hitit devletinin yükseliş, yayılma ve çöküş zamanlarıdır. Bu dönemlerde iç Paphlagonia özellikle Hititler'in başkenti olan Hattuşaş'a yakınlığı dolayısıyla bu olaylar içerisinde son derece önemli bir rol oynamış olsa gerektir.¹⁴

Paphlagonia bölgesi için yapılan kazı çalışmaları ile elde edilen veriler ve modern yazarların bu bölge hakkında yaptıkları çalışmalar bölge coğrafyası, ekonomisi ve sosyo-politik durumu hakkında başvurulacak kaynaklar olsa da Antik Hellen ve Roma yazarlarının bıraktıkları eserler daha önemlidir. Bunlardan M.Ö. 8.

¹¹ At Empires' Edge, (2009), s. 80.

¹² Ahmet Gökoğlu'na göre Hititler zamanında burada Gas veya Gasga denilen bir kavim yaşadığına göre, "Gas" kelimesi ile "on"u atılmış "Timoni" kelimelerinin birleşmesinden "Gas Ülkesi" manasına gelen Gas-timoni ismi ortaya çıkmıştır. Bkz. Gökoğlu, Ahmet, Paphlagonia- Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 30-31.

¹³ At Empires' Edge, (2009), s. 83.

¹⁴ At Empires' Edge, (2009), s.107.

yüzyılda yaşamış olan Homeros'un *İlyada* adlı eseri Paphlagonia adının ilk geçtiği kaynak olması açısından son derece önemlidir. Ancak *İlyada*'da Paphlagonia bölgesi hakkında yer alan bilgiler ise son derece sınırlıdır. Herodotos (M.Ö. 484-M.Ö. 425) da Paphlagonia bölgesi hakkında bilgiler vermektedir. Bu bilgiler sınırlıdır ve iç bölgeler hakkında çok az bilgi verilmektedir. Atinalı Ksenophon'un (M.Ö. yaklaşık 430-354) *Anabasis* ve *Hellenika* adlı eserleri Paphlagonia coğrafyası, ekonomik yapısı ile sosyo-politik durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ksenophon'un bu eserleri Paphlagonia'nın bir dönem siyasi akışını takip edebilmemize yardım etmektedir. Amaseia'lı Strabon'un *Geographika* adlı eseri de bizlere önemli bilgiler sağlamaktadır. Strabon'da Paphlagonia'nın coğrafi, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel durumu hakkında çok önemli bilgiler elde edilebilir. Paphlagonia hakkında önemli bilgi veren antik yazarlardan biri de Arrianus'tur. Arrianus, *Periplus Ponti Euxini* adlı eserinde özellikle Paphlagonia bölgesinin kıyı bölgeleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bundan başka Hellen tarihçi ve biyografi yazarı Plutarkhos (M.S. 46-120), Hellen tarihçi Diodorus Siculus (M.Ö. 90-21), Herakleia Pontike'li Memnon (M.S. 1. yüzyıl), Romalı hatip ve tarihçi Quintius Curtius Rufus (M.S. 1. yüzyıl), Plinus (M.S. 1. yüzyıl), Tacitus (M.S. 55-117/120), Iosephus (M.S. 1. yüzyıl), Iustinus (M.S. 3. yüzyıl), Eutropius (M.S. 4. yüzyıl), Orosius, Eustathios (M.S. 12. yüzyıl) gibi yazarlar da dönemin coğrafi, siyasi ve sosyo- ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler sunmaktadırlar. Modern kaynaklardan David Magie'nin *Roman Rule in Asia Minor* adlı eseri Paphlagonia bölgesi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Yine A.H.M. Jones'in *The Cities of the Eastern Roman Province* adlı eseri de bu açıdan zikredilmeye değer eserlerdendir. Murat Arslan'ın *Mithridates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, adlı eseri de tezimizde çokça

faydalandığımız kaynaklar arasındadır. Bunun dışında bölgede gerçekleştirilen kazı çalışmaları, Makaleler de önemli kaynaklardır. Ancak burada şunu ifade edelim ki bölge hakkında kazı çalışmaları oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalar da bölgenin genelinde son yıllarda başlamıştır. Bu bağlamda Roger Matthews'ın öncülüğünde yapılan Project Paphlagonia'da daha çok bölgenin arkeolojisi üzerinde durulmuştur. Burada şunu ifade edelim ki Paphlagonia bölgesi üzerinde yapılan çalışmaların az olmasının nedenlerinden biri antik kaynaklarda bölgeden çok az bahsedilmiş olmasıdır. Bundan dolayı *Roma Cumhuriyet Dönemi Pahlagonia* tezimizi hazırlarken mevcut kaynakları karşılaştırmalı bir şekilde ele almaya ve yorumlamaya çalıştık. Bu çalışmamızın dönemle ilgili yapılacak diğer çalışmalara daha kapsamlı bir boyut kazandıracağını ümit ediyoruz.

Dört bölümden oluşan tezimizin birinci bölümünde Paphlagonia'nın Tarihi Coğrafyası, Menşei ve Paphlagonia'daki bazı önemli yerleşimleri ele aldık. Böylece sonraki bölümlerin anlaşılmasına kolaylık sağlayacağını ümit ettik. İkinci bölümde Paphlagonia Siyasi tarihi üzerinde durduk. Bunu yaparken özellikle antik ve modern kaynakları kıyaslamalı bir şekilde ele almaya çalıştık. Nitekim Roma Cumhuriyeti dönemi öncesinde ve Roma Cumhuriyeti döneminde Paphlagonia'nın siyasi durumu hakkında bazı dönemlerde antik kaynaklar sessiz kalmaktadır. Bundan dolayı bazı dönemlerde hangi kralların hüküm sürdükleri hakkında net bilgilere sahip olamamaktayız. Üçüncü bölümde Paphlagonia Dini üzerinde durduk. Burada özellikle kültlerden ve sikkelerden hareketle bölge dini hakkında bazı bilgiler vermeye çalıştık. Dördüncü son bölümde ise Paphlagonia Bölgesi'nin Ekonomik Durumu ve yolları üzerinde durulmuştur.

I. BÖLÜM

1. Paphlagonia'nın Tarihi Coğrafyası

Tarihi süreç içerisinde pek çok değişikliğe uğramakla birlikte Strabon'a göre Paphlagonia, Antikçağda batısında Bithynia'dan Parthenius (Bartınsu) nehriyle, doğusunda Pontus ve Halys nehriyle, güneyinde Phrygia ve Galatia ve en nihayetinde kuzeyinde doğal olarak konumu gereği Karadeniz ile çevrili coğrafik bölgenin adıdır.¹⁵ Paphlagonia'nın coğrafi sınırları hakkında bilgi veren değerli antik yazarlardan biri de Arrianus'tur. Arrianus Paphlagonia'nın coğrafyası hakkında bilgi verirken bu sınırları Parthenios Irmağı'ndan gemiler için demir atma yeri olan ve 90 stadia¹⁶ mesafede yer alan Amastris'ten başlatmaktadır. Arrianus'a göre oradan Erythinoi'nin 60 stadia ve Erythinoi'dan Kromna'nın yine 60 stadia;¹⁷ oradan Kytoros'un 90 stadia; Kytoros'tan Aigialos'un 60 stadia; Tyhmena'nın 90 stadia ve Karambis'in 120 stadia¹⁸; oradan da Zephyrion'in 60 stadia;¹⁹ Zephyrion'dan küçük

¹⁵ Strabon; Geographika, Antik Anadolu'nun Coğrafyası, Çev. Prof. Dr. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, XII. 3. 9.

¹⁶ Yaklaşık 600 ayak uzunluğundadır. Ancak antikçağda bu mesafenin ölçümü belli bir standarda bağlanmadığından 1 stadion'un uzunluğu 177.6-192.28 metre arasında değişmekteydi. Bkz. Arriani; Periplus Ponti Euxini, Arrianus'un Karadeniz Seyahati, Çeviren ve Yorumlayan Murat Arslan, Odin Yayıncılık, Antalya, 2005, s. 11 'g' nolu dipnot.

¹⁷ Arr. Perip., XIV. 1.

¹⁸ Arr. Perip., XIV. 2.

¹⁹ Strabon, Karambis'ten sonra Kinolis'in ve ondan sonra da Abonouteikhos'un geldiğini ifade etmektedir. bkz. Strab., Geo., XII. 3. 10.

bir kent olan Abonouteikhos'un²⁰ ise 150 stadia'lık mesafede; oradan Kinolis *emporion*'unun 60 stadia olduğunu belirtmiştir.²¹ Yine devamında ona göre Kinolis'ten²² gemiler için güvenli bir liman yeri olan Stephane'ye 180 stadia, Stephane'den Potamoi'a 150 stadia, oradan Lepte Burnu'na 120 stadia ve Lepte Burnu'ndan Armene'ye²³ ise 60 stadia'dır.²⁴ Oradan Sinope'ye 40 stadia mesafe vardır; Sinope'den gemiler için liman yeri olan Karousa'ya (Gerze)²⁵ 150 stadia; oradan da Zagora'ya tekrar 150 stadia ve oradan da Halys Irmağı'na 300 stadia'dır.²⁶

²⁰ Strab., Geo., XII. 3. 9.

²¹ Arr. Perip., XIV. 3.

²² Bu kent Scylax'da "...bir Yunan şehri olan Kinolis..." şeklinde geçmektedir. *Skylax*, Karia'lı Antikçağ yazarlardandır. Skylax, Pers Kralı Dareios tarafından İndus'tan Arabistan yarımadasını dolaşmak ve Kızıldeniz'den Akdeniz'e ulaşmakla görevlendirilmiştir. Bkz. Anonim, "Skylaks", Meydan Larousse, C. 11, İstanbul, 1973, s. 410. Bu isim Strabon'da şu şekilde geçmektedir: "... *Karambis'ten sonra Kinolis'e ve Antikinolis'e ve küçük bir kasaba olan Abonuteikhos'a ve Armene'ye gelinir.*" Bkz. Strab. Geo. XII.3.10.

²³ Strabon'da burası Sinope'den elli stadion uzaklıktadır. Bkz. Strab. Geo. XII. 3. 11.; Gökoğlu, A. (1952), s. 18.

²⁴ Arr. Perip., XIV. 4.; Strab., Geo., XII. 3. 10.

²⁵ Sinop'un doğusunda bir burun üzerindedir. Ahmet Gökoğlu'na göre en geç 4. yüzyılda kurulmuş, fakat müstakil olamamıştır; çünkü para kestirdiğine dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. bkz. Gökoğlu, A. (1952), s. 16.

²⁶ Arr. Perip., XIV. 5.

Paphlagonia'nın sahil kesimleri şunlardır: Gerze (Karousa), Sinope, Armene, Stephane (İstifhan/Ayancık), Ginolu (Kinolis)²⁷, Hacıveli (Aiginetes),²⁸ İnebolu (Abonouteikhos), Zabarna, (Garium),²⁹ Meset, Fakaz (Gallisttratia veya Marsilla),³⁰ Time (Tymena),³¹ Kayran İskelesi (Zephyrion), Cide, Gidoros (Kytoros), Kromna, Amastris ve Filyos (Tieium)'dur.³²

Paphlagonia'nın iç yerleşim bölgeleri ise şunlardır: Devrekani (Domanitis) ve civarı, Küre, Azdavay Bölgesi, Ulus,³³ Bartın, Boyabat, Taşköprü, Kastamonu, Dadybra (Daday), Araç (Timanitis), Safranbolu, Tosya (Docea), Ilgaz (Kimiata), Çerkeş (Antinopolis), Eskipazar (Hadrianoupolis), Çankırı (Gangra/Germanikopolis), İskilip (Klaudiopolis), Kargı (Blaene).³⁴

²⁷ Karadeniz sahilinde, Çatalzeytin'in bir saat batısındadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eser, Erdal; “*Kinolis (Ginolu) Kalesi*”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 21, S. 2, 2004, s. 173. Ayrıca Freely'e göre Ginolu, antik bir Grek şehri üzerinde kurulmuştur. Bkz. Freely, J. The Redhouse Guide to the Black Sea Coast of Turkey, İstanbul, 1996, s. 39.

²⁸ İnebolu'nun doğusunda küçük bir kasabadır.

²⁹ İnebolu'nun batısındaki bir yer adıdır.

³⁰ Karadeniz sahilindeki Cide'ye bağlı bir köydür.

³¹ Ahmet Gökoğlu'na göre burası karadan sekiz, denizden iki saat doğusunda bulunan bir köydür. bkz. Gökoğlu, A. (1952), s. 22.

³² Gökoğlu, A. (1952), s. 16-25.

³³ Bartın Çayı boyundaki bir yerleşim yeri.

³⁴ Gökoğlu, A. (1952), s. 25-38.

Paphlagonia'nın coğrafi olarak iç taraflarının önemli özelliklerinden bir tanesi Ksenophon'un Anabasis'inde Hellenler'in eve dönüşü anlatılırken belirtildiği üzere çetin ve aşılması bir yer olmasıdır. Nitekim Ksenophon'a göre İç Paphlagonia'nın iç kısımlarında hem ihtişamlı dağlar hem de dümdüz ovalar mevcuttur. Bundan dolayı Ksenophon burası için *“Eğer bir kere tutuldu mu bütün insanlar bir olsalar yine de buradan geçmeyi başaramazlar.”* şeklinde bahsetmektedir.³⁵ Magie'ye göre de Paphlagonia'nın iç kısımları nehirlerle birbirinden ayrılmış yüksek ve sarp dağlık alanlardır.³⁶ Bu engebeli dağlar ve Karadeniz arasında dar bir ova şeridi bulunmaktaydı. Buradaki Grek yerleşimleri azdı. Doğu ucunda büyük Sinope kenti ve daha batıda Abonouteikhos limanı vardı. İç kısımları da tamamen Asiatik bir karakter göstermekteydi. Bölgenin dağ halkı çoğunlukla ilkel köylerde yaşayan küçük çiftçilerdi. Ancak Gangra şehri verimli topraklara sahipti ve onun akropolis'i M.Ö. yaklaşık 200 yılından beri yerel yöneticilerin merkezi olmuş ve başkent yapılmıştır.³⁷

Paphlagonia, ırmakları bakımından da oldukça zengin bir bölge olup bu ırmaklardan Billaïos (Filyos Çayı) ve onun yan kolu Ladon (Bolu Çayı ya da Büyük Su), Halys (Kızılırmak), Parthenios (Bartın Çayı), Hypios (Melen Çayı), Devrekani Çayı, biraz daha batıda Sangarius (Sakarya), Siberis (Kirmir Çayı), Skopas (Aladağ Çayı) belli başlılarıdır. Batıdan doğuya doğru Lilaïos, Elaïos, Kales, Lykos,

³⁵ Ksenophon; Anabasis (On binlerin Dönüşü), (Çev. Oğuz Yarlığaş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, V. VI. 6-8.

³⁶ Magie, David; Roman Rule in Asia Minor, Princeton University Press, New Jersey, 1950, s. 187.

³⁷ Magie, D. (1950), s. 188.

Akheron, Psylla, Psillis, Oxinas, Amastris, Aiginetes, Kinolis ve Potamai'de sayabileceğimiz diğer küçük ırmaklardır.³⁸

Paphlagonia'daki dağlar ise şunlardır: Amastris'in doğusunda yer alan Agrioserike, Daybra'nın güneyi ve güney batısında yer alan Babas Dağı ki günümüzde bu ad Baba Dağı olarak varlığını sürdürmektedir. Amasra'nın 23 mil doğusunda yer alan Kidros Dağı, Düzce Ovası'nın güneyinde yer alan Hypios Dağı, Gangra'nın 2 kilometre doğusunda akan Acı Çay'ın yakınındaki Mala Dağı, Bugün Batı Karadeniz Bölgesi'nde Çankırı-Kastamonu arasında doğu kuzeydoğu-batı kuzeybatı doğrultusunda uzanan Ilgaz Dağları, Pimolisa yakınlarında yer alan Sandarakurgeion Dağı, Sinope Yarımadası'nın önünde uzanan Skopelos sarp bir yamaç, Safranbolu'nun 23 kilometre güneybatısında, Çankırı'nın kuzeydoğusunda yer alan Skorobas Dağı.³⁹

VI. Mithradates devrinde, verimli ovalar ile kaplı sahil kesim ve dağlık, engebeli yapıya sahip iç kısım olmak üzere ikiye ayrılmış⁴⁰ olan Paphlagonia'nın Pompeiopolis'ten ötesi 'İç Paphlagonia' olarak adlandırılmıştır.⁴¹

³⁸ Işık, Adem; Pers, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia ve Pontus Bölgesi Kültürleri, *Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2004, s. 40.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şaroğlu, Gülcan; Kappadokia, Pontos, Paphlagonia ve Kilikia Bölgeleri'nin Dağları, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Antalya, 2010, 43-47.

⁴⁰ Strab., Geo., XII. III. 9.

⁴¹ Strab., Geo., XII. III. 41.; Karauğuz, Güngör-Özcan, Ali; Eskiçağ'da Zonguldak Bölgesi ve Çevresi-En eski Devirlerden M.S. 395'e Kadar-II, Konya, 2009, s. 84.

2. Paphlagonia'nın Menşei Meselesi

Paphlagonia'nın en önemli meselelerinden bir tanesi de menşei meselesidir. Nitekim Paphlagonia'lının kökeni net değildir. Bu arada Paphlagonia'lının Antikçağ'da varlıkları bilinen Enet'lerle aynı milletten olma ihtimali söz konusudur. Paphlagonia adına ilk defa Homeros'un İlyada'sında karşılaşmaktayız. Homeros'ta: *“Erkek yürekli Pylaemenes⁴² komuta eder Paphlagonia'lılara, gelmişler yaban katırlarıyla ünlü Enetlerin yurdundan, Kytoros'ta, Sesamos'ta otururlar, Parthenios Irmağı çevresinde kurmuşlardır ünlü saraylarını, kentleri Kromna,⁴³ Aigialos,⁴⁴ yüksek Erythinoi'dir⁴⁵”* şeklinde geçmektedir.⁴⁶ Herodotos Tarihinde, Pers Kralı

⁴² Paphlagonia'da Enetiler'in lideri olan bu kişi Bisaltes veya Melius'un oğludur. Bkz. Brill's Encyclopedia of the Ancient World New Pauly, Edited by Hubbert Cancik and Helmuth Schneider, Volume 12, Leiden-Boston, 2008, s. 216.

⁴³ Strabon'da da İlyada'da olduğu gibi bu isim Kytoron olarak geçmekte ve burası Strabon'a göre bir zamanlar Sinope'nin bir ticaret yeri idi. Ayrıca Strabon Apheros'tan naklederek Kytoron adının, Phryksos'un oğlu olan Kytoros'tan geldiğini ifade etmektedir. bkz. Strab., Geo., XII.3.10.

⁴⁴ Bu yerleşim yeri Strabon'da; “...Aigialos yüz stadion'dan daha uzun bir kıyıdır ve burada aynı ismi taşıyan bir köy vardır.” şeklinde geçmektedir. Bkz. Strab., Geo., XII. 3. 8

⁴⁵ Bu yerleşim yeri, Strabon'da; “Bugünün Erythrionnoi'una vaktiyle renginden ötürü Erythinoi (kırmızı) dendiği söylenir; bunlar iki yüksek kayadır.” şeklinde geçmektedir. bkz. Strab., Geo., XII.3.10.

Dareios'un oğlu Kserkses'in Yunanistan üzerine seferi anlatılırken Kserkses'e yardım eden Paphlagonia'lılardan: *"Paphlagonialılar savaşa örme başlıklar, küçük kalkanlar, oldukça kısa kargılar, mızrakları ve hançerlerle gidiyorlardı; ayaklarında bacaklarının yarısına kadar gelen, kendilerine özgü papuçları vardı"* şeklinde geçmektedir.⁴⁷ Bu sefer esnasında Paphlagonia'lılarla Matienlerin başında Megasidros oğlu Dotos vardı; Mariandynler ile Suriyeliler ise Dareios'un Artystone'den olma oğlu Gobryas'ın komutası altındaydılar.⁴⁸ Ancak burada Paphlagonia'nın etnisitesi hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Ksenophon'un Anabasis adlı eserinde, Paphlagonia'dan bahsedilmiş ancak burada sadece Paphlagonia'lıların hasır kalkanlı, mızraklı, baldırıkl ve Paphlagonia miğferli oldukları şeklinde bir tasvir yapılmıştır.⁴⁹ Paphlagonia hakkında bilgi veren diğr bir antik kaynağımız Strabon'dur. Paphlagonialılar, Strabon'un Geographika'sında Asya'nın en eski uluslarından bir tanesi olarak geçmektedir.⁵⁰ Strabon'da Enet'ler Paphlagonia'nın en saygın kabilelerinden biri olarak zikredilmekte ve Pylaemenes'in de bu kabilenin bir mensubu olduğı ifade edildikten sonra Strabon, Troia'nın zabtına bu kabilenin kalabalık olarak Pylaemenes ile birlikte katılmış olduğı ancak bunların önderlerini kaybetmeleriyle Troia'nın zabtından sonra Trakya'ya geçtikleri ve

⁴⁶ Hom. *İl. II.* 851-855. Burada Enetler Pylamenes komutasında Troia'a savaşlarına katılmışlardır. Plinus Homeros'un bahsettiğı bu kavmin Cornelius Nepos'un İtalya'daki Venetiler olarak düşündüğünü aktarır. Bkz Plinus, VI, 5.

⁴⁷ Hdt. VII. 72.

⁴⁸ Hdt. VII. 72.

⁴⁹ Ksen. Anab., V. II. 22.

⁵⁰ Strab., Geo., XII. 1.3.

başıboş dolaşırken şimdi Enetike denilen yere geldikleri husunda neredeyse herkesin aynı fikirde olduğunu vurgulamaktadır. Ancak burada Strabon'un dikkat çeken ifadesi kendi zamanında Paphlagonia'da hiç Enet yaşamadığını ifade etmesidir.⁵¹ Strabon bu bölgenin halkları arasında ayrıca Kaukon'lar ile Mariandyn'leri de saymaktadır.⁵² M.S.1. yüzyılda Romalı tarihçi Quintus Curtius Rufus da III. Aleksandros'un Ankyra'ya girdikten sonra Heneti adlı bir halkın yaşadığı Paphlagonia'ya geldiğini kaydetmiş ve bazılarının Veneti halkının köklerinin bu halka dayandığı iddiasını aktarmıştır.⁵³ M.S. 1. yüzyılda yaşamış olan Yahudi tarihçi olan Flavius Josephus'a göre de Paphlagonia'lılar Gomar'ın üç oğlundan biri olan Ripat'hın torunlarıdır.⁵⁴ Eustathios'a göre ise Paphlagonia adı Phineus'un oğlu Paphlagon'dan gelmektedir.⁵⁵

Ahmet Gökoğlu da bazı yazarların, Paphlagonia'lıların daha önce

⁵¹ Strab., Geo., XII.3.8. Ayrıca bkz. Grote's History of Greece, Volume, 1., London, by edited Ernest Rhys, 1873, s. 275-76.

⁵² Strab., Geo., XII. 3. 4.

⁵³ Quintus Curtis Rufus, Historiarum Alexandri Magni Macedonis, The Loeb Classical Library, ed. J. C. Rolfe, London 1962, III.I.22.; Historiae Alexandri Magni, III. I. 22.

⁵⁴ Flavius Josephus, Antiquitates Judaicae, Edited by B. Nise, Antiquitates Judaicae, Flavii Josephi Opera, Berlin: Weidmann, 1885-1892, I. 126.

⁵⁵ Bunun için bkz. Eustathios, Commentarium in Dionysii Periegetae Orbis Descriptionem, Edited by K. Muller, Commentarium in Dionysii Periegetae Orbis Descriptionem Geographi Graeci Minores II, Paris, 1861, 793, 2.

Makedonya'daki *Pelagonya* adı verilen bir yerde yaşadıklarını ifade ettiklerini belirtmektedir.⁵⁶ Bu sahada yaşayan ve İlyria'lı denilen halktan bir kısmı Paphlagonia'ya göç etmişler ve bunlara *Pelagonia*'lı adının zamanla değiştirilmesi ile Paphlagonia'lılar demişlerdir. Ahmet Gökoğlu'na göre Paphlagonia adı belki de Yunanca "*kaynamak, coşmak, cesur olmak*" manasında gelen *Pafladzo* kelimesinden çıkmıştır. Gökoğlu, M.Ö. 6. yüzyılda yaşayan Yunan'lı Hekataios'un Paphlagonia'lıların şu anda yaşadıkları bölgelere en az M.Ö. 6. yüzyıldan önce geldiklerini ifade ettiğini ve aynı durumun M.Ö. 2. yüzyılda yaşamış olan Yunan yazar ve şair Skymonos'ta da geçtiğini nakleder.⁵⁷ Magie'ye göre Paphlagonia adı Hellenistik dönemde coğrafik bir ad olmaktan ziyade siyasal bir tanımlamadır.⁵⁸ Ruge ve Bittel'e göre Paphlagonia'lılar, M.Ö. 1200 dolaylarındaki kavimler göçü esnasında Anadolu'ya gelmiş Trakya kökenli halklardandır.⁵⁹ A. Kadir Baran'a göre Paphlagonia'lıların kökenleri net olmamakla birlikte Anadolu'nun yerel toplumlarıyla bağlantılarının olması muhtemeldir.⁶⁰ Ekrem Memiş'e göre Paphlagonia'nın Helen dilinde bir anlamı yoktur ve ona göre *Pahlagonia* ve

⁵⁶ Burası eski Manastır ilinde Karasu ile Vardar'ın kolu arasındadır.

⁵⁷ Gökoğlu, A. (1952), s. 9.

⁵⁸ Magie, D. (1950), s. 187.

⁵⁹ Ruge, W.-Bittel, K.; "Paphlagonie", *RE (Paulys Real-Encyclopadie der Classischen Altertumwissenschaft)*, XVII, 1949, s. 2517-2518.

⁶⁰ Baran, A. Kadir; "Paphlagonia'daki Pompeiopolis Antik Kenti", *Belleten*, LXVI, S. 247, Aralık, 2002, s. 819.

Paphlagonia’lılar tabirleri, Pala adından kaynaklanmış olsa gerektir.⁶¹ Hayri Ertem’e göre *Paphlagonia*’nın bilinen en eski adı ise *Pala* olup, Hitit yazmalarında ‘Pala halkının’ anlamında ‘Palaumnili’ şeklinde geçmiştir. Nitekim burada Ertem Tum(m)ana ülkesini Sayacık-Yabanlı dağ batı etekleri ile Taşköprü arasında kalan bölgeye yerleştirmektedir.⁶² Özhan Öztürk’ün Antikçağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik yapısı adlı eserinde Palaların Kuzeybatı Anadolu’nun Kaşkalarından önceki halkı olduğunu ifade edilmektedir. Öztürk’e göre Pala halkı M.Ö. 15. yüzyıl sonrasında Kaşka halkı içerisinde erimiş veya daha sonraki dönemlerde bölgeye gelen Traklarla karışarak *Paphlagonia*’lıların çekirdeğini oluşturmuş olmalıdır.⁶³

Paphlagonia bölgesinde konuşulan dil hakkında ise net bilgiler bulunmamakla birlikte Strabon’da burada iki dil kullanıldığı ifade edilmektedir. Buna göre Halys ırmağı dolayındaki Kappadokia’nın her tarafında konuşulan dil içerisinde bol miktarda “*Bagas*”, “*Biasas*”, “*Rhatotes*”, “*Zardokes*”, “*Tibius*”, “*Gasys*”, “*Oligasys* ve *Manes*” gibi *Paphlagonia*’lı adlar yer almaktadır. Bu adlar *Bamonitis*, *Pimolitis*, *Gazakene* ve daha bir çok bölgelerde geçerlidir.⁶⁴ Ekrem

⁶¹ Memiş, Ekrem; Eskiçağ Türkiye Tarihi, En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2002, s. 54.

⁶² Ertem, Hayri: Hitit Devletinin iki Eyaleti: Pala-Tum(m)anna ile Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler, Ankara, 1980, s. 1 vdd.

⁶³ Öztürk, Özhan; Antikçağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi, Pontus, Ankara, Eylül, 2011, s. 249.

⁶⁴ Strab., Geo., XII.3.25.

Akurgala'a göre Anadolu'da Hitit Uygarlığı döneminde başlıca üç dil konuşulmaktaydı. Bunlar Nesi, Luvi ve Pala dilleriydi. Bunlardan Pala dili Paphlagonia'da kullanılan dil idi.⁶⁵ Steon Lyold'a göre de Paphlagonia olarak adlandırılan bölgede Palaca konuşulmaktaydı.⁶⁶ Özhan Öztürk'e göre Palaların Luwi dili ile ilişkili bir Hint-Avrupa dili konuştuğunu ifade etmektedir. Ona göre metinlerden Hint-Avrupa dillerindeki /-os/ son eki yerine Pala dilinde /-ssa/ son eki kullanıldığı görülmekte olup, bu durum etimoloji ile açıklanamayan Anadolu yerleşim adlarının kökeninin belirlenmesinde kullanılabilecek önemli bir detaydır.

Roma döneminde bölgede yazı dili olarak Yunanca kullanılmaktaydı. Nitekim Paphlagonia bölgesinde yapılan araştırmalarda bir kısım yazıtlar ortaya çıkarılmıştır. Ancak bununla birlikte Paphlagonia bölgesinde yapılan araştırmalarda epigrafik buluntular sınırlı olmuştur. Bu epigrafik kalıntıların en büyük eksikliklerinden biri bu yazıtların tarihlendirilmesi sorunudur.⁶⁷ Paphlagonia bölgesinde incelemeler yapan araştırmacılardan biri İsmail Kaygusuz'dur. Kaygusuz'un 1979 yılında Çankırı iline bağlı Ilgaz ilçesinde yapmış olduğu araştırma ve inceleme gezisinde iki önemli yazıt ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri *Stoa Binaları Yazıtı* diğeri ise *Hera Tapınağı Onarım Yazıtı Parçalarıdır*. Birincisi tezimizin dönemine girerken ikincisi Roma imparatorluk dönemi içerisinde değerlendirilmelidir. Bu yüzden ikincisi üzerinde çok fazla durmayacağız. *Stoa*

⁶⁵ Akurgal, Ekrem; Anadolu Kültür Tarihi, TÜBİTAK, Ankara, 1999, s. 51.

⁶⁶ Lyold, Steon; Türkiye'nin Tarihi (Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları), (Çeviren: Ender Varinlioğlu), TÜBİTAK, Ankara, Haziran, 2000, s. 28.

⁶⁷ At Empires' Edge, (2009), s. 200.

Binaları Yazıtı, Ilgaz'a bağlı ve ilçenin kuzeydoğusuna düşen, Ilgaz Dağlarının güneyindeki Demirciler yaylasının eteklerinde kurulmuş Kurmalar köyündedir. Ancak bu çok önemli yazıtın yarısı kırılmış diğeri yarısı da kaybolmuştur. Bu yazıtın yüksekliği 0,50 metre olup çapı ise 0,35 metredir. Harflerinin yüksekliği ise 0,02 metredir. Kaygusuz'a göre harflerden hareketle bu yazıt M.Ö. 3. veya 2. yüzyıla ait olmalıdır. Stoa binaları, antik kentlerin başlıca servetinin en büyük bölümünü oluşturmaktaydı. Ayrıca burası kentin bozulan parasal durumuna, borç karşılığı rehin bırakılarak katkıda bulunabilirdi.⁶⁸ *Hera Tapınağı Onarımları* ile ilgili yazıt parçaları da aynı antik alandan çıkarılmıştır. Mermerden kesilmiş, silmeli ve profili ancak sadece üst köşe profili ile üst tabandaki kurşun saplama deliği bozulmamış durumdadır. Kaygusuz'un bu yazıt üzerinde yapmış olduğu araştırmaya göre bu prizmatik mermer parçasının birbirine komşu iki yüzünde, az bir zaman farkıyla yazılmış iki yazıt görülmekte olup her ikisinin de ancak dörtte birinden daha azı kalmıştır. Bu yazıtın ölçüleri ise şöyledir: Yüksekliği 0,30 (0,40) metre, genişliği 0,47 (0,52) metre, derinliği 0,50 (0,52) metredir. Harf yükseklikleri ise 0,03-0,04 (0,035) metre arasında değişmektedir. Kaygusuz'a göre bu yazıt da M.S. 2. yüzyıla ait olmalıdır.⁶⁹

Roger Matthews'in öncülüğünde Project Paphlagonia kapsamında ortaya çıkarılan yazıtlar da büyük çoğunlukla Roma İmparatorluk dönemini

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaygusuz, İsmail; "Ilgaz (Olgassys)'dan İki Yazıt ve Kimiatene", *Belleten*, C. XLVII, S. 185-188, 1983, s. 47 vdd.

⁶⁹ Kaygusuz, İ. (1983), s. 53 vdd.

kapsamaktadır.⁷⁰ Bu yazıtların büyük çoğunluğu Marek tarafından yayınlanmıştır.⁷¹

3. Paphlagonia'daki Bazı Önemli Yerleşim Yerleri

Paphlagonia bölgesinin Tarihi Coğrafyası verilirken yukarıda pek çok kent sayıldı. Ancak biz burada Paphlagonia bölgesi için önemleri açısından iç ve kıyı kesimlerden üçer şehri vermeyi uygun gördük. Bunlardan Gangra/Çankırı uzun süre Paphlagonia bölgesine başkentlik yapmış önemli bir kenttir. Hadrianapolis ve Pompeiopolis kentleri de doğu-batı yolu üzerinde olmaları nedeniyle ticari açıdan önemli bir mevkide yer almaktaydılar. Sinope kenti Strabon'da dünya'nın o kısmındaki kentlerin en önemli olarak ifade edilmiştir.⁷² Amastris ve Tios da kıyı Paphlagonia'sı için önemli mevkilerde yer almaktaydılar. Çalışma dönemimizle ilgili sayılan bu kentler hakkında Paphlagonia'nın diğer kentlerine göre daha çok arkeolojik, epigrafik ve antik yazarların kaynaklarında bilgiler mevcuttur.

3. 1. Hadrianapolis/Kaisareia/Eskipazar

Hadrianapolis öreninin “çekirdek bölgesi”nin (kent merkezinin) yayılım alanı Eskipazar ilçe merkezinin 3 kilometre batısındaki Budaklar Köyü ve bu köye bağlı Hacı Ahmetler, Çaylı ve Eleler Mahalleleri sınırları içerisindeki 8 kilometre'lik doğu-batı doğrultusunda ve 4 kilometre'lik kuzey-güney hattında, bugünkü Eskipazar- Mengen Karayolu'na paralel olarak uzanan mevkidir.⁷³ Kentin bugünkü

⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. At Empires' Edge, (2009), s. 200-226

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Marek, C. Stadt, Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia, Tübingen, 1993, s. 6- 90.

⁷² Strab., Geo. XII. 3. 11.

⁷³ Laflı, Ergün; “Hadrianapolis-Eskipazar Paphlagonia Hadrianoupolis'i Arkeolojik

İzmit, Bolu, Kastamonu, Taşköprü yolunun atası olan Roma yolu üzerinde, Daybra/Safranbolu ile Sora'nın batısında olduğu biliniyor.⁷⁴ Şehrin kuruluşu üzerinde çeşitli tarihler bulunmaktadır. Ergün Lafli, Güney Paphlagonia bölgesindeki Hadrianapolis'in Geç Hellenistik, Roma ve Erken Bizans devirlerinde (en azından M.Ö. 1. yy'dan M.S. 8. yy'a değin) yerleşilmiş olduğunu ve kentin diğer Paphlagonia yerleşimlerinde olduğu gibi bir "çekirdek" bölgeye ve bu bölge çevresinde yoğunlaşan bir "yayılma alanına" (Antik Çağda *chora*) sahip olduğunu söylemektedir.⁷⁵ Mehmet Ali Kaya'ya göre bugünkü Mengen Çay vadisindeki Viranşehir'de localize edilen Hadrianopolis, Paphlagonia'nın batısındaki sınır kentidir.⁷⁶ Buradaki Kaisareis yerleşmesinin yerini almış olan Hadrianopolis'in ilk adı Kaisareis Proseilemenetai idi ve Proseilemenetai, Kaisareis adını almadan önce Bithynia sınırları içerisindeydi.⁷⁷ Özhan Öztürk, Roma imparatoru Publius Aelius Traianus Hadrianus (M.S. 76-138) tarafından muhtemelen daha eski bir yerleşim

Kazıları", T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, c. 3, 2008, s.399.

⁷⁴ Umar, Bilge; Paphlagonia, Apa Ofset Basımevi, Ak Yayınları Kültür Kitapları Serisi: 15-3, İstanbul, 1988, s. 36.

⁷⁵ Lafli, E. (2008), s. 399.

⁷⁶ Kaya, Mehmet Ali; Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2005, s. 233; Mitchell, S., Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor. Vol. I, The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, 1993, s.93.

⁷⁷ Kaya, M.A. (2005), s. 233.

üzerinde kurulmuş antik bir kentin adıdır demektedir.⁷⁸ Bilge Umar da bu tarihi Hadrianus dönemine (117-138) vermektedir. Ona göre bu kent ya bu dönemde kurulmuş ya da geliştirilip kent durumuna getirilmiştir.⁷⁹ Bu tarih Project Paphlagonia’da: “Proseilemmeniatae Kaisareia adı altında şehrin kuruluşu muhtemelen İç Paphlagonia’nın Galatya’ya M.Ö. 6/5 yılında ilhakı Augustus zamanında atfedilebilir” şeklinde geçmektedir.⁸⁰ Yine bu proje kapsamında yapılan çalışmalara göre şehir daha sonra Hadrianus tarafından yeniden kurulmuştur.⁸¹ Mitchell’e göre ise o zamana kadar böyle bir şehir hiç kurulmamıştı.⁸² Jones’a göre de bu kent, ilk olarak Proseilemmenitae Caesarea olarak isimlendirilmekteydi ve daha sonra bu ad Hadrianopolis ile değiştirilmiştir. Yine Jones’a göre bu kent kral Philadelphos veya Augustus tarafından kurulmuş olmalı.⁸³ Bölge Helen uygarlığından önce, M.Ö. 543-333 yılları arasında Pers hakimiyetinde de bulunmuştur. Persler döneminde Daksykion Eyaletine bağlı olarak idare edilen bu

⁷⁸ Öztürk, Ö. (2011), s. 255.

⁷⁹ Umar, B. (1988), s.36.

⁸⁰ At Empires’ Edge, (2009), s. 182. Ayrıca bkz. Wilson, D.R. The Historical Geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontus in the Greek and Roman Periods: A New Survey With Particular Reference to Surface Remains Still Visible, Unpublished BLitt thesis, Oxford University, 1960, s. 156.

⁸¹ At Empires’ Edge, (2009), s. 182.

⁸² Mitchell, S., Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor. Vol. I The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, 1993, s.93.

⁸³ Jones, A.H.M.; The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford University Press, 1937, s. 169.

bölge ile ilgili bu döneme ilişkin olarak çok fazla veri bulunmamaktadır.⁸⁴ Bölge M.Ö. 1. yüzyılda Roma hakimiyetine girmiştir. Romalılar zamanında bölge, önce Bithynia (M.Ö. 74), sonra da Bithynia-Pontos (M.Ö. 64) eyalet adları ile idare edilmiştir.⁸⁵ Sedat Biçer'in Karabük İli, Eskipazar İlçesi, Hadrianopolis Antik Kentinde Bulunan Geç Antik Dönem Yapılarından A Hamamının Koruma Önerisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi adlı eserine göre kentin, M.Ö. 1. yy. içinde Geç Helenistik dönemde kurulduğu sanılmaktadır. Ona göre kentin bu dönemdeki isminin ne olduğu ve nasıl bir yerleşim alanına sahip olduğu hususunda net bir bilgi yoktur.⁸⁶ Kent M.Ö. 6/5 yılında Potamia ve Marmolitis ile birlikte Galatia'nın bir parçası olmuştur⁸⁷. Hadrianus'un son dönemlerinde burası (M.S. 117-125) Galatia'ya bağlanmıştır ki bu durum M.S. 136-138 yıllarında Galatia'nın bir yönetici olan C. Iulius Scapula'dan bahseden bir yazıt ile de gösterilmiştir. Geç 3. yüzyılda ise Diocletianus, yeniden yapılanma adı altında burayı doğu Bithynia'daki Honorias Eyaletine dahil etmiştir.⁸⁸ Burada Ergün Lafı'nın önderliğinde 2004 yılından itibaren "Paphlagonia Bölgesi Arkeolojik Araştırmalar Projesi" adı altında kazılar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 17 Temmuz 2005 tarihinde Karabük İli, Eskipazar

⁸⁴ Biçer, Sedat; Karabük İli, Eskipazar İlçesi, Hadrianoupolis Antik Kentinde Bulunan Geç Antik Dönem Yapılarından A Hamamının Koruma Önerisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Mart, 2010, s. 9.

⁸⁵ Biçer, S. (2010), s. 9.

⁸⁶ Biçer, S. (2010), s. 27.

⁸⁷ Der Neue Pauly, Enzyklopadie der Antike, Herausgegeben von Hubert Cancik und Helmuth Schneider, Band 5, Stuttgart, 1998, s. 56.

⁸⁸ At Empires' Edge, (2009), s. 182.

İlçesi'ndeki Hadrianoupolis antik yerleşiminde ve bu yerleşimin *khora*'sında olduğu düşünülen Kimistene antik yerleşiminde arkeolojik yüzey araştırmaları yapılmaya başlanmıştır. Daha önce kentteki ilk kazı çalışmaları 2003 yılında Ereğli Müzesi Müdürlüğü tarafından yapılan kurtarma kazısıdır.

Ergün Laflı 2005 yılı yüzey araştırmalarının, 1 Eylül 2005 tarihine kadar olanlarının başlıca dört alanda sürdürüldüğünü belirtmiştir. Bunlar:

1. Eskipazar İlçesi, ilçe merkezindeki Hadrianoupolis antik yerleşimi ve çevresinde;
2. Eskipazar İlçesi, Deresemail Köyü, Değirmenbaşı Mahallesi'nin doğusunda yer alan Asar Tepe üzerinde yer alan yerleşimde (Kimistene antik yerleşimi ve çevresinde);
3. Eskipazar İlçesi, Yazıkavak Köyü'nün 1 km. kuzeydoğusunda, Deresemail vadisi içinde bulunan bir alanda;
4. Eskipazar İlçesi, Asar Tepe çevresindeki köy ve mahallelerde.⁸⁹

Hadrianoupolis 2005 yılı yüzey araştırmalarında tespit edilen yapılar arasında Roma ve Bizans devirlerine ait geniş bir kaya mezarlığı bölgesi, Roma Dönemine ait

⁸⁹ Laflı, Ergün; "A Roman Rock-Cut Cult Niche At Paphlagonian Hadrianoupolis"

24. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 2, Kültür Ve Turizm Bakanlığı □ Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 29 Mayıs- 2 Haziran 2006, Çanakkale. s. 43-67, s. 44.

anıtsal bir kaya mezarı ve Roma Dönemine ait kültik bir niş bulunmaktaydı.⁹⁰

3. 2. Gangra/Germanikopolis/

Günümüzdeki Çankırı ilidir. Wilson’a göre Gangra kelime olarak “keçi” anlamına gelmektedir. Bu ismin kullanılmasını da buradaki kaleye insanlardan çok keçilerin daha kolay tırmanabildiği bir yer olmasına bağlamaktadır.⁹¹ Ahmet Gökoğlu’na göre ise Gangra kelimesi dişi keçi anlamındadır.⁹² Bu isim muhtemelen Demir Çağından kalma bir isim olsa gerektir.⁹³ İsmail Kaygusuz, Gangra (Çankırı) bölgesinde bulunan yazıtlar üzerine yaptığı doktora tezi çalışmasında, bölgenin ne kadar zengin bir tarihsel yapıya sahip olduğunu aktarmaktadır. Nitekim ona göre Gangra’nın tarihi çok daha eskilere götürülebilir.⁹⁴ İç Paphlagonia’nın en önemli yerleşimlerin başında gelen Gangra, Paphlagonia’lı kralların merkezi olmuş ve başkentlik görevini ifa etmiştir. Gangra bu açıdan tarihte ilk kez M.Ö. 2. yüzyılın başlarında Morzios’un idaresinde etkin olmaya başlamıştır. Morzios, M.Ö. 189 yılında Manlius Vulso’ya karşı Galatia’lıları desteklemiştir. M.Ö. 182/180 yılında ise Pontus’lu Pharnakes Morzios’un topraklarını yağmalamış ve 179 yılında da

⁹⁰ Laflı, E. (2006), s. 45.

⁹¹ Wilson, D. R. (1960), s. 165.

⁹² Gökoğlu, A. (1952), s. 36.

⁹³ At Empires’ Edge, (2009), s. 180.

⁹⁴ Kaygusuz, İsmail; “Gangra (Çankırı) çevresinde yeni bulunmuş Grekçe yazıtların filolojik değerlendirmesi ve bölgenin Eski Çağ tarihi ve kültürüne katkıları yönünden incelenmesi”, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Diller ve Edebiyatları Bölümü*, İstanbul (1980).

Pharnakes, ona tazminat ödemek zorunda kalmıştır.⁹⁵ Ancak Gangra daha çok denge politikası sayesinde komşuları karşısında ayakta durabilmekteydi. Bunda Roma'nın büyük önemi söz konusudur. Nitekim Roma açısından Paphlagonia önemli bir müttefik ve tampon bölgeydi. Pompeius Anadolu'ya gelip Anadolu'da bir takım düzenlemeler yaptığında başkent Gangra dahil Paphlagonia, Attalos ve Pylaemenes'in egemenliğine verilmiştir.⁹⁶ Marcus Antoninus döneminde hala Paphlagonia'nın başkentliğini yapan Gangra da dahil Paphlagonia'nın bir kısım yerleri Deiotaros Philadelphos'un egemenliğine verilmiştir (M.Ö 37/6).⁹⁷ M.Ö. 7 yılında ise Gangra Roma vilayeti olan Galatia'ya dahil edilmiştir. Bu tarihe kadar da Paphlagonia'nın başkentliğini yapmaya devam etmiştir.⁹⁸ Gangra, M.Ö. 5 yılında bir *polis* olarak geliştirildi.⁹⁹ M.Ö. 3 yılında Augustus'a bağlılık yemini edildikten sonra doğrudan Romalılaştırma adına Roma'nın bir parçası olmuştur.¹⁰⁰ Bu tarihe kadar da Gangra kenti, Paphlagonia'nın kraliyet merkezi olmaya devam etmiştir.¹⁰¹ Daha

⁹⁵ Brill's Encyclopedia, (2006), s. 216.

⁹⁶ Strab., Geo., XII. 3. 1.

⁹⁷ Strab., Geo., XII. 3. 41.

⁹⁸ Ramsay, W.M. ; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, s. 210. Ayrıca bkz. Levick, Barbara; The Government of the Roman Empire, Published by Routledge, London, 2000, s. 141. Levick tarafından bu tarih M.Ö. 6 yılı olarak verilmektedir.

⁹⁹ Brill's Encyclopedia, (2004), s. 688.

¹⁰⁰ Kaya, M.A. (2005), s. 156 ve 168.; Magie, D. (1950), s. 465.; Wilson, D. R. (1960), s. 168.; Brill's Encyclopedia, (2004), s. 688.

¹⁰¹ Wilson, D. R. (1960), s. 168.

sonra Tiberius zamanında, Germanicus'un doğuda bulunduğu zamanlarda ya da Germanicus'un oğlu Cladius zamanında Gangra kenti Germanikopolis olarak tekrar kurulmuştur.¹⁰² Bu isim daha sonra Kangırı, Çangırı ve Çangara şeklinde değişik şekillerde telaffuz edilecektir.¹⁰³ Bilindiği üzere Gangra'nın en önemli yerleşimlerinden bir tanesi de Olgassys (İlgaz)'dır. Burası Pontus Kralı Mithridates Ktistes'in krallığının temellerini attığı önemli bir merkezdi.¹⁰⁴ Strabon'da Olgassys Dağı olağanüstü yüksek ve tırmanması zor bir yer olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca devamında bu dağın her yerinde kurulmuş olan tapınaklardan bahsetmektedir.¹⁰⁵ Biz bu açıdan Olgassys'ün Paphlagonia'lılar adına önemli bir dini merkez olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim Mitchell tarafından da burasının tanrıların merkezi olarak kabul edildiği ifade edilmiştir.¹⁰⁶

¹⁰² Kaya, M.A. (2005), s. 232.; Magie, D. (1950), s. 1067, 1328; Levick, Barbara; The Government of the Roman Empire, Published by Routledge, London, 2000, s. 141; Brill's Encyclopedia, (2004), s. 688; Mitchell, S.; Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor, Volume I, The Celts in Anatolia nad the Impact of Roman Rule, Oxford, 993 , s. 92.

¹⁰³ Brill's Encyclopedia, (2004), s. 688.

¹⁰⁴ Magie, D. (1950), s. 189.

¹⁰⁵ Strab., Geo., XII. 3. 40.

¹⁰⁶ Mitchell, S.; Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor, Vol. II, The Rise of the Church, Oxford ,1993, s. 23.

3. 3. Pompeiopolis/Taşköprü

Günümüzde Kastamonu ili Taşköprü ilçesi sınırları içerisinde Zımbıllı tepe olarak da adlandırılan yerdedir. Strabon'da Pompeiopolis yerleşmesi üzerinde daha önce bir yerleşim olduğu ve bu yerleşimin de bu eski yerleşim üzerinde kurulduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁷ Paphlagonia sınırları içerisinde yer alan ve daha sonra Pompeiopolis olarak isimlendirilen kent, zaman zaman el değiştirmiş ve Mithridates Eupator'un Pompeius'a yenilmesinden sonra Pompeius, Mithridates'in hükmetmiş olduğu toprakları Bithynia ile birleştirerek tek bir eyalet haline getirmişti. Oluşturulan bu yeni eyaletin Pontus bölümü, Pompeius'un yeniden düzenlediği on bir şehir devletini kapsamaktaydı. Bu on bir kent arasında Pompeiopolis'in bulunduğu antik yerleşmesi de yer almaktadır. A. Kadir Baran'a göre bu Pompeiopolis kenti muhtemelen daha önceki bir yerleşim üzerinde bir kent Devletçığı olarak Pompeius tarafından kurulmuştur.¹⁰⁸ Kentin burada kurulmasındaki en büyük etmenlerden biri M.Ö. 88 yılında Pontus generallerinin Bithynia Kralı IV. Nikomedes'i yenilgiye uğrattıkları yer olmasıdır. Diğer bir etmen burası hem geniş ve verimli arazileri sahipti ve hem de Paphlagonia içlerindeki tek ulaşım kaynağı olan Gökırmak vadisinden geçen anayola da hakim bir konumda bulunmasıdır.¹⁰⁹ Bu kent daha sonra Antoninus döneminde Galatia Terarkhos'u Kastor'un egemenliğine geçmiştir (M.Ö. 40). M.Ö. 6/5 yılına gelindiğinde Pompeiopolis kenti ile daha doğudaki Phazimonitis bölgesi Roma idaresi altındaki Galatia eyaletine

¹⁰⁷ Strab., Geo., XII. 3. 40.

¹⁰⁸ Baran, A.K. (2002), s. 823.

¹⁰⁹ Baran, A.K. (2002), s. 824.

bağlanmıştır.¹¹⁰ Bu arada kent Paphlagonia'daki kentler arasında yapılan toplantılarda merkez olarak kullanılmıştır.¹¹¹ Bu kent Levick'in *The Government of the Roman Empire* adlı eserinde çok önemli olmayan ancak Paphlagonia'lının Augustus'a bağlılık yeminlerini yaptıkları yer olarak belirtilmiştir.¹¹²

Antik Pompeiopolis kentinde bazı kurtarma ve kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1984 ve 1993 yıllarında burada Kastamonu müzesi tarafından bazı kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Yine Zimbılıtepe/Pompeiopolis antik kentinde Latife Sümerer başkanlığı altında 2007 yılı 23 Temmuz ile 28 Eylül tarihleri arasında kazı çalışmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmaların amacı Zimbılıtepe'deki Pompeiopolis antik kentinin planını ortaya çıkarıp ve sondajlarla stratigrafik yapılaşmaları anlamaktır. Burada 2006 yılında başlatılan topoğrafya çalışmaları 2007 yılında da sürdürüldü. Burada bir çok yazıt bulunmuş ve bulunan bu yazıtların hepsinde Pompeiopolis şehir meclisi, Gnaeus Claudius Severus¹¹³ adlı bir Romalıyı onurlandırır.¹¹⁴ Latife Sümerer başkanlığında 2007 yılı Pompeiopolis kazılarında 12 sikke bulunmuş ve tarihlenebilen en eski sikke Gallineus (M.S. 260-268) zamanında

¹¹⁰ Wilson, D. R. (1960), s. 173.

¹¹¹ Baran, A.K. (2002), s. 825.

¹¹² Levick, Barbara; *The Government of the Roman Empire*, Published by Routledge, London, 2000, s. 141.

¹¹³ Pompeiopolis'in en önemli adamlarından biri olan bu şahıs hem senator ve hem de İmparator Marcus Aurelius'un (M.S. 161-168) damadıdır.

¹¹⁴ Sümerer, Latife- Kienlin von Alexander; "*Pompeiopolis 2007 Yılı Çalışmaları*", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, Ankara, 26-30 Mayıs, 2008, s. 77-91, s. 77.

basılmıştır.¹¹⁵ Kent Roma egemenliği çağında, üzerinde “Pompeipoleiton met(ropoleito) Paphl(agonias)” yazısı bulunan paralar basmıştı.¹¹⁶ Pompeiopolis’in M.Ö. 6 yılına tarihlenen sikkeler üzerinde Gangra kalesi ile Halys ırmağı tasvir edilmiştir.¹¹⁷

3. 4. Sinope

Burada Erken Kalkolitikten kalma iki yerleşme yeri tespit edilmiştir. Bunlar, Kabalı Çayı Vadisi’ndeki Kabalı Höyük ve Kıran Höyük’tür.¹¹⁸ Bu yerleşimlerin Tunç Çağlarında da devam ettikleri görülmektedir. Yine A. Erzen tarafından yapılan 1953 Sinop Kazısı çalışmalarında da Kalkolitikten kalma yerleşimler Kocagöz Höyük’te tespit edilmiştir.¹¹⁹ Hitit metinlerinden Sinope’nin M.Ö. II. binyılda Kaşka’ların hakimiyetinde oldukları düşünülmektedir.¹²⁰ Hitit metinlerinde geçen Sinuua ile antik dönemdeki Sinope’nin aynı yerler olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır.¹²¹ Hitit metinlerinde

¹¹⁵Sümerer, L. (2008) , s. 83.

¹¹⁶ Umar, B. (1988), s. 39.

¹¹⁷ Jones, A. H. M. (1937), s. 169.

¹¹⁸ Işın, M.A.-Tatlıcan, İ.- Işın, M.; Sinop, Ankara, 1992, s.4.

¹¹⁹ Erzen, A.; “Sinop Kazısı 1953 Yılı Çalışmaları”, Türk Arkeolojisi Dergisi, VI-1, Lev. XXVIII-XXXI, 1956, s. 69-72.

¹²⁰ Koçak, Özdemir; Eskiçağ Tarihinde Sinope Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993, s. 28.

¹²¹ Bilge Umar, Sinuwa adının ‘uwa’ bitişinin gösterdiği üzere M.Ö. 2. binyılın en yaygın Anadolu dili olan Luwi dilinden, ya da buna hısımlığı olan, aynı binyılın diğer bir Anadolu dilinden gelir ve Hitit belgelerinde anılır; ama anlamını bilmiyoruz

Sinuua adı iki çivi yazılı metin cildinde geçmektedir. Bunlardan biri şöyledir:

“Bir kuzu Sinuua Şehri tanrılarına, bir kuzu Tauanaka Şehri tanrılarına”.¹²²

Sinope'nin tarihi ve coğrafyası ile ilgili önemli bilgiler veren antik yazarlardan en önemlilerinden biri Amaseia'lı Strabon'dur. Strabon'a göre burası Armene'den elli stadion uzaklıkta olup dünyanın o kısmındaki kentlerin en önemlisi olarak ifade edildikten sonra kent'in Miletos'lular tarafından kurulduğu belirtilmiştir.¹²³ Yine Strabon devamında; “*Burada bir deniz üssü kurmak suretiyle kent, Kynaneai¹²⁴ berisindeki denizlere egemen oldu ve hatta Kynaneia'nın ötesinde bile Hellenlerle beraber bir çok mücadelelere katıldı.*”¹²⁵ Sinope'nin tarihi süreç içerisinde Kimmerlerden sonra Lydia Kralı Kroisos (M.Ö. 561/560-547/546) zamanında Lydia'lıların egemenliği altında olmasını Herodotos'un şu ifadelerden anlamaktayız; “*Günler günlere katıldı. Halys Irmağı'nın beri yakasındaki ulusların, Kilikia ve Lykia'dan gayri hepsi boyun eğmiş, Kroisos'un egemenliğini tanımışlardı; bunlar: Lydia'lılar, Phrygia'lılar, Mysia'lılar, Mariandyn'ler, Khalyb'ler, Paphlagonia'lılar, Thrak'lar, Thyn'ler, Bithynia'lılar ve Karlar, Ionlar, Dorlar, Aiollar, Pamphylia'lılardı.*”¹²⁶ Daha sonra burası Pers egemenliğine geçmiştir. M.Ö. 371/370 tarihinde Kappadokia satrabı olan Damates

demekte ve Hellenler'in kullandığı Sinope adının Sinuwa'dan bozma olduğunu ve onların dilinde hiçbir anlam taşımadığını ifade etmektedir. Bkz. Umar, B. (1988), s. 21.

¹²² Koçak, Ö. (1993), s. 32.

¹²³ Strab., Geo., XII. 3. 11.

¹²⁴ Trakya Bosporos'u İstanbul Boğazının Karadeniz çıkışında iki küçük adacık.

¹²⁵ Strab., Geo., XII. 3. 11.

¹²⁶ Hdt. I. 28, s. 17.

Perslere karşı isyan etmiş ve buna daha sonra Hellespontos Phrygia'sı Satrabı Ariobarzanes, Karia, Mysia, Lydia satrapları da katılmışlardır. Merkezi Gaziura¹²⁷ (Turhal) kenti olan Kappadokia satrabı Damates, bu isyan sırasında hakimiyetini Paphlagonia'ya kadar genişletmeye çalışmıştır. Hatta Sinope'yi ikinci saldırısında zaptetmiştir. Daha sonra Amisos ve bütün Paphlagonia'ya hakimiyetini yaymıştır.¹²⁸ M.Ö. yaklaşık 362 yılında Damates'in ortadan kaldırılması ile bu hakimiyet son bulmuştur. Sinope bundan sonra tekrar Pers hakimiyeti altına girmiştir. Sikkelerden, Damates'ten sonra en az iki Pers hanedanının hüküm sürmüş olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁹ Bundan sonra kent, III. Aleksandros'un (Büyük İskender) egemenliğine geçmiştir (M.Ö. 334-330). Daha sonra kent, Pontus egemenliğine ve ondan sonra da Roma egemenliğine geçmiştir. Strabon'da bu durum şu şekilde ifade edilmektedir; "... İlk önce M.Ö. 183 yılında Pharnakes, ondan sonra VI. Mithridates Eupator'a kadar onun selefleri ve en son olarak da VI. Mithridates Eupator'u yenen Romalılar tarafından ele geçirildi."¹³⁰ Strabon'a göre Sinope, hem doğa hem de insanları ile çok güzel bir şekilde süslenmiştir. Çünkü bir yarımada'nın boynu üzerinde kurulmuştur ve berzah'ın her iki tarafında da iç ve dış limanları ile olağanüstü iyi palamat dalyanları bulunmaktadır."¹³¹

¹²⁷ Strab., Geo., XII. 3. 15.

¹²⁸ Koçak, Ö. (1993), s. 59. Ayrıca bkz. Robinson, David M; "Ancient Sinope" American Journal of Philology, XXVII, 1906, s. 125-53.

¹²⁹ Koçak, Ö. (1993), s. 59.

¹³⁰ Strab., Geo., XII.3.11.

¹³¹ Strab., Geo., XII. 3. 11.

3. 5. Tios/ Tieion/Tieium

Burası günümüzde Zonguldak ili Çaycuma ilçesinde bulunmaktadır. Tios antik kenti M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında Tios, adında bir rahip tarafından bir Miletos kolonisi olarak kurulmuştur.¹³² Kentin adı, antik edebi kaynaklarda Hellence Τίειον, Τίον, Τήϊον, Τίοç ile Latince Tios, Tium ve Tieium olmak üzere 7 farklı şekilde görülmektedir.¹³³ Strabon'da hakkında söylenecek önemli bir şeyi olmayan bir yer olarak tarif edilmiş ve kentin adı ise Tieion olarak geçmiştir.¹³⁴ Tios kentinin siyasi tarihinin hangi dönemden itibaren başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte burası da muhtemelen Pers Kralı Büyük Kyros'un (M.Ö. 559-529) Lydia Kralı Kroisos'u M.Ö. 546 yılında yenmesinden sonra, Küçük Asya'nın tamamının olduğu gibi burası da, Perslerin egemenliği altına girmiştir. Daha sonra kent Heraklia'lı Klearkhos'un egemenliğine girmiştir (M.Ö. yaklaşık 401-353-352). Kent daha sonra Persli kraliçe olan Amastris'in egemenliğine girmiştir (M.Ö. 300). Kraliçe Amastris, bu dönemde kendi adını taşıyan Amastris kentini, Tios ile birlikte Kytoron¹³⁵ (Kastamonu/Cide), Sesamos¹³⁶ ve Kromna'yı¹³⁷ birleştirip kurmuş; fakat Tios kenti

¹³² Umar, B. (1988), s. 6.; Jones, A. H. M. (1937), s. 149.

¹³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, Bülent; Küçük Asya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion), Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s. 25 vd.

¹³⁴ Strab., Geo., XII. 3. 8.

¹³⁵ Bugünkü Kastamonu ili Cide'dedir.

¹³⁶ Bugünkü Bartın ili Amasra'dadır.

¹³⁷ Bugünkü Bartın ili Kurucayale'de yer almaktadır.

kısa zamanda isyan ederek bu birleşmeden ayrılmıştır.¹³⁸ Kraliçenin daha sonra oğulları tarafından öldürülmesi üzerine eski eşinin intikamını almak için Amastris'e gelen Lysimakhos, burayı da hakimiyeti altına almıştır.¹³⁹ Daha sonra ise burası Bithynia Kralı Zipoites (M.Ö. 327-280/279) tarafından Kieros ile birlikte ele geçirilmiş¹⁴⁰ ; ancak Zipoites'in M.Ö. 280/279 yılındaki ölümünden sonra, oğullarından I. Nikomedes, kardeşi Zipoites ile arasındaki taht kavgasında Galatia'lı kabilelerin haricinde aralarında Tios'un da bulunduğu birçok kentin desteğini almıştır.¹⁴¹ Nikomedes'e (M.Ö. 279-250) bu zaferinde yardımcı olan Herakleia Pontika yönetimi, onunla anlaşmış ve daha önce I. Nikomedes'in babası Zipoites tarafından kendilerinden alınmış olan Tios ile Kieros'u, özgürlüklerini satın alarak elde etmiştir; ancak Tios'un idaresini I. Prusias Dönemi'ne (M.Ö. 229-182) kadar koruyabilmiştir.¹⁴² Daha sonra burası Memnon'da geçtiği üzere Bithynia'lıların cesaretli Kralı olan I. Prusias'ın idaresine geçmiştir (M.Ö. 197).¹⁴³ Bu arada kent

¹³⁸ Strab., Geo., XII.3.10.; Jones, A. H. M. (1937), s. 150.

¹³⁹ Memnon, Herakleia Pontike Tarihi, (Çeviren ve Yorumlayan: Murat Arslan), Odin Yayıncılık, Antik Kaynaklar Dizisi: II, Antalya, 2007, VII.I.

¹⁴⁰ Jones, A. H. M. (1937), s. 152.

¹⁴¹ Jones, A. H. M. (1937), s.151.

¹⁴² Öztürk, Bülent; "Kuruluşundan Bizans Devri Sonuna Kadar Tios Antik Kenti", Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 2008, S. 128, s. 63-78, s. 66.

¹⁴³ Mem. Per. Herak., XXVII. I. ; Doğancı, Kamil; Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27- M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir İnceleme), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 7.

M.Ö. 181/180 yılında Pontus Kralı I. Pharnakes tarafından ele geçirilmiştir.¹⁴⁴ Daha sonra kent II. Prusias'ın (M.Ö. 182-149) egemenliğine girdikten sonra IV. Nikomedes'in ölümüne kadar Bithynia Krallığının egemenliği altında kalmıştır.¹⁴⁵ IV. Nikomedes'in vasiyetinden sonra Bithynia toprakları Tios da dahil Roma'ya ilhak edilmiştir. Burası Pompeius döneminde oluşturulan Bithynia-Pontus çifte eyaletine eklenmiştir.¹⁴⁶ Tios'ta Prof. Dr. Sümer Atasoy başkanlığında Karadeniz Ereğli Müzesi ve Trakya Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü işbirliğinde 2006 yılından itibaren bir takım kazı çalışmaları da yürütülmüştür. 2007 yılında kentin akropolisi, merkezi, tiyatrosu, deniz duvarları ve nekropolisi kazılmıştır. Atasoy'un öncülüğünde yapılan kazı çalışmalarında M.Ö. 3. yüzyılda Tios, ismini taşıyan sikkeler basıldığı görülmüştür ki bu da Tios'un bir otonomi (özerklik) dönemine girdiğini göstermektedir. Burada Zeus, Dionysos, Hermes, Nehir Tanrısı, Asklepius, Hygieia, Isis, Nemesis, Hades vesair gibi bilinen Grek tanrılarının büyük çoğunluğuna tapılmaktaydı ve sikkelerde onlar resmedilmişlerdi.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Magie, D. (1950), s. 192.; Doğancı, K. (2007), s. 8.

¹⁴⁵ Öztürk, B. (2008), s. 67.

¹⁴⁶ Öztürk, B. (2008), s. 68.

¹⁴⁷ Atasoy, Sümer; “*New Exploration of The Southern Black Sea Coast: Filyos-Tios*” The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity, Aspects of Archaeology and ancient history Edited by Gocha R. Tsetskhladze with the assistance of Ergun Laflı, James Hargrave and Wiliam Anderson, Published by Archaeopress, Publishers of British Archaeological Reports, Oxford England, 2012. Sayfa: 29-35, s. 30.

3. 6. Amastris/Sesamos/Amasra

Homeros'un İlyada'sında kent Sesamos olarak geçmektedir.¹⁴⁸ Bilge Umar'a göre Sesamos kelimesi Helen dilinde susam anlamına gelir ve doğu dillerine de bu haliyle geçmiştir. Bununla birlikte Umar'a göre Sesamos sözcüğü Helen dilinin öz malı değildir ve M.Ö. ikinci binyıl Anadolu'sunun Luwi dilinden gelmektedir.¹⁴⁹ Strabon'da ise kent şu şekilde ifade edilmektedir: "Parthenios Irmağından sonra, ismini kurucusu olan kadından alan Amastris kentine geliniyor.¹⁵⁰ Burası bir yarımada üzerindedir ve berzah'ın her iki tarafında limanlar vardır. Amastris Herakleia Tiranı Dionysios'un karısı ve Büyük İskender'in savaştığı Dareios'un erkek kardeşi olan Oksyathros'un kızıdır. O, kenti dört yerleşme yerini birleştirerek meydana getirdi: Sesamos,¹⁵¹ Kromna,¹⁵² Kytoron,¹⁵³ ve Tieion."¹⁵⁴ Strabon'a göre

¹⁴⁸ Hom. *İl.*, II. 851-855.

¹⁴⁹ Umar, B. (1988), s. 8.

¹⁵⁰ Strab., Geo., XII. 3. 10.

¹⁵¹ Wilosn'a göre Sesamos kenti, Synoikisis'ten önce M.Ö. 4. yüzyılda sikkeler bastırmıştı. Bkz. Wilson, D. R. (1960), s. 162.

¹⁵² Wilson'a göre Kromna Gemeönü (Tekeönü) ile Kurucaşile arasındaki Zeytinburnu üzerinde bulunmaktadır ve burada Roma dönemine ait pek çok çanak-çömlek kalıntısı kalmıştır. Ayrıca Kromna kenti M.Ö. 4. yüzyılda kendi sikkelerini bastırmıştır. Bkz. Wilson, D. R. (1960), s. 162

¹⁵³ Kytoron şimdi Gideriz olarak isimi günümüze ulaşmıştır ve burası bugünkü Cide'nin 12 kilometre batısında yer almaktadır. Wilson'a göre burası Sinope'nin

Tieion, kısa süre sonra isyan ederek bu birleşmeden ayrılmış ancak geriye kalan üç yerleşim bir arada kalmış ve bunlardan biri olan Sesamos Amastris'in akropolisi olarak kullanılmıştır. Strabon'da belirtilen Amastris ile ilgili özelliklerden bir tanesi de en iyi cins şimşir ağacının en çok Amastris topraklarında yetişmesidir.¹⁵⁵ Amastris ile ilgili bilgi veren antik kaynaklardan biri de Memnon'un Herakleia Pontike adlı eseridir. Burada da Strabon'un ifade ettiği gibi Amastris Dionysios ile M.Ö. 322/321 yılında evlenmiştir.¹⁵⁶ Devamında Dionysios'un, elli beş yıl yaşayıp (M.Ö. 360-305) yaklaşık otuz yıl tahtta kaldıktan sonra ölmek üzereyken her şeyin yönetimini ve diğer başkaları ile birlikte halen küçük olan çocuklarının velayetini karısı Amastris'e bıraktığı ifade edilmiştir (M.Ö. 305).¹⁵⁷ Dionysios'un M.Ö. 305 yılında ölümünden

ticaret merkeziydi ve muhtemelen bir Miletos kuruluşu idi. Bkz. Wilson, D. R. (1960), s. 162.

¹⁵⁴ Strab., Geo., XII. 3.10.; Jones, A. H. M. (1937), s. 150.

¹⁵⁵ Strab., Geo., XII. 3.10.

¹⁵⁶ Mem. Per. Herak., IV. 4.

¹⁵⁷ Mem. Per. Herak., IV. 9. Daha önce İskender'in en yakın dostlarından olan Krateros ile Amastris evlenmişlerdi. Ancak İskender'in ölümünden sonra Krateros, M.Ö. 322 yılındaki Lamnia Savaşında Antipatros'a yaptığı yardımlardan dolayı Antipatros'un büyük kızı Phila ile evlenmiştir. Phila'nın ikinci eş durumunda kalmaması için de aynı yıl Amastris'i boşamıştır. Bunun üzerine Amastris uzun süre dul kalmamış, Krateros'un da onayını alarak M.Ö. 322/1 yılında Herakleia tiranı Dionysios ile evlenmiştir. Bkz. Memnon, Herakleia Pontike Tarihi, (Çeviren ve Yorumlayan: Murat Arslan), Odin Yayıncılık, Antik Kaynaklar Dizisi: II, Antalya, 2007, s. 30 vd.

sonra Amastris, Lysimakhos ile evlenmiştir.¹⁵⁸ Ancak daha sonra Lysimakhos'un M.Ö. 298 tarihinde Ptolemaios Philadelphos'un Arsinoe adlı kızına ilgi gösterip onunla ilişkiye girmesi Amastris'in kendisini terk etmesine neden olmuştur. Amastris, Lysimakhos'u terk ettikten sonra Herakleia'ya dönüp kenti ayağa kaldırdı ve M.Ö. 288 yılında Synoikismos¹⁵⁹ ile Amastris'i kurdu.¹⁶⁰ Kraliçe Amastris,

¹⁵⁸ Mem. Per. Herak., IV. 10.; Arr. Perip., s. 100.

¹⁵⁹ Genel olarak *synoikismos* yeni bir kent kurmanın başka bir biçimiydi. Antikçağda, dağınık olan hanelerin (= *oikos*), küçük hane kümelerinin ve köylerin bir araya getirilerek ya da başka yerleşimlerden nüfus aktarılarak oluşturulan yerleşimlere *synoikismos* denirdi. Bununla birlikte Murat Arslan'a göre yeni bir kent kurmanın ardındaki nedenler çeşitli ve genellikle politik, ekonomik ve stratejik etmenleri içerir biçimde karmaşıktı. Hellen-Romalıların oluşturdukları *synoikismos*'lar kimi zaman ticaret, kimi zaman bir bölgenin tarımsal potansiyelinden ya da doğal kaynaklarından istifade etmek, kimi zaman da fazla nüfusu başka yere taşımak için, stratejik ve askeri amaçlı kurulmaktaydılar. Gene de antikçağın siyasi kelime dağarcığındaki *synoikismos* terimi hem arkeologlar hem de tarihçiler tarafından farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bu bakımdan söz konusu terim, içerik açısından bir disiplinden diğerine değişen bir terminoloji kargaşasıyla karşı karşıyadır. Arkeologlar bu terimi sıklıkla kullanmışlar ve onu tarih öncesi döneme uyarlayarak anlamını gereğinden çok genişletmişlerdir. Aslında *synoikismos*'un arkeolojik ve tarihsel kullanım diyalektiğinin, beklenenlerin neredeyse tam tersi sonuçlara yol açtığı durumlara rastlanmaktadır. Şöyle ki: Klasik kaynaklarda tarihçiler, bu terimi sadece bir kentin kurulmasında değişik grupların işbirliği yapması ya da birkaç bağımsız topluluğu birleştirerek daha büyük bir kentin/devletin meydana getirilmesi anlamında

Sesamos kentini, Kytoros (Sütlüce Limanı /Gideros), Kromna (Tekeönü/Kurucasıle) ve Tion=Tieion (Filyos/Hisarönü) adlı dört yerleşim yerleriyle birleştirerek, Amastris adıyla yeniden kurmuştur. Amastris kentinin kurulmasından sonra Amastris, Herakleia Pontike yönetimini, Klearkhos ve Oksathres'e devretmiştir. Amastris de bu sırada muhtemelen Amastris kentinin kurulması ve organizasyonu ile ilgilenmekteydi. M.Ö. yaklaşık 284 yılına gelindiğinde ise Amastris, oğulları Klearkhos ve kardeşi Oksathres tarafından bir geminin güvertesindeyken boğdurtularak canice öldürülmüştür.¹⁶¹ Daha sonra Makedonya kralı olan Lysimakhos Herakleia'ya gelip annelerini öldüren Klearkhos ve Oksathres'i öldürtmüştür.¹⁶² Böylece Lysimakhos Amastris'i hakimiyeti altına almıştır (M.Ö. 284). Ancak böyle olmakla birlikte Lysimakhos, kentin konumuna ve yönetim biçimine hayran kalmış ve bu şekilde kentin büyüklüğü, önemi ve gücü arttırılmıştır.¹⁶³ Kent daha sonra Pontus kralı I. Mithridates'in oğlu, naibi,

kullanılmaktadırlar. Arkeologlar ise, nüfusun fiziksel olarak yeniden konumlanmasını ya da çok farklı bir yerleşim yapısına yol açacak yeni bir siyasi ittifakı, yani kent ve kırsal alan arasında nüfusun ve etkinin temelli olarak yeniden dağılımını ima etmek için bu terimi kullanmışlardır. Bkz. Arslan, Murat; Mithridates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 82-83, 366 nolu dipnot. Ayrıca bkz. Wilson, D. R. (1960), s. 162.

¹⁶⁰Mem. Per. Herak., IV. 10.

¹⁶¹Mem. Per. Herak., V. 2.

¹⁶²Mem. Per. Herak., VI. 1.

¹⁶³Mem. Per. Herak., VII. 1.

Ariobarzanes'in egemenliğine geçmiştir (M.Ö. yaklaşık 279/8).¹⁶⁴ Amastris kenti daha sonra Pontus Kralı VI. Mithridates Eupator'un Triarius'a yenilmesi üzerine Roma Cumhuriyetine ilhak edilmiştir (M.Ö. 70).¹⁶⁵ Bu arada Amastris, Romalıların egemenliği döneminde Bithynia-Pontos eyaletinin Pontus bölümü başkentliğini yapmıştır. Kentin o zamanki durumu, ilin genel valisi Genç Plinius'un İmparator Traianus'a yolladığı bir mektupta şöyle anlatılıyor:

*“ Efendimiz, çok bayındır ve gelişmiş bir kent olan Amastris'in başlıca özelliklerinden biri de, pek güzel, uzun bir caddesinin olmasıdır. Ne var ki bu caddenin yanbaşı, cadde boyunca, dere denilen bir akıntı uzanır gider; bu, gerçekte, açıktan akan bir lağımdır, göze pek çirkin görüldüğü gibi çevreye de iğrenç bir koku yaymaktadır. Bunun üstünün kapatılması kentte gerek sağlık, gerek kent güzelliği açısından yararlı olacaktır; izninizle bu iş yapılacaktır. Böylesine önem taşıyan büyük çapta bir iş için para bulmakta sıkıntı çekmeyeceğim. ”*¹⁶⁶

Trianus, gönderdiği yanıt mektubunda, valiye, istediği onayı vermiştir.¹⁶⁷

Buradan da anlıyoruz ki Amastris zengin ve müreffeh bir kentti.

¹⁶⁴ Mem. Per. Herak., XVI. 1.

¹⁶⁵ Mem. Per. Herak., LII. 3. Ayrıca bkz. Wilson, D. R. (1960), s. 163.

¹⁶⁶ Umar, B. (1988), s. 11.

¹⁶⁷ Umar, B. (1988), s. 11.

II. BÖLÜM

1. M.Ö. 4. Yüzyıl'a Kadar Paphlagonia Siyasi Tarihi

Paphlagonia, İlkçağ'da Gaşkalar'ın yurdu olmuştur. Ancak Gaşkalar'ın Hititler ile yapmış oldukları savaşı kaybetmeleri üzerine M.Ö. yaklaşık 1330 tarihinde Hitit egemenliğine girmişlerdir.¹⁶⁸ Burada yaklaşık bir asır kadar kalan Hititler'den sonra M.Ö. yaklaşık 1230 tarihi civarlarında Phrygler hakimiyet kurmuşlardır.¹⁶⁹ Daha sonra Dor'ların burayı istila ettikleri görülmektedir. Batıdan gelen bu insanlar M.Ö. 1200 civarlarında Paphlagonia'yı zaptetmişlerdir. Ahmet Gökoğlu'na göre Paphlagonia halkları buraya M.Ö. 1100? tarihlerinde gelmişlerdir.¹⁷⁰ Ancak bununla beraber onların ne taraftan geldikleri henüz kesin olarak belli değildir. Gerçek olan bir şey varsa buraya bu isimli bir kavmin geldiği ondan sonra bölgeye Paphlagonia ve buraya gelen millete Paphlagonia'lılar denildiğidir.¹⁷¹ Bundan sonra Paphlagonia'da yaklaşık olarak 400 yıl kadar karanlık bir devir görülmektedir. Bu müddet içerisinde Paphlagonia'lılar, Enetler, Mariadyn'ler Kaukon'lar, Leukosyria'lılar gibi isimler altında bir kısım kavim ve milletler aynı sahaya gelip yerleşmişlerdir.¹⁷²

Paphlagonia, M.Ö. 695 tarihinde Kimmerler tarafından işgal edilmiş olup daha sonra Lydia kralı Alyattes'in Kimmerleri mağlup etmesi sonucunda Kroissos

¹⁶⁸ Gökoğlu, A. (1952), s. 12.; Ayrıca arkeolojik ve metinsel veriler için genel bir kanı elde etmek için bkz. At Empires' Edge, (2009), s. 111 vd.

¹⁶⁹ Öztürk, Ö. (2011), s. 247.

¹⁷⁰ Gökoğlu, A. (1952), s. 12.

¹⁷¹ Gökoğlu, A. (1952), s. 9.

¹⁷² Gökoğlu, A. (1952), s. 12.

döneminde (M.Ö. 561-546) Lydia egemenliğine girmiştir.¹⁷³ Bu bölge M.Ö. 546 sonrasında ise Perslerin hakimiyetine geçmiştir. Bu dahil edilme olayı Herdotos'ta geçtiği üzere Hystaspes oğlu Dareios'un¹⁷⁴ 521 tarihinde kral olmasından sonra gerçekleşmiştir. Herodotos'a göre Dareios, Kral olduktan sonra ülkeyi kendilerinin satraplık dedikleri 20 hükümete ayırdı ve hepsinin başına birisini koydu, uyruğunda bulunanları ırklarına göre bölüp ayırarak, her birine vergiler saldı, bu ayrımı yaparken kimi zaman komşu olanları birleştirdiği gibi, kimi zaman da sınır komşusunu atlayıp daha uzakta kalan bir ulusu şu ya da bu ırka bağladığı oluyordu.¹⁷⁵ İşte Paphlagonia bu satraplıklardan üçüncüsüydu ve Krala her yıl üç yüz altmış talant vergi veriyordu.¹⁷⁶ Steon Lyold'a göre bu dönemde Phrygia Satraplığının Propontis ile Paphlagonia'yı (Kastamonu, Çankırı yöresi) içine alarak

¹⁷³ Hdt. I, 28.; Öztürk, Ö. (2011), s. 247.; Gökoğlu, A. (1952), s 13.

¹⁷⁴ Dareios, 521 yılında tahta geçmiş ve 486 yılında 63 yaşında ölmüştür. Saltanatı büyüktür. Düzen kurucu olarak tanınmıştır. “ Tarihte ilk defa olarak merkeziyetçi bir politika oluşturmuştur. Büyük İmparatorluğun her köşesini Susa'ya bağlamak için iyi ve bakımlı yollar açtırmıştır. Yönettikleri yerlerde tek hakim olan satrapların yanında kraliyet katipleri bulunur, satrapların bütün yaptıkları merkeze iletilirdi. Müfettişler dolaştırırdı. Bkz. Hdt. s. 258, 102 nolu dipnot.

¹⁷⁵ Hdt. III. 89-90.; Steon Lyold, Persepolis ve Nakş-ı Rüstem'de olmak üzere Dareios'un iki yazıtına benzer yazıtlar olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Lyold, S. (2000), s. 121.; The Cambridge Ancient History, edited by F.W. Walbank- A.E. Astin- M.W. Frederiksen- R.M. Ogilvie, Volume VII, Part I, Cambridge University Press, 2008, s. 187.

¹⁷⁶ Şaroğlu, G. (2010), s. 23.

doğuda Halys Nehrine kadar uzandığı düşünülmektedir.¹⁷⁷ Paphlagonia bu zamanlarda tarih sahnesinde bu şekilde el değiştirmenin yanı sıra bazı olayların içerisinde de yer almıştır. Ksenophon'da Kyros ve Kserkses arasındaki savaşta Kyros'un safında bin kadar Paphlagonia'nın yer aldığından bahsedilmektedir.¹⁷⁸ M.Ö. 5. yüzyılın sonlarında Paphlagonia idaresinin Korylas'ta olduğunu Ksenophon'un, Anabasis adlı eserinden öğrenmekteyiz. Burada Ksenophon, eve dönüş serüveninde bir Sinope kolonisi olan Kotyora'dan dolayı Sinopeliler ile olan anlaşmazlıklarında, Sinopelilerin elçiler göndererek Hellenlerin bu tarz davranışları sürdürmeleri durumunda Paphlagonia hakimi olan Korylas ile ittifak kuracaklarını bildirmişlerdir.¹⁷⁹ Bu ifadelerden hareketle bu dönemde Paphlagonia'lının başında Korylas'ın olduğunu anlamaktayız. Ayrıca bu dönemde Paphlagonia'lının siyasi bir güç olduklarını da söyleyebiliriz.

Ksenophon'un Hellenika adlı eseri de M.Ö. 4. yüzyıl Paphlagonia'sı hakkında önemli veriler sunmaktadır. Ksenophon, Peloponnesos savaşının son zamanlarında Atinalılar tarafından sürgüne yollanmıştı (M.Ö. 399). Bundan dolayı Sparta'da yaşamaya başlamış ve Sparta Kralı Agesialos'un Anadolu seferini (M.Ö. 396-394) de içine alan Hellenika adlı eserini bu zamanlarda yazmaya başlamıştı. Bu dönemde Sardes'te olan Tissahernes ihanetle suçlanıp idam edilmiş ve yerine Tithraustes gelmişti. Tithraustes ise Pharnabazos'un yönetimindeki Phrygia bölgesinde kışı geçirmek üzere Agesilaos'a gerekli parayı vermiştir. Burada iken o

¹⁷⁷ Lyold, S. (2000), s. 121.

¹⁷⁸ Ksen. Anab., I. VIII. 4-6.

¹⁷⁹ Ksen. Anab., V. VI. 3-12.

bir taraftan da Hellenistan'da Sparta karşıtı kentleri Agesilaos'a karşı kıskırtmıştır.¹⁸⁰ Sonbahar gelince de Agesilaos, Pharnabazos'un yönetiminde bulunan Phrygia bölgesine girer ve burayı yakıp yıkmaya ve talan etmeye koyulur ve bölgedeki kentlerin bir kısmını silah zoru ile bir kısmını da kendi rızası ile teslim alır.¹⁸¹ Sonra Spithridates'in,¹⁸² birlikte Paphlagonia'ya geçerlerse kendisini Paphlagonia'lıların Kralı ile görüştüreceği ve bir ittifak yapmalarını sağlayacağı konusunda vaadde bulunması üzerine hemen yola çıkar. Nitekim Agesilaos'un eski emellerinden bir tanesi de hiç olmazsa kabilelerin bir kısmını kraldan (Perslerden) ayırmaktı.¹⁸³ Bu arada Paphlagonia Kralı olan Otys de Kraldan ayrılmak istiyordu. Bunun üzerine Otys ile Sparta arasında bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Otys Kral tarafından çağrıldığında da gitmeyi reddetmişti. Bundan başka Otys Spithridates'in telkini ile Agesilaos'un emrine bin kadar süvari ve iki bin peltast vermişti. Bunun üzerine Agesilaos, Spithridates'in bu özverili işlerinden dolayı onu ödüllendirmek istedi ve ona Paphlagonia Kralı olan Otys'e kızını verip vermeyeceği konusunda fikrini sordu. O ise, bunu istediğini ancak Otys gibi koca bir ülkeye sahip birinin kızını almayacağını söyledi. Bundan sonra Agesilaos, bu durumu Otys'e açtı ve Otys

¹⁸⁰ Ksenophon, Hellenika, (Çev. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, III. IV. 22-27.

¹⁸¹ Ksen. Hell., IV. I. 1.

¹⁸² Bu kişi Kyzikos'da küçük bir feodal idi ve Pharnabazos'un hakareti üzerine de iki yüz süvarisi ve oğlu ile birlikte Spartalılar tarafına geçmişti. bkz. Ksen. Hell., III. IV. 10.

¹⁸³ Ksen. Hell., IV. I. 2.

ile bu konuda anlaştı.¹⁸⁴ Bu arada Agesilaos da Pharnabazos'un ülkesine girmiş ve Daskleion'da kışı geçirmek üzere ordugahını burada kurmuştu. Ayrıca ordusunun iâşesini de bura ve çevresine yaptığı akınlarla sağlamaktaydı. Burada Pharnabazos'la yapılan çatışmada Spartalı komutan Herippidas, Spithridates ve Paphlagonia'lıların da yardımıyla Pharnabazos'un ordugahını ele geçirdi. Ancak Paphlagonialılar ve Spithridates, Herippidas tarafından hakarete uğradıkları için Agesilaos'u terk ederler. Ksenophon'dan anlaşıldığı kadarıyla Agesilaos'un bu seferde yediği en büyük darbe Spithridates ve Paphlagonia'lıların kendisini bu aşamada terk etmeleri olmuştu.¹⁸⁵ Ksenophon'un Hellenika'sından da anlaşıldığı kadarıyla Paphlagonia'lılar bağımsızlıklarını düşkün olduklarından dolayı Kraldan (Perslerden) eskiden beri kurtulmak istiyorlardı. Bu arada muhtemelen Agesilaos, Sparta'ya döndükten sonra Otys başlatmış olduğu ayaklanmayı devam ettirmişti.¹⁸⁶ Daha sonra M.Ö. 378 yılında II. Artakserkeses'in özel ordularının başına getirilen Kappadokia Satrapı Damates bu isyanı bastırmış ve Anadolu'daki en güçlü Pers yöneticilerinden biri olmuştu. Ancak daha sonraki süreçte Datames, eline geçirdiği geniş coğrafyanın verdiği güçle krala karşı M.Ö. 371/370 yılında "Büyük Satrap Ayaklanması" adı verilen isyan ile isyan etti. Bu durum M.Ö. yaklaşık 362 yılına kadar devam ettikten sonra bu tarihte Kral tarafından isyan bastırılmış ve bu yöreler tekrar tamamen Pers

¹⁸⁴ Ksen. Hell., IV. I. 4-15.

¹⁸⁵ Ksen. Hell., IV. I. 16-28.

¹⁸⁶ Dökü, F. E.; Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları, Basılmamış Doktora Tezi, Antalya, 2008, s. 10.

hakimiyetine girmişti.¹⁸⁷

Perslerin hakimiyeti III. Aleksandros'un Asya seferi ile son bulmuş ve M.Ö. 333 yılında Paphlagonia bölgesi III. Aleksandros'un (M.Ö.336-323) hakimiyeti altına girmiştir. Arrianus Anabasis'inde bu durumu: “...*Sonraki gün Büyük İskender Galatia'daki Ankyra'ya gitti. Orada onu Paphlagonia'lı bir elçi karşıladı ve elçi, İskender'e itaat edeceklerini bildirdi. Daha sonra da güç yoluyla kendi ülkelerine girmemeleri için yalvardı. İskender onlara Phrygia satrabı Kalas'ın emirlerine itaat etmelerini emretti...*” şeklinde aktarmaktadır.¹⁸⁸ Bu arada İskender'in seferi sonrasında Paphlagonia'lılar, Pers idaresine karşı olan tavırları nedeniyle vergiden muaf tutulmuşlardır.¹⁸⁹ İskender'in ölümünden sonra ise bölge Kappadokia ile birlikte Eumenes'e verilmiştir.¹⁹⁰ Ancak bu idareye Paphlagonia'nın boyun eğmemesi üzerine işgal edildiği aktarılmaktadır.¹⁹¹

¹⁸⁷ Dökü, F. E. (2008), s. 10.

¹⁸⁸ Arrian, Anabasis Alexandri, Books I-IV, With an English Translation by E. Ilife Robson, B.D., The LOEB Classical Library, I. II. IV. ; ayrıca bkz. Lyold, S. (2000), s. 161.

¹⁸⁹ Baran, A.K. (2002), s. 821. Ancak burada Ksenophon'dan hareketle şunu ifade edelim ki Paphlagonia bölgesi içerisinde M.Ö. 5. yüzyılın sonundan M.Ö. 4 yüzyılın başlarına kadar Persler'in çok da etkin olmadığını görmekteyiz.

¹⁹⁰ The Cambridge Ancient History, edited by F.W. Walbank- A.E. Astin- M.W. Frederiksen- R.M. Ogilvie, Volume VII, Part I, Cambridge University Press, 2008, s. 27 vd.

¹⁹¹ Baran, A.K. (2002), s. 821.

2. M.Ö. 3. Yüzyıl'dan Roma Cumhuriyet Dönemi Sonuna Kadar Paphlagonia Siyasi Tarihi

Paphlagonia bölgesi tarihte coğrafi olarak önemli olayların gerçekleştiği bir yerdir. Pontus Krallığının temellerinin Paphlagonia yöresinde filizlenmiş olması da bölgenin coğrafi önemine işaret etmektedir. I. Antigonos Monophthalmos, Mithridates'i öldürtmek istediğinde Antigonos'un oğlu Demetrios, arkadaşı olan Mithridates ya da I. Mithridates Ktistes'i (kurucu) uyarmıştır. Bunun üzerine Mithradates, Paphlagonia'ya kaçmıştır.¹⁹² Bu arada Antigonos'un, M.Ö. 301 yılına gelindiğinde Trakya Kralı Lysimakhos ve Suriye ile Doğu'nun hakimi olan Seleukos'un birleşmiş ordusu ile Orta Anadolu'da, İpsos'ta, yapmış olduğu savaşı canı ile kaybetmesi¹⁹³ Mithradates'in işine gelmiş ve Mithridates, Paphlagonia'daki konumunu daha da sağlamlaştırmıştır.¹⁹⁴

Bu savaşın sonunda Lysimakhos, Thrakia'dan Halys (Kızılırmak) Irmağı'na kadar olan bölgenin tek hakimi olurken Mithradates'in Paphlagonia'daki hakimiyetine karşı herhangi bir tavır almamıştır. Böylelikle, M.Ö. yaklaşık 301 yılında *ktistes* (kurucu) lakabı alan Mithradates, Olgassys (İlgaz) Dağları'nın¹⁹⁵ eteklerindeki müstahkem Kimiata Kalesi'nin de içinde bulunduğu Kimiatene yöresinde kendi hakimiyet alanını kurarak, Paphlagonia Bölgesi'nde krallığının

¹⁹² Arslan, M. (2007), s. 49-50.; Magie, D. (1950), s. 189.

¹⁹³ Magie, David; Anadolu'da Romalılar I, (Çev: Nezih Başgelen-Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s.3.

¹⁹⁴ Arslan, M. (2007), s. 50.

¹⁹⁵ Strabo, XII. 3. 40.

temellerini atmıştır.¹⁹⁶ Kitistes (kurucu) lakabı verilen Mithridates kendisini Pontus hakimi olarak kabul ettirdiğinde bu kaleyi hareket üssü olarak kullandı ve burası kendi soyundan gelen Mithridates Eupator'a kadar muhafaza edildi.¹⁹⁷ Ardından, bu kaleyi hareket üssü olarak kullanmış ve krallığının sınırlarını Paphlagonia'nın iç bölgeleri ile Kappadokia'ya doğru genişletmek üzere faaliyete geçmiştir.¹⁹⁸

M.Ö. 301 yılından M.Ö. 281 yılına kadar geçen süre zarfında gittikçe güçlenen Mithradates Ktistes kendini Pontos hakimi olarak kabul ettirdikten sonra¹⁹⁹ Iris (Yeşilırmak) kenarındaki Amaseia'yı da ele geçirerek burada Amaseia kalesini kurmuş ve burayı krallığının başkenti yapmıştır. O zamandan itibaren Pontos hükümdarları Paphlagonia'yı tehdit etmeye başlamışlardır.²⁰⁰

Bu arada daha batıda Herakleia hanedanlığı hala gelişmeye devam etmekteydi. Kardeşinin ölümü üzerine Dionysios, tek tiran oldu ve Krateros'un eşi olan Persli bir prenses olan Amastris ile mükemmel bir evlilik yapmıştı. Amastris

¹⁹⁶ Magie, D. (1950), s. 189.

¹⁹⁷ Strab., Geo., XII. 3. 41. Jones, A. H. M. (1937), s. 150.; Magie, D. (1950), s. 189.

¹⁹⁸ Arslan, M. (2007), s.51.; Magie, D. (1950), s. 189.

¹⁹⁹ Mithridates Ktistes'in kendisini Pontus kralı olarak ilan ettiği tarih M.Ö. yaklaşık 281/280'dir. Zira Mithridates'in bağımsızlığına işaret eden bir takım sikkeler bulunmuştur. Ayrıca Mithridates'in krallığını ilan etmesinden sonra da I. Seleukos burayı ele geçirmek için bir generalini göndermiştir. Ancak Mithridates'in bu generali püskürtmesi prestijini sonraki zamanlarda arttıracaktır. bkz. Arslan, M. (2007), s. 54.; Magie, D. (1950), s. 189.; McGing, B.C. The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator King of Pontus, Leiden 1986, s. 19, 39 nolu dipnot.

²⁰⁰ Arslan, M. (2007), s. 52.; Magie, D. (1950), s. 189.

Dionysios'un ölümü üzerine Trakyalı Lysimakhos ile M.Ö. 302 yılında evlendi.²⁰¹ Lysimakhos'un egemenliği Amastris (Amasra) ve Herakleia'ya kadar uzandı.²⁰² Mithradates Ktistes'in Paphlagonia Bölgesi'ndeki hakimiyet alanı ise, kesin olarak bilinmemekle birlikte, Karambis'e (Kerempe Burnu) kadar ulaştığı tahmin edilmektedir.²⁰³ Muhtemelen Sinope buna dahil değildir. Bu zamanlarda Paphlagonia'nın iç bölgelerinin batı kısmı ise, yerel bir hükümdar tarafından yönetiliyor olsa gerektir.²⁰⁴

M.Ö. 281 yazına gelindiğinde Lysimakhos, eski müttefiki olan Seleukos'un saldırısına uğramış ve Kurupedion Ovası'nda Seleukos ile yapmış olduğu savaşı

²⁰¹ Lysimakhos daha sonra I. Ptolemy'in kızı olan Arsinoe ile evlenmiş ve Amastris ile boşanmıştır. Bunun üzerine Amastris Herakleia topraklarına geri dönmüş ve orada kendi adını taşıyan yeni bir şehir kurmuştur. Bu şehirler Tieum, Sesamus, Kromna ve Kytorus'un dahil olduğu dört küçük Yunan şehirden oluşmaktaydı. Sonunda o, oğulları Klearkhos ve Oksathres tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine Lysimachus, eski eşini öldüren Amastris'in oğullarını öldürerek onun intikamını almıştır. Daha sonra ise Arsinoe tarafından bu topraklar çeşitli yerlerde yöneticilik yapmış olan Herakleides'e yönetmesi için verilmişti. Lysimachus'un M.Ö. 280 tarihinde ölmesi üzerine Herakleia'lılar yöneticilerine karşı isyan ettiler ve 84 yıldır askıda olan demokrasiyi yeniden tesis ettiler. Bkz. Jones, A. H. M. (1937), s. 150.; Karauğuz, Güngör-Özcan, Ali; Eskiçağ'da Zonguldak Bölgesi ve Çevresi-En eski Devirlerden M.S. 395'e Kadar-II, Konya, 2009, s. 58.

²⁰² Jones, A. H. M. (1937), s. 150.

²⁰³ Arslan, M. (2007), s. 52.

²⁰⁴ Arslan, M. (2007), s. 53.

kaybetmiştir. Bundan sonra Seleukos, Anadolu ile Trakya'yı, Ege'den Hindistana kadar olan yerleri egemenliği altına almıştır.²⁰⁵ Böylece Lysimakhos'un eski müttefiki Seleukos tarafından M.Ö. 281 yılının Şubat ayında, Kurupedion Muharebesi'nde yenilerek öldürülmesinden sonra Seleukos, generallerinden Aphrodisios'u Anadolu'nun kuzey bölgelerini ele geçirmek üzere Paphlagonia ve Phrygia'ya yollamıştır. Fakat, Karadeniz'in güney sahilindeki kentler Herakleia Pontike halkının önderliğinde Seleukos egemenliğine karşı direnmişlerdir. Nitekim Aphrodisios, Herakleia'lıları kendilerine karşı iyi niyet beslemedikleri noktasında suçlamıştır.²⁰⁶ Bunun üzerine Herakleia'lılar, aralarında Mithridates Ktistes'in de olduğu bir takım kentlerden yardım talebinde bulunmuştur.²⁰⁷ Ancak Seleukos, memleketi olan Makedonya'ya dönmüş ve Asya'nın yönetimini oğlu Antiokhos'a bırakmıştır.²⁰⁸ Antiokhos da generali Patrokles'i emrine verdiği tam donanımlı birliklerle Tauros Dağları'nın arka kısımlarına doğru gönderdi. Patrokles ise Hermogenes'i Herakleia'yı ve diğer kentleri ele geçirmek üzere buralara gönderdi. Ancak burada iken Bithynia üzerine sefere çıkarken pusuya düşürülmüş ve Hermogenes ile ordusu kılıçtan geçirilmiştir.²⁰⁹

Bu arada Herakleia Pontike ile Pontos Kralı Mithradates Ktistes arasında Amastris kentinin kontrolü üzerinde bir takım anlaşmazlıklar yaşanmıştır.²¹⁰ Nitekim

²⁰⁵ Magie, D. (2002), s. 4, 189.

²⁰⁶ Mem. Per. Herak., XI. 1.; Ayrıca bkz. Magie, D. (1950), s. 189.

²⁰⁷ Mem. Per. Herak., XI. 2. Ayrıca bkz. Magie, D. (1950), s. 189.

²⁰⁸ Mem. Per. Herak., XII. 1.

²⁰⁹ Mem. Per. Herak., XV. 1.

²¹⁰ Arslan, M. (2007), s. 55.

Herakleia’lılar, Lysimakhos’un Amastris’e yönetici olarak atadığı Pergamon Valisi Philetairos’un kardeşi Eumenes üzerinde baskılarını artırmışlar ve kenti tekrar kendi egemenlikleri altına almak üzere harekete geçmişlerdi. Bunun üzerine Mithradates ile kral naibi olan oğlu Ariobarzanes de Amastris üzerindeki politikalarını aktifleştirmişler ve kentin hakimiyeti üzerinde Herakleia’lılarla kıyasıya bir mücadeleye girişmişlerdir.²¹¹ Amastris ile politik nedenlerle ilişkisi olan diğer bir krallık da Bithynia olmuştur. M.Ö. 280 yılında Bithynia kralı Zipoites’in²¹² ölümü üzerine Zipoites’in mirası I. Nikomedes ile kardeşi Zipoites arasında ihtilafların başlamasına neden olmuştu. Anadolu’nun Kuzeybatı köşesindeki Bithynia Kralı I. Nikomedes, isyankar kardeşine karşı koymak için askere ihtiyaç duyulduğunda, Galatlardan bir grubu Bosporos’u (İstanbul Boğaz’ı) aşmaya davet etmişti. Yarısı savaşçı, yaklaşık 20.000 kabile adamı Anadolu’ya bu şekilde gelmişti.²¹³ Bundan başka Nikomedes, aralarında Tieion’un²¹⁴ da bulunduğu Kuzey İttifakı kentleri ile de anlaşarak kardeşini kolayca bertaraf etmiş ve böylece Bitihynia’nın tek hakimi

²¹¹ Arslan, M. (2007), s. 56.

²¹² Bas’ın halefi olan Zipoites Lysimakhos’a karşı hem Lysimachus’un iki generalini hem de Lysimachus’un kendisini yenerek direndi. 297 yılında muhtemelen bu olayın onuruna resmi olarak Zipoites, krallık ünvanını almış ve Zipoetium olarak kendi adına ithafen bir de şehir kurmuştu. Bkz. Jones, A. H. M. (1937), s. 150.

²¹³ Magie, D. (2002), s. 8.

²¹⁴ Jones’a göre Tieion, muhtemelen Lysimakhos’un ölümünden sonra Amastris’ten ayrılmış ve kısa bir süreliğine bağımsızlığını iddia ederek paralar bastırmıştır. Bkz. Jones, A. H. M. (1937), s. 151.

olmayı başarmıştı.²¹⁵ Bu arada Nikomedes I. Nikomedes, daha önce Seleukos'un oğlu Antiokhos'un yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Bithynia'lının Hermogenes'i pusuya düşürüp askerleri ve Hermogenes'i kılıçtan geçirmeleri üzerine Bithynia üzerine sefere çıkmak için sefer hazırlığında bulunmuştu. Bundan dolayı I. Nikomedes de kendisiyle müttefik olması için Herakleia'lılara elçilerini benzer kritik zamanlarda ve ihtiyaç hallerinde karşılığını verecek bir antlaşma yapmıştır. Bu sırada Herakleia'lılar önemli miktarda para sarf ederek hem Kieros ve hem Tion hem de Thynia topraklarını yeniden elde ettiler. Ancak Amastris bu zamanda hala Arsinoe'nin buraya atadığı Eumenes'in egemenliği altındaydı ve o, Herakleia'lıların burayı satın alma tekliflerini reddettiği gibi burayı Pontus Kralı Ariobarzanes'e hediye olarak sunmuştur.²¹⁶ Böylelikle Pontos Krallığı, Paphlagonia'nın Güney Karadeniz'deki en önemli limanlarından birine sahip olmuştur.²¹⁷

Bu arada Galatia'lılar tarafından desteklenen Nikomedes rakibini yenmekle kalmayıp fevkaalede bir şekilde topraklarını özellikle güneydoğuya doğru genişletmiştir. Burada Nikomedes'in ele geçirdiği, Paphlagonia'ya ait bir kısım yerlerin olduğu, Jones tarafından ifade edilmektedir. Jones'a göre Nikomedes tarafından kurulan Bithynium adı Bithynia'lı yerleşimcilerin yabancı bir toprakta kurdukları bir yerdi ve burası muhtemelen Paphlagonia'dan daha yeni ele geçirilmiş toprakları elde tutabilmek için kurulmuş askeri bir koloni idi.²¹⁸ Daha sonra

²¹⁵ Mem. Per. Herak., XIX. 2-5.; Jones, A. H. M. (1937), s. 151.; Arslan, M. (2007), s. 57.

²¹⁶ Mem. Per. Herak., XVI.1. ; Jones, A. H. M. (1937), s. 151.

²¹⁷ Arslan, M. (2007), s. 56.; Magie, D. (1950), s. 189.

²¹⁸ Jones, A. H. M. (1937), s. 151.

Nikomedes, hem kendisinin hem de Bosporos ile Karadenizdeki kentlerinin tehlikeli bir düşmanı saydıkları I. Antiokhos'u zayıflatmak amacıyla Galatları Batı Anadolu'daki Seleukos topraklarına doğru yöneltmiştir.²¹⁹ Nikomedes'in ölümünden (M.Ö. yaklaşık 250) sonra Ziaelas dönemine gelindiğinde Cressa daha sonra Kreteia (bugünkü Gerede) olarak bilinen Paphlagonia şehri ele geçirilmiş ve burada Ziaelas tarafından bir Bithynia kolonisi de kurularak Bithynia topraklarını iç kısımlara doğru genişletmiştir.²²⁰ Bu arada Ziaelas'in de babası gibi Yunan sahil şehirleri ile dostça ilişkilerini sürdürmüşse benzemektedir. Bu politika torunu II. Prusias'a (M.Ö. 182-149) kadar devam etmiştir. II. Nikomedes (M.Ö. 149-127) döneminde Herakleia'ya bağlı olan Kieros ve Tieium ele geçirilmiştir.²²¹

Bu arada Otuz altı yıl boyunca Paphlagonia'nın bir kısmı da dahil Amaseia çevresinde Lykos ve Iris vadileri ile onların yan kollarından oluşan bölgelerin krallığını yapan Mithradates Ktistes'in ölümünden sonra, yerine oğlu Ariobarzanes (M.Ö. yaklaşık 266/265- yaklaşık 250) geçmiştir. Ariobarzanes'in M.Ö. 250 yılında ölümü üzerine tahta çocuk yaşta denecek kadar küçük olan oğlu II. Mithridates (M.Ö. yaklaşık 250-220) geçmiştir. Pontus tahtında küçük yaşta bir çocuğun çıkmış olması Pontus'ta bir otorite boşluğunun oluşmasına neden olmuştu. Bundan istifade eden Galatia'lılar Pontus topraklarına saldırmışlardır. Galatia'lılar, Amisos'a kadar Pontus topraklarını yağmalayıp buraya sığınan Mithridates'i kuşatmışlardır. Bunun üzerine Herakleia Pontike kenti, Galatlar tarafından talan edilen bölgeye ve Amisos'ta abluka altına alınan II. Mithradates'e yardımda bulunmak amacıyla kentin

²¹⁹ Magie, D. (2002), s. 8.

²²⁰ Jones, A. H. M. (1937), s. 152, 155.

²²¹ Jones, A. H. M. (1937), s. 152.

limanına hububat yüklü gemiler göndermiştir. Böylece, kuşatmaları sekteye uğratılan Galatların dikkatini üzerlerine çekmişlerdir. Bu duruma kızan Galatlar, Amisos kuşatmasını kaldırarak, Herakleia Pontike'ye bir sefer düzenlemişlerdir. Kent halkı, Galatların bu seferini, ancak ordu için 5.000 ve her bir Galat şefi için 200'er parça olmak üzere, ödediği altınlar karşılığında savuşturabilmiştir.²²²

Bu arada muhtemelen M.Ö. 220 tarihinde II. Mithridates, Sinope üzerine bir sefer hazırlığında bulunmuş ancak bu sefer de Giritte olduğu gibi tamamlanmamıştır.²²³ Nitekim Sinope'liler Rodos'tan sağlanan para, cephane ve kaynaklar ile ona karşı koymayı başarabilmiştir.²²⁴

M.Ö. 197 yılına gelindiğinde Bergama'nın başına Attalos'un en büyük oğlu olan II. Eumenes (M.Ö. 197-159) bulunmaktaydı. Eumenes döneminde de Roma'ya olan bağlılık üst seviyede devam etmiştir.²²⁵ Bu arada III. Antiokhos, Attalos'un ölümünden bir kaç ay önce, Mısırlı'ları Suriye'den çıkardıktan sonra, Anadolu'daki topraklarını tekrardan ele geçirmek üzere harekete geçmişti.²²⁶ Ancak bu durum karşısında Roma Anadolu'daki kentlerle olan mevcut ittifakını ileri sürerek harekete geçmiş ve M.Ö. 192 yılına gelindiğinde III. Antiokhos ile Thermopylai'de yapmış olduğu savaşı kazanmıştır. M.Ö. 190 sonbaharının sonuna gelindiğinde ise iki Scipo'nun komutası altında bir Roma ordusu Hellespontos'u aşmış ve bir kaç hafta

²²² Arslan, M. (2007), s. 58.

²²³ Walbank, F.W.; A Historical Commentary on Polybius, Volume I, Oxford University Press, 1970, s. 511

²²⁴ Jones, A. H. M. (1937), s. 153.; Magie, D. (1950), s. 190.

²²⁵ Magie, D. (2002), s. 35.

²²⁶ Magie, D. (2002), s. 36.

sonra da Sipylos yakınındaki Magnesia (Manisa) kentinin biraz kuzeyinde, Hermos'un kuzey kıyısındaki ovada Antiokhos'un ordusu ile karşılaşmıştır. Yapılan muharebede Antiokhos bozguna uğratılmış ve savaş alanından kaçmıştır. Bu savaş esnasında Eumenes'in de Roma'ya büyük yararlıkları olmuştur. Savaştan bir yıl sonra Phrygia bölgesindeki Apameia'da (Dinar) imzalanan antlaşmayla Antiokhos, ötesinde Kappadokia Krallığının bulunduğu Toros Dağ silsilesinin kuzeyinde ve Halys Irmağı'nın orta kıvrımının batısında yer alan tüm yerlerde hak iddia etmekten vazgeçmek zorunda kalmıştır. Böylece galiplerin ellerine geniş bir arazi geçmiştir. Daha sonra Senatus tarafından Scipio'ların halefi Gnaeus Manlius Vulso'nun başkanlığındaki barış komisyonu üyeleri Antiokhos'a karşı Roma'ya yardım edenlere Antiokhos'un topraklarını paylaştırmıştır. Bu bölüşümde Eumenes aslan payını almıştır. Bu bağışla büyüyen krallığı, Bithynia sınırından Büyük Menderes Irmağı'na kadar genişlemiştir. II. Eumenes'in tezimizi ilgilendiren Paphlagonia topraklarından ne kadar elde ettiği konusu ise net değildir.²²⁷ David Magie'nin *Anadolu'da Romalılar* adlı kitabında Eumenes'in Kardenizdeki Tieium'a kadar uzanan bir koridor ile birlikte Paphlagonia-Galatia sınırı ile bitişik olan tüm toprakları elde ettiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte Magie'ye göre Karadeniz'e ilişkin bir Bergama koridorunun varlığı da çok şüphelidir.²²⁸

Jones'a göre Paphlagonia'lılar tarihte ilk kez M.Ö. 189 tarihinde Manlius Vulso'ya karşı Galatia'lıları desteklemek için askerlerini gönderen ve Morzios olarak adlandırılan bir prensin yönetiminde ortaya çıkmışlardır. Ancak Galatia'lılara yardım

²²⁷ Magie, D. (2002), s. 39-40.

²²⁸ Magie, D. (2002), s. 129, 56 nolu dipnot.

eden Morzios, bu savaşta Manlius Vulso'ya yenilmiştir.²²⁹ Magie'ye göre Morzios, belki de Romalı generalin olası bir cezalandırmasından korktuğu için başkent Gangra'dan kaçmış ve böylece vatandaşlarını bu şekilde yönetmeye devam etmiştir.²³⁰ Ancak daha sonra Morzios'un idaresinde başkent Gangra olmak üzere bir araya gelen Paphlagonia'lının Romalıları ile ilişkileri ise genelde iyi olmuştur.²³¹ Bu haliyle Paphlagonia'yı tarih sahnesinde pek de aktif olmayan ancak sürekli olayların içerisinde yer alan bir krallık olarak görmekteyiz.

Paphlagonia'nın bu olayların içerisinde yer aldığı dönemlerden bir tanesi de Pontus Kralı I. Pharnakes'in Küçük Asya'da bir İmparatorluk kurma hayalinin olduğu dönemdir. I. Pharnakes (M.. 185-169), M.. 183 tarihinde ani bir baskınla Sinope²³² ve onun Sinopis/Sinopitis olarak adlandırılan geniş territorium'u, bu kentlerin kolonileri olan Kotyora (Ordu) ve Kerasos (Giresun) da ele geçirmiştir.²³³

²²⁹ Jones, A. H. M. (1937), s. 162. Ayrıca bkz. Brill's Encyclopedia, (2006), s. 216.

²³⁰ Magie, D. (1950), s. 191.

²³¹ Baran, A.K. (2002), s. 821.

²³² Sinope genellikle Yunan kolonilerinin sahip oldukları tam bir otonomiye sahip değildi. Sinope batıda koloniler kurmuştu. Bunlardan bir tanesi Kotyora idi. Muhtemelen Abonuteikhos da bunlardan biriydi. Herakleia batısında yer alan Miletos'un bir kolonisi olan Tium, Sesamus, Cromna ve bir Sinope kolonisi olan Kytoros da dahil dört kk Yunan şehrine hükmetmiştir. Bkz. Jones, A. H. M. (1937), s. 149.; Magie, D. (1950), s. 191.

²³³ Arr. Perip., s.115; Arslan, M. (2007), s. 63.; Jones, A. H. M. (1937), s. 153.

Pharnakes, burada Paphlagonia'nın iç kısımlarına da saldırarak buraların büyük bir kısmını ele geçirmiştir.²³⁴ Hatta Pharnakes, Paphlagonia'ya girip burayı istila ettikten sonra Morzios'un toplamış olduğu hazineyi de ele geçirmiştir. Ayrıca Pharnakes buradaki yerli halkın bir çoğunu da katletmiştir.²³⁵ Ancak Roma'nın araya girmesiyle Pharnakes Pahlagonia topraklarından çekilmek zorunda kalacaktır.²³⁶ Bu arada Roma'nın Küçük Asya'daki gücü de büyümekteydi. Nitekim daha önceleri Roma'nın Küçük Asya'da şimdiye kadar yaptığı şey sadece Küçük Asya'daki müttefikleri ile dolaylı olarak ilgilenmektir. Yani Roma, doğrudan topraklarının dışında meydana gelen bir savaşın içerisine girmek taraftarı olmamıştır. Bundan cesaret alan Pharnakes, saldırgan politikasını devam ettirmiştir. Bu arada Pharnakes Kappadokia'ya da bir sefer düzenlemiştir. Karadeniz sahilindeki Tiejum'un ele geçirilişi ile Bithynia Kralı II. Prusias (M.Ö. 182-149) ile de savaşa girmiştir. Bunun üzerine Pharnakes'e karşı bu krallıklar kendi aralarında bir birlik oluşturmuşlar ve oluşturulan bu birliğe Paphlagonia Kralı Morzios da dahil olmuştur. Bu birliğe karşı Pharnakes, Küçük Armenia Kralı Mithridates ile bazı Galatia'lı liderler tarafından desteklenmiştir. M.Ö. 181 sonbaharında Eumenes'in kardeşi Attalus'un önderliğinde bir Pergamum ordusu Pharnakes'e bir ataşkes bildirisi sunmuştur. Ancak Pharnakes, barış istememekteydi. Bu arada kış bitmeden önce Pharnakes'in generali Leocritus Galatia'ya bir akında bulunmuş ve Kralın kendisi de ilkbaharın başlarında Kappadokia'yı istila etmeye hazırlanmıştı. Bunun üzerine müttefikler taarruza geçmişlerdir. Ayrıca Eumenes ile Ariarathes'in egemenliğindeki ek bir ordu da

²³⁴ Jones, A. H. M. (1937), s. 162.

²³⁵ Magie, D. (1950), s. 191.

²³⁶ Arslan, M. (2007), s. 64.

Halys'e geçtiler. Bu arada bir Roma komisyonu da buraya gelmiş ve Pergamumda bir konferans düzenlemişlerdir. Ancak Pharnakes herhangi bir taviz vermek istemiyordu. Yapılan görüşmelerde herhangi bir sonuç alınamaması üzerine müttefikler bu sorunu kendileri halletmeye karar verdiler ve Pharnakes'in ülkesini istila ettiler. Müttefikler başarılı olunca da Pharnakes barış istemek zorunda kalmıştır. Yapılan antlaşmaya göre Pharnakes, Galatia ve Paphlagonia'dan, yaklaşık 900 talent değerindeki Ariarethes ve Morzius'un hazinelerinden ve Tieium'dan vazgeçmiştir. Ayrıca Eumenes'e de savaş tazminatı olarak 300 talent ödemek zorunda kalmıştır. Pharnakes'in elinde sadece Sinope ve onun kolonileri kalmıştır. Böylece I. Pharnakes'in Küçük Asya'da bir imparatorluk kurma planı başarısız olmuştur.²³⁷

Paphlagonia'nın tarih sahnesinde yer aldığı olaylardan biri de Aristonikos isyanı esnasında gerçekleşmiştir. Pergamon Kralı III. Attalos'un vasiyetnamesinin²³⁸ ardından Attalos'un kardeşi ve II. Eumenes'in gayri meşru oğlu olduğunu iddia eden Aristonikos (III. Eumenes) adında biri Pergamon tahtında hak iddia ederek,²³⁹ krallığı ele geçirmek için Smyrna (İzmir) yakınlarında isyan etmiş ve Romalıların, kendilerine miras olarak bırakılan topraklara barış içinde girmelerine izin vermemiştir. Bu sırada Roma'nın Anadolu'da hiçbir askeri olmadığından, aralarında Paphlagonia prenslerinin de bulunduğu Küçük Asya'daki müttefik krallıklardan

²³⁷ Magie, D. (1950), s. 192.

²³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Magie, D. (2002), s. 63 vd.

²³⁹ Eutropius, *Breviarium ab Urbe Condita*, (Çeviren: Çiğdem Menzilioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004, IV. XX.

isyanın bastırılmasını talep etmiştir.²⁴⁰ Ancak Roma'nın bu müttefiklerinin isyana müdahaleleri zayıf olmuştur. Bunun üzerine Roma Küçük Asya'ya deneyimli bir asker olan Perperna komutasında bir ordu göndermiştir. Perperna burada üç yıl Aristonikos ile mücadele edip onu Stratonikeia'da (Eskihisar) mağlup ettikten sonra burada bir takım düzenlemelere girişmiştir. Ancak bu düzenlemeleri yapamadan ölmüştür.²⁴¹ Yerine M.Ö. 129 yılı konsülü Manius Aquillius gelmiş ve beraberinde getirdiği heyetle iki yıl içinde Pergamon ülkesinin bir Roma eyaleti olması için gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Bu haliyle Roma, Küçük Asya'daki ilk eyaleti olan Provincia Asia'yı kurmuştur.²⁴² Manius Aquillius, idari bakımdan güçlük çıkarması muhtemel bölgeleri, Aristonikos ile yapılan savaşta Roma'yı destekleyen müttefik krallıklara dağıtmıştır. Örneğin Phrygia Epiktetos'undan bazı bölümler, Strabon'da da ifade edildiği üzere vaktiyle Bithynia Kralı II. Nikomedes²⁴³ ile Paphlagonia prenslerine; Lykaonia'yı, savaş sırasında ölen Kappadokia kralının oğullarına ve Büyük Phrygia ile Galatia'yı Pontos Kralı V. Mithradates'e verilmiştir.²⁴⁴

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Roma Küçük Asya'ya geldikten sonra burada sürekli bir söz sahibi olma arayışında olmuştur. Buna örnek teşkil edecek olaylardan biri de tezimizi de ilgilendiren Paphlagonia bölgesinin V. Mithridates dönemindeki durumu ile alakalıdır. V. Mithradates hükümdarlığı sırasında

²⁴⁰ Jones, A. H. M. (1937), s. 163; Arslan, M. (2007), s. 69.

²⁴¹ Eutr. IV. XX.

²⁴² Strab., Geo., XIV.1. 38.; Arslan, M. (2007), s. 69; Arslan, Murat; "Sulla'nın Küçükasya Politikası", Arkeoloji ve Sanat Dergisi, S. 94, İstanbul, 2000, s. 32.

²⁴³ Strab., Geo., XII. 3. 7.

²⁴⁴ Arslan, M. (2000), s. 32.

Paphlagonia Bölgesi üzerinde de önemli ölçüde söz sahibi olmuş gibi görünmektedir. Nitekim V. Mithradates'in varisi VI. Mithradates, Bithynia Kralı III. Nikomedes'le birlikte, M.Ö. 109/108 yılında Paphlagonia'yı ele geçirmek için Bithynia Kralı Nikomedes Euergetes ile işbirliğine gitmiştir.²⁴⁵ Çünkü Nikomedes'in toprakları Paphlagonia ile yan yanaydı. Mithridates, Paphlagonia'nın işgali için bir meşruiyet oluşturabilmek adına burasının babasından miras yoluyla kaldığını iddia etmiştir. Bu öneriyi Nikomedes de kolaylıkla benimsemiştir. Daha sonra burası iki kral arasında istila edilip aralarında paylaşılmıştır.²⁴⁶ Anlaşılan o ki Mithridates, aslan payını almıştır. Nikomedes, batı kısmı ile Timonitis bölgesi ve dağlık alanları almışken Mithridates de Amnias vadisi ile Devrek'i almıştır. Roma'ya sadakatle bağlı olan bir krallığın bölüşülmesi Roma açısından iyi bir durum değildi. Ancak Roma bu zamanlarda Germen istilacıları meselesi ile ilgilenmekteydi. Bundan dolayı burada Roma'nın bu sâdik müttefikine yardım edecek mevcut herhangi bir kuvvet bulunmamaktaydı. Senatonun bunun için yapabildiği tek şey buraya bu duruma itiraz etmek ve burayı boşaltmaları için bir komisyon göndermesi olmuştur. Komisyonun bu heyetine Mithridates'in cevabı mağrur bir şekilde burasının babasından miras

²⁴⁵ Arslan, M. (2007), s. 71.

²⁴⁶ Paphlagonia topraklarının Nikomedes ile Mithridates arasında paylaşılması tarihi Jones tarafından M.Ö. 101 yılı verilmektedir. Bkz. Jones, A. H. M. (1937), s. 163.; Sabahat Atlan tarafından da M.Ö. 104 yılı verilmektedir. Bkz. Atlan, Sabahat; Roma Tarihi'nin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, s. 126. Yine Murat Arslan tarafından da bu tarih M.Ö. 104 olarak verilmiştir. Bkz. Arslan, M. (2000), s. 32.

yoluyla kaldığını ve Roma'nın neden buna itiraz ettiğini anlayamadığı şeklinde olmuştur. Bu arada M.Ö. yaklaşık 102 yılına gelindiğinde Mithridates, elçilerini Roma'ya göndererek buradaki bazı senatörlere rüşvet karşılığında Paphlagonia ve Galatia'daki hakimiyetini sürdürmek istediğini belirtmiştir. Ancak Mithridates'in elçileri Roma'ya geldiklerinde M.Ö. yaklaşık 103 yılı halk tribunu'u olan L. Appulleius Saturnis'un hakaretlerine uğramışlardır. Nitekim bu arada Romalılar Kuzey Afrikadaki işlerini sağlama almış ve Anadolu'ya gelerek Kilikia Eyaletini kurmuşlar (M.Ö. yaklaşık 102) ve Anadolu'nun güney sahilleri ile Doğu Akdenizde deniz ticareti üzerinde etkin rol almaya başlamışlardı.²⁴⁷ Nikomedes ise daha temkinli davranıp bir hileye de başvurarak oğlunun adını Pylaemenes şeklinde değiştirmiş ve Paphlagonia'da kendisine düşen kısma kral olarak göndermiştir. Bunun üzerine Roma Paphlagonia'nın eski bağımsız haline getirilmesini istedi. Ancak Romalılar, bu zamanda meseleyi çözmede ya isteksizdiler ya da yeterince güçlü değillerdi. Nitekim Mithridates ve Nikomedes, ele geçirmiş oldukları bölgeyi hala ellerinde tutmaya devam etmişlerdi.²⁴⁸ Mithridates'in burayı ele geçirmesini kolaylaştıran etmenlerden bir tanesi de Paphlagonia'da merkezi otorite boşluğunun olmasıydı. Bu arada Roma'nın Paphlagonia'yı savunmasının nedenlerinden biri de

²⁴⁷ Arslan, M. (2007), s. 95.

²⁴⁸ Marcus Iulianus Iustinus, M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi, With an English translation by J. C. Yardley, With introduction and explanatory notes by R. Develin, Atlanta, 1994, XXXVII. 4-7-9. Ayrıca bkz. Magie, D. (1950), s. 196.

M.Ö. 133-129 yılları arasındaki Aristonikos isyanında Paphlagonia kralı olan Pylaemenes'in Roma saflarında savaşmış olmasıydı.²⁴⁹

Bu arada Mithridates'in Kappadokia üzerinde gözü olduğu için Kappadokia Kralı VII. Ariarathes Philometor'la kız kardeşi Laodike'nin oğullarını Kappadokia'lı bir asilzade olan Gordios ile gizli bir antlaşma yaparak ortadan kaldırmayı tasarlıyordu. Nitekim bu zamanlarda Laodike genç oğlu VII. Ariarathes'in vekilliğini yapmaktaydı.²⁵⁰ Daha önce M.Ö. yaklaşık 103/102 yılında Bithynia Kralı III. Nikomedes tarafından Kappadokia istila edilmişti. Nikomedes'in bu hareketlerini bahane eden VI. Mithridates, o sıralarda Kappadokia'nın idaresinde bulunan kızkardeşi Laodike'nin yardımına gitme bahanesi ile Nikomedes'i Kappadokia'dan sürmek istemişti. Ancak Laodike Mithridates'in Kappadokia'ya doğru hareket ettiğini duyunca Nikomedes ile anlaşarak onunla evlenmiştir. Bunu duyan Mithridates, çok sinirlenmiş ve sabık olan Nikomedes'in garnizonlarını Kappadokia'dan çıkarmıştır. Bu durum üzerine Nikomedes, olayı Roma Senatosuna taşımıştır. Mithridates ise bu arada Kappadokia tahtına tekrar kız kardeşinin büyük oğlu, yeğeni, VII. Ariarethes Philometor'u geçirmiştir. Ancak bir süre sonra Mithridates yeğeninden şüphelenmeye başlayınca M.Ö. yaklaşık 100/99 yılında Gordios'un eskiden yönetimi altında bulunan Kappadokia'daki yöreleri tekrar iade edecekmiş gibi yaparak Kappadokia'ya doğru ordusuyla harekete geçmiştir. Eğer VII. Ariarathes, Gordios'un Kappadokia'nın bazı bölgelerindeki hakimiyetini reddederse bu durumu savaş bahanesi sayacaktı; yok eğer kabul ederse genç kral da aynı babası gibi Gordios tarafından kısa süre sonra ortadan kaldırılacaktı. Ancak

²⁴⁹ Eutr. IV. XX.; Arslan, M. (2007), s. 93, 414 nolu dipnota bakınız.

²⁵⁰ Magie, D. (1950), s. 203.

Mithridates'in planlarını anlayan Ariarethes, Mithridates'in bu teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine her iki taraf da savaş düzeni almıştır.²⁵¹ Ancak Mithridates, hileye başvurup elbisesinin altına koyduğu hançerle Ariarethes'i savaş meydanında hançerledi ve Kappadokia tahtına henüz sekiz yaşındaki olan oğlunu IX. Ariarethes ünvanıyla Kappadokia tahtına çıkarmış ve Gordios'u da ona naip olarak tayin etmiştir. İlk etapta bu şiddet ve hile eylemi ile Kappadokia'nın itibari kralı olan bu genç kral için başarılıydı. Ancak daha sonra bununla birlikte Kappadokia'lılar M.Ö. yaklaşık 97 yılında Pontus Kralının atadığı bu kişiye daha fazla dayanamayıp isyan ettiler ve Roma'nın Asya Eyaletinde yetiştirilmiş olan VI. Ariarathes'in ikinci oğlunu kral olarak çağırdılar. Fakat ne onun haklı iddiası ne de Kappadokia'lıların desteği onu amcasına karşı koruyamadı. O da Mithridates tarafından yenildi ve krallıktan kovuldu. M.Ö. 96 yılının sonuna gelindiğinde Mithridates'in Kappadokia'nın tamamını ele geçirdiği anlaşılmaktadır.²⁵² Böylelikle Kappadokia tahtına tekrar oğlu IX. Ariarathes'i, onun kral naipliğine de Gordios'u getirdi.²⁵³

Bu durum karşısında endişelenen III. Nikomedes, Kappadokia kralının üçüncü oğlu sıfatıyla bir genci Roma'ya göndermiştir. Nikomedes burada Kappadokia Eyaletini Senatus'tan talep etmekteydi. Ayrıca eskiden VII. Ariarathes'in şimdi ise, kendi karısı olan Kraliçe Laodike'yi Roma'ya göndererek gencin hikayesini doğrulattı. Buna mukabil Mithridates de Gordios'u Roma Senatus'una yollayarak Kappadokia tahtındaki kralın Romalılara Aristonikos İsyanı sırasında yardım ederken ölen Ariarathes'in oğlu olduğunu iddia ettirdi. Ancak

²⁵¹ Arslan, M. (2007), s. 96 vd.; Magie, D. (1950), s. 203.

²⁵² Magie, D. (1950), s. 203-204.

²⁵³ Arslan, M. (2007), s. 101.

Romalılar her iki kralın da hırsıyla birbirini suçlayıp kafadan uydurdukları hayal ürünü hikayelerle Kappadokia tahtını elde etmeye çalıştıklarının farkına vardılar. Böylelikle Kappadokia'yı Mithradates'ten, Paphlagonia'yı da Nikomedes'ten almaya karar verdiler.²⁵⁴

Bu yüzden, M.Ö. yaklaşık 96 yılında princeps Senatus, Marcus Aemilius Scaurus başkanlığındaki bir heyeti Küçük Asya'ya göndererek Senatus consultum'u (Senato Kararı) Nikomedes ve Mithridates'e bildirdiler. Daha sonra her iki krala da hakaret etmemek ve onları yatıştırmak için Paphlagonia ve Kappadokia'yı özgür ilan ederek onlara kendi kanunlarıyla yaşama hakkını tanıdılar.²⁵⁵ Böylelikle Mithradates, Kappadokia'dan Ariarathes olarak adlandırdığı oğluyla Gordios'u, Nikomedes ise, Pylaemenes olarak adlandırdığı oğlunu Paphlagonia'dan geri çekmek zorunda kaldı.²⁵⁶ Nikomedes'in oğlunun Paphlagonia'dan çekilmesiyle bölge tekrar Paphlagonia'lıların kontrolüne geçmiş gibi görülmektedir.²⁵⁷ Çünkü, M.Ö. 95 yılından M.Ö. 89 yılına kadar Paphlagonia tahtında yine Pylaemenes adıyla anılan bir kral hüküm sürmüştür.²⁵⁸ Ancak söz konusu kral Birinci Mithradates-Roma Savaşı'nın başlamasıyla (M.Ö. 89) Mithradates tarafından krallığından sürülmüş ve

²⁵⁴ Arslan, M. (2007), s. 101. ; Magie, D. (1950), s. 204-205.

²⁵⁵ Strab., Geo., XII. 2. 11 c. 540; Iust., XXXVIII 2. 7.

²⁵⁶ Magie, D. (1950), s. 204. David Magie, Mithridates'in Romalıların dostları olan Paphlagonia ve Bithynia'yı istila ettiğini ifade ettikten sonra bu zamanda Nikomedes Euergetes'in oğlu dışında hiçbir Pylaemenes'in olmadığını ifade etmektedir. bkz. Magie, D. (1950), s. 1098-99.

²⁵⁷ Magie, D. (1950), s. 205.

²⁵⁸ Arslan, M. (2007), s. 96 vd.

Paphlagonia bir kez daha Pontos hakimiyeti altına girmiştir.²⁵⁹

Bu arada Bithynia'da M.Ö. 94 yılında III. Nikomedes'in ölümü üzerine çıkan taht kavgasında Roma Senatos'u Nikomedes ile Nysa'nın oğlu Nikomedes'i Bithynia tahtına çıkarmayı isterken Mithridates, iyi lakaplı Sokrates'i destekleyerek Nikomedes'e rakip çıkarmıştır.²⁶⁰ Mithridates, IV. Nikomedes'i tahtından kovup yerine III. Nikomedes'in gayri meşru oğlu olan Sokrates'i tahta geçirmiştir.²⁶¹ Bu durum Roma'ya sirayet edince Senatus, M.Ö. 101 yılı konsüllerinden olan Manius Aquillius başkanlığındaki bir heyeti M.Ö. yaklaşık 90/89 yılında Bithynia Kralı IV. Nikomedes ve ayrıca Kappadokia Kralı Ariobarzanes'i²⁶² tahtlarına yeniden iade etmek üzere Küçük Asya'ya göndermiştir.²⁶³ Mithridates, M.Ö. 89 yılında Küçük Asya'ya gelen Manius Aquillius'un isteklerini yerine getirerek olay çıkarmadan Bithynia ve Kappadokia topraklarından çekilip Sokrates'i de kendi elleriyle öldürmüştür. Böylelikle Küçük Asya'daki her şey *status quo ante*'ye yani eski haline dönmüştür.²⁶⁴

Bu arada bu dönemde Nikomedes, Mithridates'e karşı Manius Aquillius'un desteği ile Batı Pontus kıyı şeridindeki yerleşim merkezlerini Amastris kentine kadar

²⁵⁹ Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, Translated with introduction and notes by I. W. Raymond, New York 1936, VI. 2. 2; Eutr. V. 5. Ayrıca bkz. Arslan, M. (2007), s. 102, 453 nolu dipnot.

²⁶⁰ Mem. Per. Herak., XXX. 3.; Oros. hist. VI. 2. 1-2.

²⁶¹ Arslan, M. (2007), s. 107. ; Magie, D. (1950), s. 207.

²⁶² Arslan, M. (2007), s. 107.

²⁶³ Arslan, M. (2007), s. 108.; Iust., XXXVIII. 3. 1-4.

²⁶⁴ Arslan, M. (2007), s. 108.; Magie, D. (1950), s. 207.

talán etmiş ve yüklü miktarda ganimet elde ederek geri çekilmiştir.²⁶⁵

Mithridates, yeterince güçlendikten sonra Roma'ya karşı savaş hazırlıklarına başlamıştır. Bunun için ilk olarak M.Ö. 89 yılında oğlu Ariarathes'i güçlü bir orduyla Kappadokia Krallığı'nı tekrar ele geçirmek üzere gönderdi. Ariarathes, hiç vakit kaybetmeden, Kappadokia topraklarına girdi. Karşısına çıkan Ariobarzanes'in ordusunu ezici bir biçimde yenerek, onu üçüncü kez Kappadokia'dan sürdü. Daha sonra Mithridates, generallerinden Pelopidas'ı ikinci kez Roma kampına elçi olarak yolladı ve Romalıların kendisine haksızlık ettiğini belirttikten sonra eğer bir savaş olması halinde yanında yer alacakları müttefikleri de sayarak Roma'ya bir göz dağı vermek istemiştir. Ancak Roma bunlara itibar etmeyerek elçiye Kappadokia bölgesi boşaltılmadan bir daha kamplarına gelmemesi konusunda tehdit etmiştir.²⁶⁶

Daha sonra da Senatus emri ya da *comitia centuriata* kararını beklemeden kendi başlarına aldıkları bir kararla Pontos Kralı VI. Mithradates Eupator'a karşı başlatılacak olan büyük savaş için aralarında Paphlagonia'lının da yer aldığı adamlar toplamaya başlamışlardır.²⁶⁷

Savaşa ilk olarak Bithynia kralı başlamıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere Paphlagonia bölgesi yine coğrafi olarak bu savaşa dahil olmuştur. Nikomedes, M.Ö.

²⁶⁵ Nitekim Nikomedes gerek kendisini kaybettiği tahtına yeniden yerleştirecek olan generallere ve elçilere bol keseden vaat ettiği ödülleri gerekse Romalı bankerlerden yüksek oranda faizle aldıkları parayı –faizini dahi– veremeyecek durumda olduğundan, Pontos topraklarını yağmalamaktan başka çaresi kalmamıştı. Bkz. Arslan, M. (2007), s. 109.

²⁶⁶ Arslan, M. (2007), s. 127.

²⁶⁷ Arslan, M. (2007), s. 128.

89 yazında, Karadeniz üzerinde Amastris'e kadar Paphlagonia'nın batı ucunda yürüdü ve gittiği yerleri yağmalayarak pek çok ganimet elde etti.²⁶⁸ Bunun üzerine Mithradates, generalleri Neoptolemos ile Arkhelaos'u hafif silahlı piyadelerle birlikte, oğlu Arkathias'ın süvarileri ve birkaç Skythia savaş arabası eşliğinde IV. Nikomedes Philopator'u Paphlagonia'da karşılamak üzere göndermiştir. Bu arada Mithridates, Romalılara bu durumun cezalandırılması gerektiğini bildirdi.²⁶⁹ Kendisi ise, ağır silahlı piyadeler ve ordunun ana bölümüyle birlikte Amaseia Ovası'nda müttefik kuvvetlerin kendisiyle birleşmesini bekliyordu.²⁷⁰ Bu arada Roma da taarruza geçti ve IV. Nikomedes'e Kuzey Paphlagonia'yı istila etmesini emretti. Onun ordusunun 50.000 piyade ve 6.000 atlıdan oluştuğu söylenir. Bithynia sınırının doğu yönüne yakın Bithynium'dan yola çıkarak Paphlagonia boyunca doğu yönünde Amnias'a yürüdü.²⁷¹ Böylece Bithynia ordusu Billaos (Filyos) Irmağı'nı aşarak önce Blaene (Kargı) daha sonra da Amnias (Gökırmak) Irmağı tarafından sulanan bereketli Domanitis yöresine geldi. Orada, Mithradates'in generalleriyle karşılaştı.²⁷²

İki ordu Amnias Irmağı'nın sınırladığı geniş ovada savaş düzeni aldılar. İlk

²⁶⁸ Magie, D. (1950), s. 209, 1100.

²⁶⁹ Magie, D. (1950), s. 209.

²⁷⁰ Mem. Per. Herak., XXXI. 1.

²⁷¹ Magie, D. (1950), s. 211. Murat Arslan ise IV. Nikomedes'in, bir önceki yağma seferinde yaptığı gibi, sahil şeridini takip etmeyip, kıyıya paralel uzanan Olgassys (İlgaz) Dağı eteklerindeki Pontos Yolu'nu izleyerek Paphlagonia'nın merkezine doğru ilerlediğini söylemektedir. Arslan, M. (2007), s. 130

²⁷² Arslan, M. (2007), s. 130. Strabon'a göre savaş Amnias üzerindeki Pompeiopolis antik kentinde meydana geldi. Strab., Geo., XII. 3.40.

başta Pontus aleyhinde işleyen savaş daha sonra Neoptolemos ve Arkathias'ın kuvvetleri arka hatlardan Bithynia askerlerini kılıçtan geçirmeleri ve onları çembere almaları savaşın lehlerine dönmesine neden olmuştur. Böylece Bithynia karargahı, hazineleri ve savaş mühimmatı ile Pontus'lular tarafından ele geçirilerek çok sayıda insan esir alınmış ve Nikomedes de Aquilius'a iltica etmişti.²⁷³

Mithradates'in, Amaseia Ovası'ndaki ana karargahında beraberinde 150.000 kişilik büyük bir orduyla geldiği söylenir. Bununla onun batı yönünde Paphlagonia'ya yürüdüğü kukla kral Pylaemenes'i tahtından kovduktan sonra Bithynia sınırı üzerinde Scorobas'a kadar hiçbir direnişle karşılaşmadan ilerlediği söylenir.²⁷⁴ Paphlagonia Kralı Pylaemenes'in krallığından kovulduğu ve buranın Mithridates'in kontrolüne girdiği Orosius'ta ve Eutropius'ta da geçmektedir.²⁷⁵

Mithridates, Paphlagonia'yı kendi öz toprakları arasında görmekteydi. Nitekim M.Ö. 89 yılında Küçük Asya'yı ele geçirdikten sonra Anadolu halkına hitaben nelerle karşılaştığını ve muvaffakiyetleri hakkında bir konuşma yaptığında Paphlagonia bölgesinin ilk zamanlarında Roma tarafından nasıl haksız yere elinden alındığından bahsetmiştir.²⁷⁶

Bu arada Mithridates, Soyunu baba tarafından Akhamenid İmparatorluğu'nun kurucularına dayandırarak Küçük Asya'da ele geçirdiği toprakları Pers yönetim

²⁷³ Strab., Geo., XII. 3.40.; Mem. Per. Herak., XXXI. 1.; Iust., XXXVIII. 3.8. ; Oros. Hist., VI. 2. 2.; Magie, D. (1950), s. 211.; Arslan, M. (2007), s. 131-134.

²⁷⁴ Mem. Per. Herak., XXXI. 1.; Magie, D. (1950), s. 211-12.; Arslan, M. (2007), 135.

²⁷⁵ Oros. Hist., VI. 2. 2; Eutr., V. 5.

²⁷⁶ Arslan, M. (2007), s. 146.

sistemine göre organize etmiş ve Anadolu'yu, satraplıklara ayırarak buraların idarelerini de kendi generallerine vermiştir. Böylece Mithridates, kentlerin yönetim biçimlerine dokunmamıştır.²⁷⁷ Nitekim Pontus'ta kozmopolit bir sosyo-kültürel ve sosyo-politik bir oluşum söz konusuydu. Buna bir örnek olarak Strabon tarafından da ifade edildiği üzere Krallığın eski başkenti Amaseia'nın kuzeybatısında yer alan Gazakene, Pimolisene ve Phazemonitis yörelerinde yerli Anadolu halkları dilleri grubuna mensup Paphlagonia isimlerine rastlanmaktaydı.²⁷⁸

M.Ö. 88 yılı ilkbaharında gelindiğinde Mithridates, Küçük Asya'nın güney bölümleri hariç hakimiyetini kurmuştur.²⁷⁹

Bunun üzerine Romalılar Mithridates üzerine ciddi bir ordu göndermeden onun hakkında gelemeyeceklerini anladılar. Senatus söz konusu savaşın kimin yöneteceği konusunda ise Sulla ve Marius arasında tereddüt yaşadılar. Nihayetinde Sulla'nın Küçük Asya'ya gelmesi kararlaştırılmıştır.²⁸⁰

Sulla, M.Ö. 87 yılı ilkbaharına doğru Hellas'a, Mithridates'in generallerinden Arkhelaos tarafından M.Ö. 87 yılı baharında ele geçirilmiş olan Delos'a, doğru yola

²⁷⁷ Arslan, M. (2007), s. 155.

²⁷⁸ Strab., Geo., XII.3.25.

²⁷⁹ Bu durum Strabon'da "... Mithridates, ilk hücumda yalnız Bithynia'yı almakla kalmadı Karia ve Lykia'ya kadar Asia'yı eline geçirdi.." şeklinde geçmektedir. Bkz. Strab. Geo., XII. 3. 40.; Eutropius'ta ise şöyle geçmektedir: "... Öfkeye kapılan Mithridates, hemen Kappadokia'yı işgal etti ve Roma halkının dostu kral Ariobarzanes'i burada kaçırmak zorunda bıraktı. Ardından Bithynia ve Paphlagonia'yı istila etti ve Nikomedes'i ülkelerinde sürdü. Bk. Eutr. V. 5.

²⁸⁰ Arslan, M. (2007), s. 186-7.

çıkımsı²⁸¹ ve Arkhelaos komutasındaki Pontus kuvvetlerini Khaironeia’da bozguna uğratarak ağır kayıplar verdirmiştir. Arkhelaos komutasındaki Pontus kuvvetlerinin Sulla tarafından Khaironeia’da bozguna uğratılarak ağır kayıplar vermesi haberi Küçük Asya’da duyulunca Mithridates’in buralardaki hakimiyeti sarsılmıştır.²⁸²

Bu arada Roma’da Marius’u destekleyenler, Cinna’nın da desteği ile yönetimi ele geçirmişler ve Sulla’yı vatan haini ilan ettikten sonra arkadaşlarını öldürmüşlerdi.²⁸³ Marius’un M.Ö. 18 Ocak 86 yılında ölümü üzerine ise, onun yerine Lucius Valerius Flaccus Mithradates’e karşı yapılacak olan savaşın komutasına atanmıştır.²⁸⁴ Böylece Flaccus, M.Ö. 86 yılında iki legio ile birlikte görünürde Mithradates ile savaşmak ancak gerçekteyse Sulla’dan komutanlığı almak için Hellas’a doğru harekete geçmişti. Bunun üzerine Sulla da Flaccus’u karşılamak üzere Boiotia üzerinden Thessalia yolunu tutmuştur. Bu arada Flaccus’un düşüncesiz davranışları, açgözlülüğü ve haksız yere askerlerini şiddetli şekilde cezalandırması yüzünden, kısa süre sonra ordusu tarafından nefret edilmeye başlanmıştır.²⁸⁵

Daha sonra Mithridates’in Generalleri olan Arkhelaos ve Dorylaos da Sulla’ya Orkhomenos Muharebesinde yenilince Mithridates’e karşı Küçük Asya’daki güven

²⁸¹ Arslan, M. (2007), s. 188.

²⁸² Arslan, M. (2007), s. 216.

²⁸³ Bauman, R. A.; The Hostis Declarations of 88 and 87 B.C.”. *Athenaeum*, LI 1973, s. 270-271.

²⁸⁴ Mem. Per. Herak., XXXIV. 1.

²⁸⁵ Arslan, M. (2007), s. 223.

iyice zayıflamıştır.²⁸⁶

Bu arada Flaccus, Pontos'lular tarafından savunulan Makedonia'ya girmiş ve kısa zamanda bölgeyi ele geçirerek yağmalamıştır. Bununla birlikte özellikle Fimbria'nın komutası altındaki kıtalar tarafından ele geçirilen esirler ve savaş ganimetleri, zulüm gören halkın Flaccus'a şikayeti üzerine *legatus*'un Fimbria'yla arasını bozmuş ve hatta Fimbria, askerlerini genel bir isyanın eşiğine bile getirmiştir.²⁸⁷

Daha sonra M.Ö 85 yılında Flaccus, Küçük Asya'ya geçmek için Byzantion'lular ve Khalkedon'lularla müzakere için gittiğinde Fimbria ona isyan ederek orduyla birlikte Byzantion'a yerleşti ve oradan da Nikia üzerine yürüdü.²⁸⁸ Bu arada Flaccus da öldürüldü.²⁸⁹ Böylece Fimbria Roma'dan gönderilen *legio*'ların komutasını ele geçirip Nikomedia kentini yağmaladıktan sonra Bithynia'nın büyük bir kısmını işgal etmiş ve buradan da Mysia'ya doğru ilerlemeye devam ederek yolu üzerindeki kentleri ve kırsal alanları yağmalamıştır.²⁹⁰

²⁸⁶ Arslan, M. (2007), s. 224-228.

²⁸⁷ Diodorus Siculus, Bibliothke Historike, With an English Translation R. M. Geer, The Loeb Classical Library, New York, 1947, XXXVIII-XXXIX. 8. 1.

²⁸⁸ Mem. Per. Herak., XXXIV. 1.

²⁸⁹ Oros. hist. VI. 2. 9. Memnon'a göre Fimbria'nın daha hoşgörülü bir şekilde komuta etmesi ve kitleleri yönetmekte gösterdiği şevk nedeniyle, Flaccus, sinirlenerek, onun yanısıra askerlerin arasından önde gelenleri de ağır sözlerle azarlayınca, içlerinden iki tanesi diğerlerinden daha fazla öfkeye kapılarak, onu öldürmüşlerdir. Bkz. Mem. Per. Herak., XXXIV. 2.

²⁹⁰ Arslan, M. (2007), s. 230.

Bunun üzerine Mithradates, Pontus'tan çağırdığı oğlu ve veliahdı, kendi ismini taşıyan Mithradates'i, tecrübeli generallerinden Taksiles, Diophantos ve Laodikeia'lı süvari komutanı Menandros'la birlikte büyük bir ordunun başında Fimbria'nın ilerleyişini durdurmak üzere gönderdi.²⁹¹ Ancak burada yapılan savaş kaybedilmiş ve Mithridates'in gerek kendisine gerekse ordusuna olan güveni oldukça sarsılmıştır. Böylece Sulla ve Fimbria karşısında aldığı bu mağlubiyetler Mithridates'in Hellas ve Küçük Asya'daki hakimiyetini temelden sarsmıştır.²⁹²

Khaironeia Muharebesi'nden sonra, Küçük Asya'da Pontos hakimiyetine karşı başkaldıran kentler ise, kralın Orkhomenos yenilgisi üzerine kendilerini daha bir gayretle savunmaya başlamışlardı.²⁹³

Bu arada Sulla da savaşa son vermek ve bir an önce Roma'ya geri dönmek istiyordu. Çünkü o Roma'yı terk ettikten sonra, Marius, Roma'ya geri dönmüş ve eski saygınlığını yeniden kazanmıştı.²⁹⁴ Bu nedenle Sulla ile Mithridates'in generallerinden Arkhelaos, Dardanos kentinde şu kararlara vardılar: Mithradates, Paphlagonia,²⁹⁵ Küçük Asya, Bithynia ve Kappadokia'dan çekilecek ve buraların kendi soylarından gelen kralları tarafından yönetilmesine razı olacaktı. Ayrıca

²⁹¹ Mem. Per. Herak., XXXIV. 2.

²⁹² Arslan, M. (2007), s. 231.

²⁹³ Arslan, M. (2007), s. 232.

²⁹⁴ Mem. Per. Herak., XXXV. 1.

²⁹⁵ Plutarkhos'ta Mithridates, Paphlagonia ve Asia'dan vazgeçecekti. Bkz. Plutarkhos, Sulla, With an Translation B. Perrin, New Haven, Connecticut, Loeb Classical Library, 1916, XXII. 3-4.

Mithridates, Sulla'ya Roma'ya geri dönmesi için seksen²⁹⁶ triereis ve 3.000 *talanta*²⁹⁷ verecekti. Buna karşılık olarak Sulla da hiçbir kentin kendilerine karşı Mithridates'ten yana oldular diye cezalandırmayacaktı.²⁹⁸

Bu arada Makedonia sınırlarında Sulla, bir kısım kabileleri egemenliği altına alırken Mithridates'in elçileri Roma kampına gelerek Sulla'ya kralın tüm koşulları kabul ettiğini, ancak sadece Paphlagonia'nın elinden alınmamasını ve ayrıca gemilerin hepsinin verilmesinin kabul edilmediği mesajını getirdiler. Bu duruma sinirlenen Sulla'yı²⁹⁹ Mithridates'in Generali Arkhelaos sakinleştirerek Mithridates ile bizzat konuşacağını belirtmiş ve daha sonra Arkhelaos, Mithridates ile konuşmuş ve Sulla'nın dikte ettirdiği bütün anlaşma maddelerinin geçerliliğini koruduğunu Sulla'ya bildirmiştir.³⁰⁰

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Mithridates ile Sulla arasında Troas bölgesinin sahil şeridinde yer alan Dardanos kentinde, tarihe “*Dardanos Antlaşması*” olarak geçecek olan ‘*sözlü antlaşma*’ kararlarında ayrıca tezimizi ilgilendiren maddelere göre.³⁰¹

“Mithradates, Sulla tarafından Bithynia Kralı IV. Nikomedes Philopator ve Kappadokia Kralı I. Ariobarzanes Philoromaos'la barıştırılarak, onlara krallıklarını

²⁹⁶ Triereis'lerin sayısı Plutarkhos'ta 70 olarak verilmektedir. Bkz. XXII. 3-4.

²⁹⁷ Bu rakam Plutarkhos'ta 2.000 talanta olarak geçmektedir. bkz. Plut. Sull. XXII. 3-4.

²⁹⁸ Mem. Per. Herak., XXXV. 2.

²⁹⁹ Plut. Sull. XXIII. 5.

³⁰⁰ Arslan, M. (2007), s. 234.

³⁰¹ Arslan, M. (2007), s. 241-244.

iade edecekti".³⁰² Magie, Licinianus'tan kalma bir metinden hareketle Gaius Scribonius Curio'nun³⁰³ sadece Bithynia'yı Nikomedes'e vermediğini aynı zamanda Paphlagonia'yı da ona verdiğini söylemektedir.³⁰⁴

Magie, Licinianus'un Paphlagonia demekle bölgenin batısını kastettiğini; çünkü söz konusu bölgenin doğu kısımlarının halen Mithradates'in kontrolünde olduğunu ifade etmektedir.³⁰⁵ Bu durum, Cicero tarafından da doğrulanmaktadır. Nitekim Cicero, Pompeius'un Üçüncü Mithradates-Roma Savaşı sırasında ele geçirdiği yerlerden bahsederken Paphlagonia Bölgesini de saymaktadır.³⁰⁶ Murat Arslan'a göre yine de bu durum, M.Ö. 73 yılının baharında Üçüncü Mithradates-Roma Savaşı'nın başlamasıyla, Pontos kralının Paphlagonia'yı zapt etmediği anlamına gelmez!³⁰⁷

Sulla'nın kendisi de M.Ö. 85 yılı sonbaharında Küçük Asya'da gerekli düzenlemeleri yapmak için Ephesos'a gitmiştir. Böylece Sulla, uzun süren kargaşa ve kaos döneminden sonra Küçük Asya'yı kendi isteğine göre organize etti.³⁰⁸

³⁰² Plut. Sull. XXIII. 5. Mem. Per. Herak., XXXV. 2.

³⁰³ Sulla'nın komutanlarından olan bu general, Atina Akropolisini ele geçirmiştir. bkz. Magie, D. (1950), s. 233.

³⁰⁴ Magie, D. (1950), s. 1111.

³⁰⁵ Magie, D. (1950), s. 1111.

³⁰⁶ Cicero, De lege agrarian, With an English Translation J. H. Freese I-III, The Loeb Classical Library, London, 1930, I. 6; II. 51.

³⁰⁷ Arslan, M. (2007), s. 247, 1072 nolu dipnot.

³⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Arslan, M. (2000), s. 33 vdd.

Sulla, Küçük Asya’da yapmış olduğu düzenlemelerden sonra M.Ö. 84 yılının yaz aylarında Ephesos’tan, Helleas’a ve oradan da Roma’daki muhaliflerinden intikam almak için İtalya’ya hareket etmiştir. Böylece Sulla, görkemli bir şekilde İtalya’ya geri dönmüştür.³⁰⁹ Küçük Asya’nın yönetimi için, yetkili temsilcisi ve komutanı Lucius Lucullus’u *proquaestor* olarak atamış; diğer bir komutanı Lucius Licinius Murena’yı ise, Fimbria’nın iki *legio*’suyla birlikte *provincia Asia*’nın savunulması ve korunması için bırakmıştır. Nitekim Murena, Senatus vasıtasıyla komutan sıfatıyla (Asia Eyaletine) yollanmıştı.³¹⁰

Bithynia Kralı IV. Nikomedes, M.Ö. yaklaşık 75/74 yılında öldüğünde, aynı Pergamon Kralı III. Attalos’un M.Ö. 133 yılında öldüğünde yapmış olduğu gibi tüm topraklarını Roma’ya miras bırakmış ve bu da Mithridates’in Bithynia üzerinde bir hak iddia etmesine vesile olmuştur.³¹¹ Bu arada Sulla, Roma’da ölmüş (M.Ö. 74) ve Senatus, Marcus Aurelius Cotta’yı Bithynia’ya, Lucius Licinius Lucullus’u ise Asia’ya göndermiştir.³¹² Böylece Roma ile Mithridates arasında üçüncü Mithridates-Roma savaşlarının (M.Ö. 74-63) başlangıç kıvılcımı atılıyordu.

Üçüncü Mithridates-Roma savaşı Romalı komutanların varışından hemen sonra M.Ö. 73 yılının ilkbaharında başlamış ve Mithridates, donanma üssü olarak da Sinope’yi kullanmıştır.³¹³

Mithridates, ordusunu üç kısma ayırmış ve kendisi Paphlagonia Timonitis

³⁰⁹ Mem. Per. Herak., XXXV. 3.

³¹⁰ Mem. Per. Herak., XXXVI. 1.

³¹¹ Magie, D. (1950), s. 321.; Atlan, S. (1970), s. 143.

³¹² Mem. Per. Herak., XXXVII. 1.; Magie, D. (1950), s. 323-324.

³¹³ Magie, D. (1950), s. 324.; Arslan, M. (2007), s. 312.

içinden Galatia'ya ve oradan da dokuzuncu günde Bithynia'ya gelmiştir.³¹⁴ Kısa süre içerisinde generalleri Taksiles ve Hermokrates emrindeki büyük bir orduyla Paphlagonia'ya girmiştir. Böylece Paphlagonia tekrar Mithridates'in işgali altına girmiştir (M.Ö. 73).³¹⁵

Lucullus ise Mithridates'in bir daha güçlenmesini ve artık Küçük Asya'yı istila etmesini istemiyordu.

Gerekli savaş düzeni için Roma ordusu hazırlandıktan sonra bu sefer M.Ö. 72 yılında Mithridates'e karşı Lucullus, Cotta ve Triarius Pontus'u ele geçirmek üzere saldıran taraf olmuştur.³¹⁶ Lucullus, Mithridates'in üzerine giderken beş legio'suyla Paphlagonia üzerinden geçmiştir.³¹⁷ Yapılan savaşta Mithridates yenilmiş ve bu çarpışmada Pontus'luların içinden çok büyük miktarda asker telef edilmiştir.³¹⁸

Bu arada Lucullus, Üçüncü Mithridates-Roma savaşlarında Pontos kralını destekleyen Herakleia Pontike'nin ve Bithynia'daki bazı Mithradates yanlısı kentlerin fethedilmesi görevini Bithynia Valisi Marcus Aurelius Cotta'ya vermişti. Cotta, Herakleia'yı ele geçirmek için karadan yapmış olduğu bir çok teşebbüsten sonuç alamayınca M.Ö. 71 yazında Roma amirallerinden Triarius'dan yardım istemiş ve Triarius da denizden Herakleia'yı kuşatarak Herakleia'luların zor durumda kalmalarına neden olmuş ve bundan dolayı da Herakleia'lılar onunla bir antlaşma yapmaya mecbur olmuşlardır. Buna göre Herakleia'yı korumakla görevli olan Galat

³¹⁴ Mem. Per. Herak., XXXVII. 2.; Atlan, S. (1970), s. 143.

³¹⁵ Arslan, M. (2007), s. 313.

³¹⁶ Mem. Per. Herak., XLIII. 1.; Atlan, S. (1970), s.143.

³¹⁷ Arslan, M. (2007), s. 345.

³¹⁸ Mem. Per. Herak., XLIII. 5.

Konnakoriks ve Heraklia'lı askerler kenti Romalılara teslim edeceklerdi. Triarius, kenti yağmalamayacaklarını ve halka iyi davranacaklarını ifade etmiş ve kentten ayrılmak isteyenlere de izin verileceğini ifade etmiştir. Böylece M.Ö. 70 yılı baharında Konnakoriks, komutası altındaki Galat garnizonunu alarak Herakleia'dan gemileriyle geceleyin gizlice ayrılmıştır. Bu sırada Konnakoriks, Tieion ve Amastris'i de ele geçirmişti. Cotta ise derhal bu kentlerin geri alınması için Triarius'u göndermiştir.³¹⁹ Triarius, buraya vardığında Konnakoriks'in hiçbir zarara uğramadan geri çekilmesine izin vererek anlaşmayla bu kentleri tekrar geri almıştır.³²⁰ Böylece Paphlagonia sahilleri, M.Ö. 70 baharında tamamen Roma hakimiyetine girmiş oldu. Bu arada Mithridates Krallığında Romalılara karşı sadece Sinope ve Amaseia kentleri direnişlerini sürdürüyorlardı. Geri kalan bölgeler ve kentler ya Romalılar tarafından ele geçirilmiş ya da kendiliklerinden Lucullus'a teslim olmuşlardı.

Sinope, VI. Mithradates Eupator'un hem doğduğu hem de yetiştiği kentti ve bundan dolayı da buraya özel bir onur payesi verirdi. En büyük sarayını buraya inşa ettirmiş ve burayı krallığının *metropolis*'i olarak kabul etmişti. Strabon'un deyişiyle “dünyanın o kısımdaki kentlerin en önemlisiydi”.³²¹ Kent hem doğa hem de insanlar tarafından çok güzel bir şekilde süslenmişti. Bir yarımada'nın boynu üzerinde kurulmuş olan kent, dar yarımada berzahının her iki tarafında da iç ve dış limanlara ve olağanüstü verimli balık –palamut– dalyanlarına sahipti. Yukarı kent ise, hem bağ, bahçe, bostan hem de tarla olmaya elverişli verimli topraklarla çevrilmişti.

³¹⁹ Mem. Per. Herak., LII. 1.

³²⁰ Mem. Per. Herak., LII. 3.

³²¹ Strab., Geo., XII. 3. 11.

Bütün yarımada, bolca ekilmiş, sebze ve meyve bahçeleriyle doluydu. Kent ayrıca, Pontos kralları ve VI. Mithradates Eupator tarafından *gymnasion*, *agora* ve sütunlu caddelerle gösterişli bir şekilde süslenmişti. Kara tarafından tahkimli yüksek surlarla güzel bir şekilde çevriliydi. Yaklaşık 60 tane kuleyle desteklenen kesme taşlardan yapılma savunma duvarları, yaklaşık 8 metre genişliğe ve 25-30 metre yüksekliğe ulaşıyordu.³²²

Bu arada Mithridates, Kleokhares ile birlikte Sinope'yi emanet ettiği Leonippos³²³ ise, kuşatma karşısında ümidi kırıldığından, kente ihanet etmek için Lucullus'a haber gönderdi.³²⁴ Kleokhares, Seleukos'la (zira Mithridates'in generallerinden Seleukos, daha önce de sözü edilmiş olduğu üzere kenti savunmakla görevli diğer iki generalle eşit konuma sahipti) Leonippos'un ihanetini öğrendikten sonra meclisi toplantıya çağırıp onun suçunu yüzüne vurdular. Ancak halkın Leonippos'un suçlu olduğuna inanmamaları ve Leonippos'a gösterdikleri iyi niyetten korktukları için Kleokhares ve çevresindekiler onu geceleyin pusuya düşürerek ve boğazını keserek onu öldürmüşlerdir. Ancak Leonippos'un şüpheli ölümü halkta infiale yol açmıştır. Yine de Kleokhares ve yandaşları yönetimi ele geçirmeyi başarmışlardır.³²⁵ Bu sırada Seleukos'un komutasındaki Sinope bandıralı trieres'lerin Romalıların amirali Censorinus'un taşımış olduğu tahıl yüklü Gemileri

³²² Arslan, M. (2007), s. 383.

³²³ Murat Arslan'a göre sözü edilen komutan Leonippos, büyük ihtimalle Mithridates'in M.Ö. 88 yılında küçük Asya'yı ele geçirdiği zaman Karia(?) Bölgesi'ne atadığı satrap olsa gerektir. Bkz. Arslan, M. (2007), s. 384.

³²⁴ Mem. Per. Herak., LIII. 1.

³²⁵ Mem. Per. Herak., LIII. 2.

ele geçirmesi sonrasında Kleokhares ve çevresindekiler cesaretlendiler.³²⁶ Ancak bu sırada Klearkhos ile Seleukos arasında anlaşmazlıklar olmuştur. Klearkhos, savaşa devam etmeyi önerirken Seleukos ise bütün Sinopelilerin öldürülmesini ve büyük mükafat karşılığında Romalılara vermeyi istemekteydi. Ancak hiçbirinin fikri ağır basmadı ve kentin var olan servetini gizlice kargo gemilerine yükleyip Mithridates'in oğlu Makhares'e gönderdiler.³²⁷

Bunun üzerine Lucullus, Sinope önlerine geldi ve kenti dört bir taraftan kuşatma altına aldı (M.Ö. 70). Bunun üzerine Mithridates'in oğlu Makhares, Lucullus'a dostluk ve müttefiklik konusunda elçilerini yolladı. Lucullus da bu isteği memnuniyetle kabul etti; eğer Makhares, Sinopelilerin agorasına erzak yardımını göndermeyi keserse, anlaşmalara kesinlikle uyacağını ifade etti. Makhares sadece bu emre uymakla kalmadı; aynı zamanda Mithridates'in güçlerine göndermek amacıyla hazırlamış olduğu erzakları da Lucullus'a gönderdi.³²⁸ Kleokhares ve çevresindekiler olanları duyunca tüm ümitlerini kaybettiler ve Sinope'deki zenginliğin büyük bölümünü gemilere yükleyip Pontus'un iç kısımlarına kaçtılar.³²⁹ Kentte alevler yükselmeye başlayınca, Lucullus, durumun farkına vardı ve merdivenleri sura sevk etmelerini emretti. Askerler surlara tırmandı ve başlangıçta azımsanamayacak oranda vatandaşı öldü; ama Lucullus, ızdırap çeken halka acıyarak katliamı durdurdu. Sinope bu şekilde ele geçirildi. Bu sırada Amaseia ise hala direniyordu; ancak kısa

³²⁶ Mem. Per. Herak., LIII. 3-4.

³²⁷ Mem. Per. Herak., LIII. 5.

³²⁸ Mem. Per. Herak., LIV. 1.

³²⁹ Mem. Per. Herak., LIV. 2.

süre sonra bu kent de Romalılara teslim oldu (M.Ö. 70).³³⁰ Sinope, zapt edildikten sonra, Lucullus kenti özgür kıldı.³³¹

Üçüncü Mithridates-Roma savaşları boyunca Paphlagonia toprakları sürekli savaş alanlarına sahne olmuştur. Nitekim Murat Arslan Cicero'nun *De Legibus* adlı eserinden naklederek, M.Ö. 74 yılının sonlarında Anadolu'dan gidip de M.Ö. 67 yılının yazında dönen bir kimse, bu süre zarfında Küçük Asya'da Kappadokia'nın Mithradates ve Tigranes'in hakimiyetleri altına geçmesinden başka hiçbir siyasi değişiklik olmadığını zannedebilirdi. Ancak bu müddet zarfında, Bithynia, Paphlagonia, Pontos, Kappadokia ve Armenia bölgelerindeki birçok kent ve köy yakılıp yıkılmış, kırsal alanlar tahrip edilmiş, sayısız insan katledilmiş ve Anadolu'nun büyük bir bölümü harabeye çevrilmişti.³³²

Bu arada Anadolu'da bulunan Pompeius,³³³ Akdeniz'deki korsanları yenmiş ve Senato kararıyla Roma'nın başkomutanı sıfatıyla Mithridates ile Tigranes'e karşı görevlendirilmişti. Nitekim Lucullus'un Mithridates'e karşı saldırgan tutumunun yok oluşu ve halefleri olan Marcius Rex ve Acilius Glabrio'nun yetersizliği üzerine Roma alarmına geçmişti. Nitekim bu iki generalin Asya'daki hareketsizliği Pompeius'un daha önce hiçbir Romalı komutanın tamamen boyun eğdiremediği Akdenizdeki korsanları Kilikia'da yenmesi ile çelişiyordu. Bu yüzden Roma'daki kamuoyu düşmana karşı harekete geçmek için toplandı. Bu zamanlarda Pleblerin tribunu'u olan Gaius Manilius'un M.Ö. 66 yılının başlarındaki önerisi ile mevcut

³³⁰ Mem. Per. Herak., LIV. 3.

³³¹ Arslan, M. (2007), s. 387.

³³² Arslan, M. (2007), s. 433.

³³³ Pompeius'un Anadolu'ya geldiği tarih M.Ö. 67'dir. Bkz. Atlan, S. (1970), s. 145.

durumun iyileştirilmesi için bir düzenleme gündeme alınmıştı. Bu yeni düzenlemede bir önceki yıl yürürlükte olan Gabinus yasası örnek alınmıştı. Ancak bu düzenleme daha kapsamlıydı. Buna göre Pompeius'a başkomutanlık sıfatıyla Mithridates ve Tigranes'e karşı tüm Küçük Asya'da sınırsız yetkiler verilmişti. İlk başta bu durum Senatoda karşıtlıklara neden olsa da daha sonra onun bu pozisyonu Asya'daki Roma çıkarları adına Senatörlerce kabul edildi. Nitekim burada pek çok Romalı'nın yatırımı söz konusuydu ve bunun için Asya'da barışın temini çok önemliydi.³³⁴ Bu arada onu en çok savunanlardan biri de Cicero idi.³³⁵

Pompeius'un bu haliyle yetkilendirilmesinde Lucullus'un Mithridates'e karşı olan son başarısızlığı ile askerlerinin ona baş kaldırması ile bu zamanlarda Mithridates'in eski krallığı üzerindeki hakimiyetini tamamen sağlamlaştırmasıydı. Pompeius'un ilk hedefi Mithridates'i tamamen yok etmektir. Bunun için önce Mithridates'e Roma karşısındaki tavrını öğrenmek ve ona bazı tavsiyelerde bulunmak üzere elçilerini gönderdi. Ancak Mithridates, bu elçileri ve Pompeius'un önerilerini dikkate almamıştır.³³⁶

Pompeius, hazırlıklarına bir ordu kurmakla başladı. Ordusu yaklaşık 50.000 lejyonerden ve ek olarak Asya'lı müttefik birliklerden oluşmaktaydı. Mithridates'in

³³⁴ Magie, D. (1950), s. 351.

³³⁵ Pompeius'u savunanlardan bir diğeri de Iulius Caesar idi oysa onun bu sınırsız yetkilerle donatılmasına muhalefet edenler de vardır. Bunlardan ikisi Quintus Catulus ve Quintus Hortensius idi. Özellikle Iulius Caesar ve Marcus Cicero gibi Senatus üyelerinin Pompeius yanlısı yaptıkları konuşmalar sonunda Pompeius'a verilen yetkiler Roma Senatus'unda oy birliğiyle lex Manilia olarak kabul edildi.

³³⁶ Magie, D. (1950), s. 352.

ordusu ise yaklaşık 30.000 piyade ve 3.000 süvariden oluşmaktaydı. Mithridates, ordusunun hem sayı bakımından hem de eğitim açısından Pompeius'un ordusundan daha aşağı olduğunun farkında olduğu için Parth kralı ve Armenia Kralı Tigranes'ten yardım istedi. Ancak Pompeius'un siyasi becerileri sayesinde bu iki hükümdardan da yardım alınmadı. Bunun üzerine Mithridates, Pompeius'la müzakerelere girdi. Ancak Pompeius da kayıtsız şartsız teslim olması gerektiğini bildirdi.³³⁷

Bunun üzerine Mithridates'in kampında öyle bir kargaşa hasıl oldu ki Mithridates, ordusuna Roma ile asla barış yapılmayacağını ifade etti. Nitekim ordusundaki askerler Mithridates'in Pompeius ile barış yapmak istediği ve askerlerinin de ona teslim edileceği haberi kulaktan kulağa yayılmaktaydı. Bu arada Savaş kaçınılmaz bir hal aldığından Mithridates, düşmanı gizli saldırılar ve açlık yoluyla yıpratmayı düşündü. Yapılan savaşta bazen Mithridates, Roma ordusuna kayıplar verdirerek geri kaçırıyordu. Ancak Pompeius'un amacı ise Mithridates'i abluka altına alıp onu bire bir savaşa zorlamaktı. Bir ara Mithridates ile yapılan çarpışmaların birinde yaklaşık 10.000 Pontus askerinin telef olduğu söylenmektedir. Hatta Mithridates'in kendisi de bir kaç muhafızı ve bir odalığı ile birlikte bu genel katliamdan son anda kaçmayı başarmıştır.³³⁸ Bundan sonra Mithridates, Armenia'ya doğru kaçışına devam etti. Nitekim damadı Tigranes'e sığınmak istiyordu.³³⁹ Bu arada Parth kralı Phraates de kendisine sığınan Tigranes'in oğlu olan genç Tigranes'i Armenia'yı kuşatmak için teşvik ediyor ve ona tahsis ettiği birliklerle onu Armenia'yı kuşatmak için harekete geçiriyordu. Genç Tigranes bu kuşatmada

³³⁷ Magie, D. (1950), s. 353.

³³⁸ Magie, D. (1950), s. 355.

³³⁹ Arslan, M. (2007), s. 461.; Magie, D. (1950), s. 355.

başarısız olunca önce dedesi Mithridates'e iltica etmek istemiş ancak onun da yardıma muhtaç olduğunu görünce Roma'ya başvurmuştur. Bu arada yaşlı Tigranes de oğlunun Mithridates'e sığınma haberini duymuş ve ona güveni oldukça sarsılmıştır. Böylece Mithridates'in Armenia'ya sığınmak hayali de suya düşmüştü.³⁴⁰ Mithridates, bunun üzerine kuzeye, Kolkhis'e, doğru harekete geçti.³⁴¹ Oradan da Bosporos'a geçmiş ve burada Bosporos Kimmeria'sını ele geçirmişti. Buraya doğru hareket eden Pompeius, buradan pek çok yeri ele geçirdikten sonra M.Ö. 65/64 kışını halen Mithradates'e bağlı komutanların hakimiyeti altındaki Pontos kalelerini ve Pontos Krallığı'nın zenginliklerini ele geçirdi.³⁴² Böylece Mithridates, tamamen mağlup edildi ve sonsuza kadar Asya'daki varlığı yok edildi. Ancak Mithridates, tekrar kaçmayı başarmıştır.³⁴³

Pompeius'un Anadolu'da yapmış olduğu düzenlemelerin ilki Kilikia Eyaletinde gerçekleşmiştir. Pompeius, Küçük Asya'daki düşmanlarını yendikten sonra tüm Anadolu'daki büyük çaplı düzenlemelerini M.Ö. 63 yılında Amisos'a gelerek VI. Mithridates'in Pontus Krallığını ortadan kaldırmasından sonra gerçekleştirmiştir.³⁴⁴

Pompeius, Pontus, Bithynia ve Küçük Ermenistan'da bazı düzenlemeler yaptıktan sonra³⁴⁵ Paphlagonia bölgesi'nin Damastris yöresinde Birinci Mithradates-

³⁴⁰ Arslan, M. (2007), s. 463.

³⁴¹ Magie, D. (1950), s. 356.

³⁴² Arslan, M. (2007), s. 480-1.; Magie, D. (1950), s. 359.

³⁴³ Magie, D. (1950), s. 356.

³⁴⁴ Kaya, M.A. (2005), s. 165.

³⁴⁵ Jones, A. H. M. (1937), s.158.

Roma Savaşı'nın başında, Pontos birliklerinin IV. Nikomedes yönetimindeki Bithynia ordusunu kuşatarak imha ettiği ova kenarında, Pontik Paphlagonia'sının batı kısmında yer alan yerleşimin adını, Pompeiopolis'e (Pompeius kenti) çevirerek burayı kent ilan etmiştir.³⁴⁶ Ayrıca Pontus'ta Amisos'luların topraklarından Halys Irmağına kadar uzanan bölgede Phazemonitis'in başkentliğini yapan Phazemon'u da dönüştürmüştür.³⁴⁷

Pompeius, burada yapmış olduğu düzenlemelerde yönetim biçimi olarak da politik sürekliliği ve merkezi yönetimi sağlamak amacıyla oligarşik ve timokratik idare şeklini benimsemiş ve mevcut şehirleri Roma modeline göre şekillendirerek onlara daha büyük bir derecede otonomi vermiştir.³⁴⁸ Bu durum tezimizin de konusu ihtiva eden Tium kentinde Papirius Carbo ve diğer erken prokonsüllerin yönetimi altında basılan sikkelerde de görülmektedir.³⁴⁹ Ayrıca Pompeius döneminde pek çok kanıt, şehirlere eski kraliyet toprakları üzerinde yargı yetkisi verilirken, bu topraklarda Romalı insanların ünvanının muhafaza edildiği görülmektedir.³⁵⁰

Pompeius, Mithridates'i yenerek ülkeyi devraldıktan sonra Armenia'ya kadar uzanan kısımları ve Kolkhis dolaylarını kendi tarafında çarpışmış olan hükümdarlara dağıtmış ve M.Ö. 64 tarihinde geriye kalan kısımları on bir bölgeye ayırdı ve bunları

³⁴⁶Strab., Geo., XII.3. 40-41.; Jones, A. H. M. (1937), s.160; Arslan, M. (2007), s. 486. ;

³⁴⁷ Jones, A. H. M. (1937), s. 160.

³⁴⁸ Arslan, M. (2007), s. 487.; Jones, A. H. M. (1937), s. 160.

³⁴⁹ Jones, A. H. M. (1937), s. 160.

³⁵⁰ Jones, A. H. M. (1937), s. 162.

Bithynia'ya kattı, bu suretle her ikisinde bir tek eyalet meydana gelmiş oldu.³⁵¹ Pompeius, bu on bir bölgesini şöyle oluşturmuştur: Amastris, Magnopolis, Amaseia, Diospolis, Amisos, Nikopolis, Pompeiopolis, Zela, Neapolis, Megalopolis ve Sinope/Abonouteikhos kentlerini ve *territorium*'ları.³⁵² Sahilde Yunan şehir devletleri olan Amisos, Sinope, Abonouteikhos ve Amastris yer almaktaydı.³⁵³ Amisos dışında toprakların sınırları hakkında net bir bilgiye sahip değiliz. Paphlagonia sınırları içerisinde kalan Gazelonitis'in yarı kısım toprakları bu zamanda Deiotaros'a verilmiştir. Bunun dışında muhtemelen tüm sahil kısmı yukarıda saydığımız dört şehir arasında bölüşülmüştür. Nitekim ikinci yüzyılda Sinope'nin territorumu Deiotarus'un Gazelonitis'in üst yukarısında Halys Irmağına kadar uzatılmıştır.³⁵⁴ Pompeius, Neapolis ve Pompeiopolis'i yeni eyalet olan Pontus'un Paphlagonia kesiminde kurmuştur. Neapolis, Phazemonitis bölgesindeki Phazemon adlı bir köyün yerini almış ve bugünkü Vezirköprü ilçesine (ya da yakınlarına) lokalize edilmiştir.³⁵⁵ Pompeiopolis kenti ise kuzey Paphlagonia'daki Amnias (Gökırmak) boyunca verimli ova üzerinde kurulmuştur.³⁵⁶ Bugünkü Taşköprü'de lokalize edilmiş olan Pompeiopolis, Pontus Eyaletinin adını kurucusu

³⁵¹ Strab., Geo., XII.3.1.; Ramsay, W. M. (1960), s. 209; Atlan, S. (1970), s. 146.

Jones, A. H. M. (1937), s.159.; Kaya, M.A. (2005), s. 166.; Magie, D. (1950), s. 369-70.

³⁵² Magie, D. (1950), s. 369-70; 1232-1234.; Arslan, M. (2007), s. 487.

³⁵³ Magie, D. (1950), s. 370.

³⁵⁴ Jones, A. H. M. (1937), s. 159.

³⁵⁵ Kaya, M.A. (2005), s. 167.

³⁵⁶ Magie, D. (1950), s. 370.

Pompeius'tan alan tek şehirdi.³⁵⁷ Pompeius'un Amastris, Sinope, Amisos ve Amaseia şehirlerinin mevcut yönetimine bir müdahalesi olmamıştır.³⁵⁸ Pompeius, Pontus Krallığı üzerinde kurmuş olduğu eyalet topraklarından bir kısmı ile Roma eyaletleri dışında Anadolu'da ele geçirmiş olduğu diğer yerleri Roma Cumhuriyetinin emirlerine boyun eğmeye hazır yerli hükümdarlar ve krallar arasında paylaştırmıştır. Pompeius'un yerli hükümdarlara bırakarak bağımlı krallık yapılmasını uygun gördüğü yerlerden biri de Paphlagonia'dır.³⁵⁹ Paphlagonia'nın, daha önce Dardanos antlaşmasıyla, en azından doğu kısımları Mithridates'in egemenliği altındaydı ve Pompeius tarafından burası savaş ganimeti olarak dağıtılmıştı. Buranın hem deniz kıyısı hem de yeni Pompeiopolis halkının içerisinde yaşadığı Amnias vadisi Pontus Eyaletine eklenmişti.³⁶⁰ Paphlagonia'nın geriye kalan kısmı yani Devrek havzasının olduğu kısımlar, Gangra, Devrek ve Halys Irmağı'nın kavşağında yer alan Pimolisene, yukarı Billaeus'un dahil olduğu batı kısımlar ve Timonitis dağları yerli prenslere verilmiştir. Böylece Paphlagonia, Pylaemenes soyundan gelen iki hükümdarın yani Attalos ve Pylaemenes'in yönetimine bırakılmıştır.³⁶¹ Paphlagonia'nın onlar arasında bölüşülmesi karşılığında onlar da

³⁵⁷ Kaya, M.A. (2005), s. 167.

³⁵⁸ Kaya, M.A. (2005), s. 168.

³⁵⁹ Magie, D. (1950), s. 371-2. ; Jones, A. H. M. (1937), s. 162.

³⁶⁰ Magie, D. (1950), s. 372.; Arslan, M. (2007), s. 490.

³⁶¹ A. Kadir Baran'a göre Pompeius, Çankırı, Devrez Vadisi, Devrek ve Filyos (Billaeus) vadisine kadar olan yerleri Pylaemenes soyundan olduklarını iddia eden Pylaemenes ve Attalos adındaki iki yerel idareci arasında paylaştırmıştır. Ancak bu idarecilerin bölgeyi nasıl paylaştıkları ya da Paphlagonia kral soyu ile nasıl bir

Roma'ya sâdık birer müttefik olacaklardı.³⁶² Ancak daha önce de ifade ettiğimiz üzere ve Strabon'un da söylediği gibi onların krallığının sınırları Paphlagonia'nın tamamını kapsamamıştır.³⁶³ Bu verilerden yola çıkarak söyleyebiliriz ki Attalos ve Pylaemenes'in hüküm sürdükleri yerler, merkezi eski kraliyet kenti olan Gangra olmak üzere Bithynia-Pontus Eyaleti ile Galatia arasında küçük bir ülke idi. Bu durum Strabon tarafında da ifade edilmektedir.³⁶⁴ Bu arada Pompeius'un daha önce de ifade ettiğimiz üzere Pompeiopolis ve Neapolis kentlerini kurarak onları Pontus Eyaletine katmasıyla da Paphlagonia'nın Karadeniz kıyısı ile bağlantısı kesilmişti.³⁶⁵ Pompeius döneminde Galatia'lıların hükümdarı olan Deiotaros'a da Gazelonitis bölgesi verilmiştir.³⁶⁶

Tezimizi ilgilendiren önemli dönemlerden birisi de Marcus Antonius dönemidir. Antonius Roma siyasetinde etkin bir rol almaya başladıktan ve M.Ö. 42

akrabalıklarının bulunduğu ise bilinmemektedir. Biz de tezimiz esnasında bunu destekleyecek hiçbir veri ile karşılaşmadık. Baran'a göre bu paylaşımda, Paphlagonia'nın batı yarısı Pylaemenes'e doğu yarısı ise Attalos'a verilmiştir. bkz. Baran, A.K. (2002), s. 824.

³⁶² Magie, D. (1950), s. 372, 1234, 1235.

³⁶³ Strab., Geo., XII.3.1. ve 3.9.

³⁶⁴ Strabon'un ifadeleri şöyledir: "Paphlagonia ve Galatia o zamana kadar çeşitli yöresel yöneticiler tarafından yönetilmişti. Pompeius, Galatia'lıları varis *tetrarkhes* 'lere devrettiği gibi Paphlagonia'lıların belirli bir zümresi üzerinde krallık yapma görevini Pylaemenes'in soyundan gelenlere verdi. Bkz. Strab., Geo., XII.3.1.

³⁶⁵ Kaya, M.A. (2005), s. 169.

³⁶⁶ Strab., Geo., XII.3.13.

yılında Philippi'deki zaferden sonra aralarında Antonius'un da bulunduğu Triumvirler³⁶⁷ Roma Cumhuriyeti topraklarının yönetimini aralarında sanki kendi babalarından kalma bir mirasmış gibi paylaşmışlardı.³⁶⁸ Ancak bu paylaşımda Roma Cumhuriyeti'nin Doğu Eyaletleri dışarıda tutulmuştu. Bu arada Marcus Antonius'a Philippi Savaşı'ndan önce Cumhuriyetçilerin elinde bulunan Roma'nın Doğu eyaletlerini yeniden düzenlemek, ihtiyaçları olan parayı Doğu'dan savaş vergisi olarak toplayarak temin etmek görevi verilmişti. Böylece Marcus Antonius'un Doğu politikasını icra edeceği ve bu politika dâhilinde Anadolu'da yapacağı siyasi ve ekonomik düzenlemelerle ilgili süreç başlatılmış oldu.³⁶⁹

Böylece Marcus Antonius, Philippi Savaşı'ndan önce Caesar katili olan Cumhuriyetçi Roma magistratlarının elinde bulunan Doğu'da yeni siyasi ve idari düzenlemeler yapmak, Philippi Savaşı'nda cumhuriyetçileri desteklenmiş olan kentleri ve bağımlı kralları cezalandırarak onlarla ilgili yeni siyasal düzenlemeler yapmak, ihtiyacı olan parayı temin için gereken vergileri toplamak amacıyla önce

³⁶⁷ Bunlar, Marcus Antonius, Aemilius Lepidus ve Octavianus idi. Bunlar kendilerini “Devleti/Cumhuriyeti Tanzim edecek Üç Adam (= Triumviri Rei Publicae Constituendae)” olarak tanımlayarak Roma tarihinin ikinci Triumvirliğini kurmuşlardır. bkz. Taşdöner, Kevser; “Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri” Tarih Araştırmaları Dergisi, s.210.

³⁶⁸ Plutarkhos, Marcus Antonius, (çev. Mehmet Özaktürk). Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1992, s. 23.

³⁶⁹ Taşdöner, K. (2012), s.211.

Yunanistan'a ve oradan da M.Ö. 41 yılında Anadolu'ya geçti.³⁷⁰ Antonius döneminde bağımlı krallıklar ile ilgili bir takım düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi de Deiotaros'un topraklarının düzenlenmesi ile ilgiliydi ve muhtemelen bu düzenleme Brundisium Antlaşmasından hemen sonra, M.Ö. 40/39 yılında yapıldı. Nitekim Deiotaros ölmüş ve yerine Antonius tarafından Kastor getirilmişti. Antonius, Kastor'a Paphlagonia'nın iç kısımlarını hediye olarak bağışlamıştı. Buranın hakimi de Pompeius tarafından atanan ve hemen hemen Deiotaros ile aynı zamanlarda ölmüş olan Attalos idi.³⁷¹ M.Ö. 37/6 yılında Galatia ve Paphlagonia kralı olan Kastor ölmüş veya tahtından azledilmişti.³⁷² Bu M.Ö. 37 yada 36 tarihi Antonius'un, bağımlı krallıklarla ilgili ikinci düzenlemesini yaptığı tarihtir.³⁷³ Bu düzenlemesinde o, başarılarıyla kendisini kanıtlamış olan Amyntas'a ek topraklar verip onun krallık sınırlarını genişleterek onu ikinci kez ödüllendirdi. Nitekim Marcus Antonius, M.Ö. 37/6 yılında ölen Galatia Kralı Kastor'un da halefi yaparak Galatia'yı Amyntas'a³⁷⁴ vermiş ve kral ünvanını vererek ona Phazimonitis bölgesini de vermişti. Galatia kralı olarak atamış olduğu Amyntas'ın krallığına ayrıca

³⁷⁰ Taşdöner, K. (2012), s.211.

³⁷¹ Magie, D. (1950), s. 433.; Kaya, M.A. (2005), s. 114.

³⁷² Magie, D. (1950), s. 434.

³⁷³ Kaya, M.A. (2005), s. 145.

³⁷⁴ Amyntas, Philippi Savaşı'nda Cumhuriyetçi Roma güçlerine ihanet ederek Triumvirler tarafında savaşmış ve böylece Marcus Antonius tarafından "kral" unvanı verilerek ödüllendirilmişti. Ona ayrıca Phrygia Paroreia, Pisidia, İsauria ve Kilikia'nın iç kesimleri de verilmiştir. Bkz. Taşdöner, K. (2012), s. 210-211.

Lykaonia ve daha önce Kıbrıs'a bağladığı Pamphylia'nın Side kıyılarını da eklenerek bu krallığın sınırlarını güneyde Akdeniz'e ulaştırdı.³⁷⁵ Marcus Antonius, M.Ö. 37/6 yılında yapmış olduğu bağımlı krallıklarla ilgili bu ikinci düzenlemesinde Kastor'un oğlu Deiotarus Philadelphos'u da ihmal etmedi.³⁷⁶ Paphlagonia'daki toprakları başkent Gangra ve kuzey kısımları ile Pompeiopolis şehri ve Amnias Irmağı'nın havzası oğlu Deiotarus Philadelphos'a verilmiştir.³⁷⁷ Deiotarus Philadelphos'un, belki de daha sonra Phazimonitis ve Neapolis'i de ele geçirdiği düşünülebilir.³⁷⁸ Daha sonra Phazimonitis bölgesinin batı kısmı ile Neapolis Deiotarus Philadelphos'a doğu kısmı ise Polemo'ya verilmiştir.³⁷⁹

M.Ö. 6/5³⁸⁰ yılında Büyük Deiotarus'un torunlarından birinin oğlu yani Kastor'un oğlu Deiotarus'un toprakları Amyntas'ınkinde olduğu gibi Roma

³⁷⁵ Magie, D. (1950), s. 434-435.

³⁷⁶ Mitchell, S.; *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor*, I. Oxford, 1993, s. 38.

³⁷⁷ Strab., *Geo.*, XII. 3. 41.

³⁷⁸ Magie, D. (1950), s. 434, 1283-1284.

³⁷⁹ Magie, D. (1950), s. 435.

³⁸⁰ Ramsay'e göre İç Paphlagonia M.Ö. 7 yılına gelinceye kadar krallar tarafından idare edilmiştir. Ondan sonra burası Galatia'ya dahil edilmiştir. Bkz Ramsay, W. M. (1960), s. 210. Ayrıca bkz. Abbott, Frank Frost- Jonson, Allan Chester, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton University Press, MCMXXVI, England, 1926, s. 335.

İmparatorluğuna ilhak edilmiştir.³⁸¹ Ramsay'e göre Andrapa da (Neoclaudiopolis) o zamanlar bir Roma vilayeti olan Galatia'nın kralı olan Deiotarus'a verilmiştir. Çünkü ona göre, burasının hem tabi durum itibariyle Gangra ile beraber olması gerekirdi hem de Gangra ile Andrapa aynı senede yani M.Ö. 7 yılında Roma vilayeti olan Galatia'ya katılmıştı. Burada ayrıca vurgulanması gereken bir nokta da her ikisinin de paralarını bu seneyi tarih başı sayarak darbetmeye başlamışlardır.³⁸² Bu arada M.Ö. 6/5 tarihi aynı zamanda Paphlagonia bölgesinin Galatia Eyaletine bağlandığı tarihtir. Bu tarihi yine Paphlagonia'nın Augustus'a bağlılık yeminini verdiği tarih olarak da görmekteyiz.³⁸³ Burada dikkat çeken nokta Augustus'un bu bağlılık yemini

³⁸¹ Magie'ye göre sadece doğu yönünde Paphlagonia, Gangra, Amnias vadisi dolayları ve Pompeiopolis değil fakat aynı zamanda Halys'ün doğusu, Phazemonitis bölgesi de Galatia eyaletine dahil edilmiştir. Paphlagonia ve Phazemonitis'in ilhakından üç yıl sonra Phazemonitis'in güneyi ile Galatia'nın doğu kısımları da buraya eklemiştir. bkz. Magie, D. (1950), s. 465-466.

³⁸² Ramsay, W. M. (1960), s. 210.

³⁸³ Burada şunu ifade edelim ki Romalılar, silah gücüyle boyun eğdirdikleri Anadolu'daki her ülkeyi veya krallığı Roma sınırlarına dahil etmekten ziyade kendilerine bağımlı krallıklara vermeyi tercih etmişlerdir. Böylece Romalılar yönetsel sorunlardan uzak kalabilmekteydiler. Romalıların dikkat ettiği noktalardan bir tanesi de Anadolu'daki kabilevi yönetim anlayışını yıkarak ve Hellenizasyonu da teşvik ederek gelecekte Roma Devleti'nin sınırlarına katılacak bölgelerin siyasal, sosyal ve kültürel açıdan uygun bir kıvama gelmesine beklmeleri idi. Ancak bu politik gelenek Augustus döneminde Galatia Eyaleti'nin bir Roma eyaletine dönüştürülmesi esnasında bir kenara bırakılmış ve bu dönemde Pompeius'un

esnasında üzerine yemin edilen tanrıların yanına kendisini de koymuş olmasıydı.³⁸⁴ Burada beş kent kurulmuştur. Bunlar, Germanikopolis, Pompeiopolis, Neoklaudiopolis, Andrappa ve Hadrianopolis'tir.³⁸⁵ Bunlardan Germanikopolis, Tiberius zamanında Germanicus'un Doğu'da bulunduğu zamanda ya da Germanicus'un oğlu Claudius zamanında kurulmuştur ve buranın ilk adı Gangra idi.³⁸⁶ Burası Gangra adı altında Strabon tarafından küçük bir kent ve kale olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Strabon, Gangra'da Morzios'un kraliyet sarayının bulunduğunu da ifade etmiştir. Strabon'a göre burada M.Ö. 189 yılında Gnaeus Manlius Vulso'ya karşı Galatia'lıları desteklemiş olan Morzios'tan sonra Pylaemenes ile Attalos ve son olarak da Deiotaros hüküm sürmüştür.³⁸⁷ Germanikopolis adıyla yeniden bir kent konumuna çıkarılmadan önce, bu yerleşim biriminin halkı, içinde iş adamlarının da bulunduğu Romalılar ile birlikte yapmış oldukları yemin töreniyle Augustus'a sadakatlerini bildirdiler.³⁸⁸ Ilgaz Dağı'nın

başlatmış olduğu Hellenizasyon geleneği yerine Romalılaştırma politikası geliştirilmiştir. Augustus'un Romalılaştırma politikası içerisinde Paphlagonia da nasibini almıştır. M.Ö. 3 tarihinde Paphlagonia'nın yerli halkıyla burada bulunan Romalılar, *Sebasteia* denilen bir yerde Augustus ve ailesine bağlılık yemini etmişlerdir. Ancak Augustus'tan sonra Romalılaştırma politikasından vazgeçilecektir. Kaya, M.A. (2005), s. 156 ve 168.

³⁸⁴ Magie, D. (1950), s. 465.

³⁸⁵ Kaya, M.A. (2005), s. 232.

³⁸⁶ Kaya, M.A. (2005), s.232.

³⁸⁷ Strab., Geo., XII, 3.41.; Mitchell, 1993 I, 134-135.

³⁸⁸ Kaya, M.A. (2005), s. 233.; Magie, D. (1950), 1067, 1328; Mitchell, 1993 I, 92.

kuzeyinde, eski adı Amnias olan ve bugünkü Gökırmak vadisi üzerindeki Taşköprü ilçesinde lokalize edilen Pompeiopolis, adından da anlaşılacağı üzere Pompeius tarafından kurulmuştur.³⁸⁹ Paphlagonia'nın Galatia Eyaletine bağlanmasından sonra da aynı adını koruyan ve era'sını M.Ö. 6 yılında başlatan sikkeler basmış olan Pompeiopolis, Paphlagonia'nın metropolisi idi.³⁹⁰ Bugünkü Kastamonu iline bağlı Vezirköprü ilçesinde veya yakınlarında lokalize edilen Neoklaudiopolis, İmparator Claudius zamanında kuruldu. Ayrıca Caracalla ve Traianus zamanında basmış olduğu sikkelerinde ve M.S. 282-283 yılına tarihlenmiş olan bir yazıtta Neoklaudiopolis adı kaydedilmiştir.³⁹¹ Kent, Neoklaudiopolis adını almadan önce Neopolis olarak biliniyordu ve Neopolis, Pompeius tarafından Phazemonitis bölgesindeki Phazemon adlı bir köyün yerinde kurulmuştu.³⁹² Bu bölgede yer alan Andrappa da öyle görülüyor ki imparatorluk döneminde kent idi. Mehmet Ali Kaya Antik Çağın son yazarı olan Ptolemaios'tan naklederek, Andrappa'nın Neoklaudiopolis ile birlikte Paphlagonia kentleri arasında olduğunu belirtmiştir. Andrappa, Romalı komutan Pompeius zamanında, bu komutanın kent yaparak

³⁸⁹ Strab., Geo., XII. 3.40.; Kaya, M.A. (2005), s. 233; Jones, A. H. M. (1937), s. 166-67.

³⁹⁰ Jones, A. H. M. (1937), s. 167; Kaya, M.A. (2005), s. 233; Magie, D. (1950), 1328; Mitchell, Stephan; Anatolia, Land, Men, and Gods in Asia Minor I, The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, Oxford, 1993 , s. 93.

³⁹¹ Kaya, M.A. (2005), s. 233; Mitchell, Stephan; Anatolia, Land, Men, and Gods in Asia Minor I, The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, Oxford, 1993 , s. 93.

³⁹² Strab., Geo., XII. 3.38.; Kaya, M.A. (2005), s. 233.

Neopolis adını vermiş olduğu Phazemon köyü yakınındaki yerleşmenin adıydı.³⁹³ Galatia Eyaleti'nin Paphlagonia bölgesinin Kaisareia Hadrianopolis adını taşıyan ya da basitçe Hadrianopolis olarak tanınan beşinci kenti, imparator Hadrianus zamanında (M.S. 117-125) kuruldu ve buranın territoriumuna Kimistene ve Karzene adlı bölgeler de eklenmiştir.³⁹⁴ M.S. 136-138 yılları arasında hala Galatia Eyaleti sınırları içerisindeydi. Zira bu eyaletin valisi olarak bu tarihler arasında görev yapmış olan C. Iulius Scapula'nın adı hem Ankyra'da hem de Hadrianopolis'te bulunan yazıtlarda görüldü. Bugünkü Mengen Çay vadisindeki Viranşehir'de localize edilen Hadrianopolis, Paphlagonia'nın batısındaki sınır kentiydi.³⁹⁵ Buradaki Kaisareis yerleşmesinin yerini almış olan Hadrianopolis'in ilk adı Kaisareis Proseilemenetai idi ve Proseilemenetai, Kaisareis adını almadan önce Bithynia sınırları içerisindeydi.³⁹⁶

Deiotaros Philadelphos ya da Augustus zamanında Paphlagonia sınırları içine alınmış olan Proseilemenetai'de, imparator Hadrianus dönemi öncesinde kurulmuş bir kent yoktu.³⁹⁷

Traianus dönemine gelindiğinde 107 ile 113 arasında bir dönemde yönetsel açıdan bir değişikliğe gidilmiş ve Galatia ile Kappadokia birleşik eyaletinin³⁹⁸ taksimi yeniden yapılmıştır. Yeni düzenlemede Galatia Eyaleti, birleşmeden önce

³⁹³ Kaya, M.A. (2005), s. 233;

³⁹⁴ Kaya, M.A. (2005), s. 233.

³⁹⁵ Kaya, M.A. (2005), s. 233; Mitchell, 1993 I, 93.

³⁹⁶ Kaya, M.A. (2005), s. 233.

³⁹⁷ Kaya, M.A. (2005), s. 233.; Mitchell, 1993 I, 93; Jones, A. H. M. (1937), 168.

³⁹⁸ Birleşik eyaletin son kralı P. Calvius Ruso Iulius Frontinus idi. Magie, D. (1950), s. 1459.

olduğu gibi, Galatia bölgesinin bir kısım bölgeleri, İç Paphlagonia ve Pisidia'dan oluşmaktaydı. Kappadokia ise Küçük Armenia ile birleştirilmiş ve buraya Nero döneminde ilhak edilen Polemo Krallığının yanı sıra Augustus tarafından Galatia'ya dahil edilen Sebastopolis ve Amaseia dahil Pontus'un iç kısımları dahil edilmişti.³⁹⁹

Roma İmparatorluk dönemine kadar Paphlagonia Krallarını antik kaynaklardan çıkılabildiklerimiz şunlardır:

1. I. Pylaemenes (Homeros, *İlyada*)
2. Korylas (M.Ö. IV. yüzyıl sonları (Ksenophon, *Anabasis*))
3. Otys/Cotys (M.Ö. IV. yüzyıl başları (Ksenophon, *Hellenika*))
4. Morzios (M.Ö. 2. yüzyıl)
5. II. Pylaemenes (M.Ö. 2. yüzyılın son yarısı)
6. III. Pylaemenes (M.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısı)
7. Attalos (M.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısı)
8. Kastor (M.Ö. 40/39- M.Ö. 37/6)
9. Deiotoros Philadelphos (M.Ö. 37/6- M.Ö. 6/5)

³⁹⁹ Magie, D. (1950), s. 605.

III. BÖLÜM

Paphlagonia Dini

Bilindiği üzere tüm zamanlar boyunca tüm toplumlar için din hayatın pek çok safhasında yer almış ve en büyük meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır. Nitekim tarih boyunca insanlar doğada pek çok felaketlerle karşılaşmışlar ve bu felaketler karşısında kendilerini daima koruyabilme iç güdüsü ile hareket etmişlerdir. Bu da insanları sürekli olarak sığınabilecekleri bir güç arayışına sevk etmiştir. Dolayısıyla bu arayış insanları bir tanrı inancına yöneltmiştir. Bu tanrı inanışları sayesinde insanlar manevi olarak kendilerini artık dış dünyaya karşı bir nevi güvence altına aldıklarını düşünmekteydiler. Bu güven duygusu sayesinde insanların kendilerine ve çevrelerine olan güvenleri de artmıştır. Bu durum tezimizin konusu olan Paphlagonia bölgesi için de kaçınılmaz bir olgudur. Bölgede, pek çok uygarlık hakimiyet kurmuş olduğundan dolayı tanrı inanışlarında da değişiklikler zamansal ve mekansal olarak görülmüştür. Nitekim bu coğrafyada daha önce de belirttiğimiz üzere Gaşkalar, Hititler, Phrygler, Kimmerler, Lydia'lılar, Persler, Makedonya'lılar ve Romalılar gibi pek çok devlet hakimiyet kurmuşlardır. Bundan dolayı bu bölgede tanrı inanışlarında etkileşimlerin olması kaçınılmazdır. Örneğin M.Ö. 7. yüzyıl itibarıyla Paphlagonia mezarları olarak tanınan kaya mezarlarının cephelerinde Hellen, Phryg, Pers ve yerli unsurların karışımından oluşma bir stil geliştirilmiştir. Taşköprü yakınlarındaki Kalekapı veya Donalar mezarı olarak anılan kaya mezarın kabartmaları incelendiğinde sütun protomlarındaki boğa başlarının Pers tarzında, her iki yandaki boğa ve aslanların ise Hellen tarzında yapılmış oldukları görülmektedir.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ Baran, A.K. (2002), s. 820.

Paphlagonia'nın inanışlarında dışarı ile olan etkileşimlerden birisini de Serapis kültüründe görmekteyiz. Tacitus'ta, Serapis tapınınının, Ptolemaioslar döneminde Mısır'a devlet eli ile nasıl geldiği şöyle aktarılmaktadır: *“Adı geçen tanrı genellikle bizim yazarlarımız tarafından henüz anlatılmamıştır: Bu konuda Mısırlı rahipler'in anlattığı hikaye'ye göre Mısır'ın Makedonyalı kralı I. Ptolemaios, yeni İskenderiye kentini surlarla, tapınaklarla, dini yöntemlerle donatırken uykusunda ona çok güzel, insanlardan daha uzun boyda bir genç adam göründü ve ona Pontus'a en güvendiği dostunu göndermesini ve oradaki heykelini getirtmesini ondan istedi. Bu rüya ayrıca şunları da söylemekteydi: Eğer bu eylem gerçekleşirse krallık ve kent için mutluluk verici bir şey olacağı ifade edilmiştir. Daha sonra rüyasına giren kişi parlak bir alev içerisinde gökyüzüne yükseldi, gitti. Ptolemaios, bu gibi düşleri yorumlayan Mısırlı Rahipler'e bu durumu açtı. Ancak onlar Pontus ve yabancı memleketleri pek az tanıdıklarından, kral, Eumolpides'ler soyundan bir Atinalı olan ve Eleusis'den kutsal yerleri yönetmesi için çağrılan Timotheos'a, Pontus'taki bu tapınının ne Tapınımı olduğu ve bu tanrının hangi tanrı olduğunu sordu. Timotheos, daha önce Pontus'a gidip gelmiş kişileri bulup bu konuyu onlardan öğrendi. Buna göre orada Sinope olarak isimlendirilen bir kent vardı. Bunun yakınında da yerli halk arasında uzun zamandır ünlü bir tapınak olan Jupiter Dis tapınağı bulunmaktaydı. Ayrıca burada bundan başka çoğu kişi tarafından Proserpina olarak adlandırılan bir kadın tanrıçanın heykeli de bulunmaktaydı. Fakat tüm kralların doğası gereği, Ptolemaios da ilkin bu olaydan dolayı korkmasına rağmen, daha sonra bu korkusu geçti. Ancak o, dinsel törenlerden çok eğlenceye, keyfe düşkünlük gösterdi. Bu konuyu yavaş yavaş akıldan çıkarıp dikkatini başka işlere yönlendirdi. Daha sonra aynı düşü yeniden gördü, şimdi ona daha müthiş ve ısrarcı bir şekilde emirlerini yerine*

getirmedikçe bu hem kendisinin hem de krallığının sonu olacağı bildirildi. Daha sonra Ptolemaios, o zamanlarda Sinope’de egemen olan kral Skydrothemis’e elçiler ve beraberinde armağanlar göndermiş olsa gerektir. Bu elçilerden, yolda Pythian Apollon tapınağını ziyaret etmelerini de istedi. Elçiler rahat bir deniz yolculuğu yaptılar, Delphoi bilicisinin yanıtı da netti: Buna göre Apollon onlara babasının heykelini alıp Mısır’a götürmelerini, ancak kızkardeşinin heykelini ise bırakmalarını söylemekteydi.

Elçiler, Sinope’ye vardıklarında Skydrothemis’e krallarının hediyelerini verip krallarının istek ve mesajını anlattılar. Skydrothemis, ilkin tereddütteydi çünkü hem tanrı bu heykel yollama işine kızabilirdi ve hem de o, halkın bu işe karşı çıkmasından dolayı korkuyordu. Ancak bir taraftan da elçilerin getirdikleri hediye ve vaatlerden dolayı etkilenmişti. Bu arada 3 yıl geçti. Ancak Ptolemaios bu konu ile ilgili istek ve kararlılığını devam ettirdi, herbiri bir öncekinden daha saygın kişileri elçiler olarak gönderdi ve teklif ettiği altın miktarını da arttırdı. Bu arada Skydrothemis de benzer bir düş gördü; buna göre tanrı, buyruklarının yerine getirilmesini ve daha çok gecikilmemesini ürkütücü bir biçimde ona söyledi. Skydrothemis hala tereddüt halinde idi. Ama bir çok felaket, salgın hastalıklar kendini gösterdi ve tanrıların öfkesini net bir biçimde ortaya koydu. Bundan sonra günden güne bu durum onu gittikçe daha yoğun bir şekilde sarmaktaydı. Bunun üzerine o da kent meclisini topladı ve meclise tanrının emirlerini, hem kendisine hem de Ptolemaios’un gördüğü düşleri anlattı ve sonunda başlarına gelen pek çok beladan söz etti. İnsanlar krallarına muhalefet ettiler. Çünkü onlar hem Mısır’ı kısıkanıyorlardı hem de bu durumun kendilerine getirebileceği belalardan korkuyorlardı. Bu yüzden tapınağın etrafında toplandılar. Bu noktada hikaye daha

ilginç bir hal alır. Buna göre tanrının kendisi gönüllü olarak gemiye binmiş ve iki gün içinde de İskenderiye'ye ulaşmıştı. Daha sonra da kentin görkemine uygun bir tapınak, Rhacotis olarak isimlendirilen bir yerde dikildi. Burada daha önceleri Serapis ve İsis'e adanmış antik kutsal bir alan bulunmaktaydı.

İşte, bu tanrının kökeni ve getirilişi ile ilgili en yaygın söylenti budur. Bazı yazarlarca başka türlü söylentilerin aktarıldığını bilmiyorum sanılmasın.”⁴⁰¹

Paphlagonia bölgesinde görülen başka bir tapınımı Autolykos kültünde görmekteyiz. Bu durum Strabon'da; *“Sonunda Sinope zaptedildi; her ne kadar Lucullus kentin geri kalan zenginliklerini korudu ise de, Billaros'un küresini ve Sthenis'in yapmış olduğu kentin kurucusu olarak kabul edilen ve bir tanrı gibi saygı gören, Autolykos'un heykelini aldı. Kentte ayrıca Autolykos'un bir de oraklı vardı.”* şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁰² Paphlagonia'da Kahramanlığın ve gücün simgesi olan Herakles tapınının izlerine de Ksenophon'un Anabasis'inde karşılaşmaktayız. Ksenophon'da bu durum şöyle ifade edilmektedir: *“ Ertesi gün yola çıkarak (Sinope) uygun rüzgarın da yardımıyla kıyı boyunca iki gün yol aldılar. Yolculuk esnasında Argon'un demirlediği söylenen Iason burnu, sonra ilk olarak Thermedon, sonra Iris, sonra Halys ve en sonunda*

⁴⁰¹ Tacitus, Historae, With an English translation by C.H. More, Loeb, London, 1968, IV.83-84. Ayrıca bkz. Podvin, Jean- Louis; “Cultes Isiaques en Pont et Paphlagonie”, The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity, Aspects of Archaeology and ancient history Edited by Gocha R. Tsetschladze with the assistance of Ergun Laflı, James Hargrave and Wiliam Anderson, Published by Archaeopress, Publishers of British Archaeological Reports, Oxford England, 2012, s. 207 vd.

⁴⁰² Strab., Geo., XII.3.11.

*da Parthenios nehirlerinin deltalarını gördüler. Bu son nehrin yanında bulunan ve Megara kolonisi olan Hellen kenti Herakleia'ya vardılar ve Akherousia burnunda demirlediler. Herakles'in burada bekçi köpek Kerberos'un peşinden Hades'e indiği söylenir, günümüzde bu yolculuğun kanıtı olarak iki stadion'dan daha fazla derin bir çukuru gösterilmektedir.*⁴⁰³ Bu tapınının izlerine ayrıca Herakleia Pontika'daki bir yazıttan, Amastris,⁴⁰⁴ Gangra,⁴⁰⁵ Herakleia Pontika,⁴⁰⁶ Pompeiopolis, M.Ö. 130 yılına tarihlenen Pylamenes dönemine ait bir sikkede ve Sinope sikkeleri ile Sinope'deki⁴⁰⁷ bir kabartmada karşılaşmaktayız.⁴⁰⁸

Paphlagonia'da tapınım gören kültürlerden birisi de Gylkon kültürüdür. Bu kültür M.S. 2. yüzyıl ortalarında antik Abonouteikhos'ta (günümüz Kastamonu ili İnebolu ilçesi) ortaya çıkmış bir kültürdür. Kült, Aleksandros adında sahte bir Peygamber tarafından, Asklepios'un yeniden "yılan tanrı" olarak dünyaya geldiğini iddia ettiği

⁴⁰³ Ksen. Anab., VI. II. 1.

⁴⁰⁴ M. Aurelius (M.S. 161-180) dönemi, L. Verus (M.S. 161-169) dönemi, Caracalla (M.S. 212-217) dönemi, Gallienus (M.S. 253-260) dönemi, Maximus Thrax (M.S. 235-238) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 122.

⁴⁰⁵ Septimus Severus (M.S. 193-208) dönemi, Geta (M.S. 208-212) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 122.

⁴⁰⁶ M.Ö.5.-4. yüzyıl, Dionysos dönemi, M.Ö. 305-281 arası dönem, Arsinoe (M.Ö. 298-281) dönemi ve M.Ö. 3.-2. yüzyıl. Bkz. Işık, A. (2004), s. 122.

⁴⁰⁷ M.Ö. 3.-2. yüzyıl. Bkz. Işık, A. (2004), s. 122.

⁴⁰⁸ Işık, A. (2004), s. 118-126.

bir kült imajı kullanılarak kurulmuştur.⁴⁰⁹ Bu kült zamanla gelişerek Roma'ya kadar nüfuz etmiştir. Bu arada Abonuteikhos'lu Aleksandros'a adanmış olduğu sonradan anlaşılan bir kaç yazıt ortaya çıkmıştır. Abonuteikhoslu Aleksandros'a adanan bu yazıtlarından biri Klaudiopolis kentinde taş malzemeden, özel kullanım için yapılmış küçük bir sunak yazıtıdır. Bu yazıt dönem olarak M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısı ya da 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Tek bir kelimedden ibarettir ki "Aleksandros" adında bir isim ihtiva eder.⁴¹⁰ Bu kültün Abonouteikhos'taki varlığına Antoninus Pius (M.S. 161-168) ve Lucius Verus (M.S. 161-169) dönemine ait sikkelerde karşılaşmaktayız.⁴¹¹ Yine Amastris'te, Tomis'te, bulunan Gylkon heykelleri de buradaki tapınının izlerini taşımaktadır.⁴¹²

Paphlagonia bölgesinde tapınım gören kültlerden birisi de Men kültüdür. Ay tanrısı olan bu kült özellikle Roma döneminde Küçük Asya'da tapınılmıştır. Tezimizi ilgilendiren bu kültün tapınımına sadece Gangra'da bulunan bir sikke üzerinde karşılaşmıştır. Burada men tasviri sikkenin arka yüzünde yer almaktadır. Oturuken sola dönük bir şekilde tasvir edilen tanrının sağ elinde patera, sol elinde ise asa vardır.⁴¹³

⁴⁰⁹ Karasalihoğlu, Murat; Antik Çağdan Bugüne Gylkon Kültü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011, s. 12. Ayrıca Asklepios kültüne Tios sikkelerinde de karşılaşmaktayız. Bkz. Atasoy, S. (2012), s. 30.

⁴¹⁰ Işık, A. (2004), s. 48.

⁴¹¹ Karasalihoğlu, M. (2011), s. 93.

⁴¹² Karasalihoğlu, M. (2011), s. 82-83.

⁴¹³ Büyükgün, Banu; Men Kültüyle İlgili Eskişehir, Afyon, Kütahya ve Pamukkale Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Bazı Taş Eserler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006, s. 152.

Paphlagonia’da Adem Işık’ın Pers, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia ve Pontus Bölgesi Kültleri, adlı doktora tezinde yukarıda saydığımız kültlerin dışında pek çok kült vardır. Bunlardan bir tanesi Aphrodite kültüdür. Işık’a göre Aphrodite betimleri Paphlagonia bölgesinde sadece Amastris ve Herakleia Pontika kentlerinde görülmektedir.⁴¹⁴ Apollon da Paphlagonia’da tapınım gören diğer bir tanrıdır. Bu tapınım Amastris, Sesamos, Sinope⁴¹⁵ sikkelerinde görülmektedir.⁴¹⁶ Ares de Paphlagonia’da tapınım gören başka bir tanrıdır. Bu tanrıya da Amastris, Pimolisa ve Sinope sikkelerinde karşılaşmaktayız.⁴¹⁷ Artemis tapınımını ise Kimistenedeki bir yazıttan ve Amastris, Gangra, Neoklaudiopolis ve Sinope sikkelerinde görmekteyiz.⁴¹⁸ Işık’a göre Paphlagonia bölgesinde diğer tanrılara göre bu tanrıçanın tapınımı daha geniş kapsamdadır ve onun Artemis Krateia ve Artemis Orthia şeklinde epithetleri bulunmaktadır.⁴¹⁹ Paphlagonia’da Yunanlılar tarafından hekim tanrı ve hekimlik tanrısı olarak tapınım gören diğer bir kült Asklepios’tur.⁴²⁰ Bu tapınımın izlerine

⁴¹⁴ Işık, A. (2004), s. 54.

⁴¹⁵ Koçak, Ö. (1993), s. 108.

⁴¹⁶ Işık, A. (2004), s. 57.

⁴¹⁷ Işık, A. (2004), s. 61-64.

⁴¹⁸ Bunlar Mithridates Eupator ve Septimus Severus dönemlerine ait darplardır. Bunlar dışında Caracalla ve Faustina’ya ait darplar da bulunmaktadır. Bkz. Işık, A. (2004), s. 70.

⁴¹⁹ Işık, A. (2004), s. 64-70.

⁴²⁰ Asklepios, M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren tanrılaştırılmıştır. Bkz. Işık, A. (2004), s. 72.

Abonouteikhos⁴²¹, Amastris,⁴²² Gangra,⁴²³ Neoklaudiopolis,⁴²⁴ Pompeiopolis⁴²⁵ ve Sinope⁴²⁶ sikkelerinde karşılaşmaktayız.⁴²⁷ Athena da Paphlagonia bölgesinde tapınım gören başka bir tanrıçadır. Bu tapınımın izlerine Amastris'te M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen bir sikkede, Herakleia Pontika'da M.Ö. 2. ve 1. yüzyıla tarihlenen bir sikke ile Sinope'deki M.Ö. 85-65 yılları arasına tarihlenen sikkelerde karşılaşmaktayız.⁴²⁸ Atlas tapınımının izlerini ise Herakleia Pontika'daki bir kabartmada görmekteyiz. Ancak bu tapınım Paphlagonia bölgesinde yaygın bir tapınım alanı bulmamıştır.⁴²⁹ Demeter de Paphlagonia bölgesinde tapınım alanı bulmuş bir başka tanrıçadır. Roma tarafından "Ceres" olarak adlandırılan bu tanrıça tarımın, kadın hayatının ve mysterinin tanrıçasıdır. Bu tanrıçanın izlerine Kimistene'nin Sandikkaya adındaki bir tepecik üzerinde bulunan bir yazıtta karşılaşmaktayız. Bundan başka Abonouteikhos,⁴³⁰ Amastris⁴³¹ ve Sesamos'taki⁴³²

⁴²¹ Antoninus Pius dönemi (M.S. 138-161). Bkz, Işık, A. (2004), s. 73-74.

⁴²² Antoninus Pius dönemi (M.S. 138-161). Bkz. Işık, A. (2004), s. 73-74.

⁴²³ L. Septimus Severus dönemi (M.S. 193-208). Bkz. Işık, A. (2004), s. 73-74.

⁴²⁴ Trianus (M.S. 98-117) ve Antoninus Pius dönemi (M.S. 138-161) . Bkz, Işık, A. (2004), s. 73-74.

⁴²⁵ Antoninus Pius dönemi (M.S. 138-161). Bkz, Işık, A. (2004), s. 73-74.

⁴²⁶ Vespasianus dönemi (M.S. 69-79). Bkz, Işık, A. (2004), s. 73-74.

⁴²⁷ Işık'a göre Paphlagonia'da tapınım gören Asklepios kültü sadece sikkelerde tespit edilebilmiştir. Bkz. Işık, A. (2004), s. 75.

⁴²⁸ Işık, A. (2004), s. 77.

⁴²⁹ Işık, A. (2004), s. 81.

⁴³⁰ Trianus (M.S. 98-117), Antoninus Pius (M.S. 138-161) ve Julia Domna (M.S. 193-208) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 87.

sikkelerde de bu tanrıçanın izlerine karşılaşmaktayız.⁴³³ Dionysos da Paphlagonia bölgesinde tapınım görmektedir. Bu tanrı şarap ve ilham tanrısıdır. Bu tanrının izlerine Amastris,⁴³⁴ Pompeiopolis,⁴³⁵ Sinope⁴³⁶ ve Herakleia Pontikadaki⁴³⁷ sikkelerde ve Herakleia Pontikadaki bir kabartmada, Sinope müzesinde Roma dönemine ait bir büste karşılaşmaktayız.⁴³⁸ Paphlagonia bölgesinde yaygın olmamakla birlikte Dioskurların tapınımını görmekteyiz. Bunun izlerine sadece Sinope kentinde Mithridates Eupator (M.Ö. 120-63) ve Nero (M.S. 54-68) dönemlerine ait sikkelerde karşılaşmaktayız.⁴³⁹ Paphlagonia bölgesinde tapınım gören bir başka tanrı Romalılar tarafından Cupid olarak adlandırılan ve bir aşk tanrısı olarak bilinen Eros'tur. Bu tapınımın izlerine Amasra'daki bir yazıttan ve

⁴³¹ Faustina (M.S. 161-180) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 87

⁴³² M.Ö. 4. yüzyıl. Bkz. Işık, A. (2004), s. 87

⁴³³ Işık, A. (2004), s. 84-88.

⁴³⁴ Mithridates Eupator (M.Ö. 120-63), L. Verus M.S. (161-169), Lucilla (L. Verus'un karısı) (M.S. 161-169) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 93.

⁴³⁵ Antoninus Pius (M.S. 138-161), Faustina (M. Aurelius'un karısı) (M.S. 161-180) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 93.

⁴³⁶ Cladius (M.S. 41-54) dönemi, Nerva (M.S. 96-98) dönemi, Antoninus Pius (M.S. 138-161) dönemi, Septimus Severus (M.S. 193-208) dönemi, Geta (M.S.208-212) dönemi, Valerianus (M.S. 253-260) dönemi, Gallienus (M.S. 253-260) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 93.

⁴³⁷ M.Ö. 4. yüzyıl, Timotheus ve Dionysos (M.Ö. 435-337) dönemi, M.Ö. 305-281. Bkz. Işık, A. (2004), s. 93.

⁴³⁸ Işık, A. (2004), s. 89-96.

⁴³⁹ Işık, A. (2004), s. 97-99.

yine Amastris'te M.Ö. 300- 285 döneminde Kraliçe Amastris'e ait sikkeler ile Gangra'da ve Sinope'deki Mithridates Eupator M.Ö. 120-63) dönemine tarihlenen sikkelerde ve Herakleia Pontika'daki kabartmalarda karşılaşmaktayız.⁴⁴⁰ Işık'a göre Paphlagonia bölgesinde Eusios tapınının izlerine Amasra'da M.S. 155 yılına tarihlenen bir adak yazıtında karşılaşlmıştır.⁴⁴¹ Paphlagonia bölgesinde tapınım gören tanrıçalardan birisi de ay ve gece tanrıçası ve ayrıca ölüler, yeraltı, büyücülük ve cadılık tanrıçası olan Hekate'dir. Bu tanrıçanın izlerine Herakleia Pontika'daki bir kabartmadan karşılaşlmıştır.⁴⁴² Hellios tapınımını da 237-8 yılına tarihlenen Karzene'deki bir yazıtta ve Amastris⁴⁴³ ile Sinope'deki⁴⁴⁴ sikkelerde görmekteyiz.⁴⁴⁵ Hera'ya ise Ilgaz'ın Kurmalar Köyünde Hera için yapılmış yazıtlarda ve Amastris,⁴⁴⁶ Kromna⁴⁴⁷ ve Herakleia Pontika'daki sikkelerde karşılaşmaktayız.⁴⁴⁸ Paphlagonia bölgesinde tapınım gören Hermes'e Amastris,⁴⁴⁹

⁴⁴⁰ Işık, A. (2004), s. 100-104.

⁴⁴¹ Işık, A. (2004), s. 105-106.

⁴⁴² Işık, A. (2004), s. 107-109.

⁴⁴³ Faustina (M. Aurelius'un karısı) (M.S. 161-180) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s.112.

⁴⁴⁴ M.Ö. 3. yüzyıl. Bkz. Işık, A. (2004), s.112.

⁴⁴⁵ Işık, A. (2004), s. 110-112.

⁴⁴⁶ Antoninus Pius (M.S. 138-161) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 116.

⁴⁴⁷ M.Ö. 4.-3. yüzyıl. Bkz. Işık, A. (2004), s. 116.

⁴⁴⁸ Işık, A. (2004), s. 113-117.

⁴⁴⁹ Antoninus Pius (M.S. 138-161) dönemi, Lucius Verus (M.S. 161-169) dönemi, Gordianus III (M.S. 238-244) dönemi, Tranguillina (III. Gordianus'un Karısı) (M.S. 238-244). Bkz. Işık, A. (2004), s. 129.

Gangra,⁴⁵⁰ Tios⁴⁵¹ ve Sinope'deki⁴⁵² sikkelerde karşılaşmaktayız. Yine Kimistene ve Amastris'teki kabartmalarda da Hermes'in izine rastlanmaktadır. Bunun dışında Hermes'in Paphlagona'daki varlığı Amastris'te Roma dönemine tarihlenen bir heykel ile Gangra'da M.S. 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenen ve Roma dönemine ait bir heykelde takip edilebilmektedir.⁴⁵³ Romalılar tarafından Vesta olarak anılan Hestia tapınımını sadece M. Aurelius ve karısı Faustina (M.S. 161-180) adına Gangra'da basılan sikkelerde görmekteyiz.⁴⁵⁴ Paphlagonia'da hekim tanrı Asklepios'un kızı veya karısı olarak bilinen Hygeia sağlık anlamına gelmekte olup Asklepios'un yardımcısıdır. Bu tanrıça sadece insanları değil hayvanları da tedavi edici özelliklere sahiptir. Bu tanrıçanın izlerine ise Abonouteikhos,⁴⁵⁵ Amastris,⁴⁵⁶ Gangra,⁴⁵⁷ Tios⁴⁵⁸ ve Herakleia Pontika'daki⁴⁵⁹ sikkelerde

⁴⁵⁰ Atasoy, S. (2012), s. 30.

⁴⁵¹ Julia Domna (Septimus Severus'un karısı) ve Septimus Severus (M.S. 193-208) dönemi, Caracalla (M.S. 212-217) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 129.

⁴⁵² M.Ö. 4. ve 3. yüzyıl, M. Opellius Diadumenianus (M.S. 218) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 129.

⁴⁵³ Işık, A. (2004), s. 127-131.

⁴⁵⁴ Işık, A. (2004), s. 132-133.

⁴⁵⁵ Antoninus Pius (M.S. 138-161) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 135.

⁴⁵⁶ M. Aurelius ve karısı Faustina (M.S. 161- 180) dönemi, L. Verus (M.S. 161-169) dönemi, Commodus (M.S. 176-192) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 135.

⁴⁵⁷ Septimus Severus (M.S. 193-208) dönemi, Caracalla (M.S. 212-217) dönemi, Geta (M.S. 208-212) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 135.

⁴⁵⁸ Atasoy, S. (2012), s. 30.

⁴⁵⁹ Maximus Thrax (M.S. 235-238) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 135.

rastlamaktayız.⁴⁶⁰ Paphlagonia bölgesinde Irmak tapınım izlerine de rastlamaktayız. Bunlardan Septimus Severus'un karısı olan Julia Domna'ya (M.S. 193-208) ait Gangra'daki bir sikkede Halys Irmağının tasviri yer almaktadır.⁴⁶¹ İsis tapınımına M. Aurelius'un karısı Faustina (M.S. 161- 180) dönemine ait Amastris sikkesinde ve Marcus Aurelius (M.S. 161-180) dönemine ait bir sikkede karşılaşılmıştır.⁴⁶² Bu tanrı da Mısır kökenli olup buna bağlı olup Anubis, Harpokrates ve Apis kültleri M.Ö. 4. yüzyılın sonundan M.S. 4. yüzyıla kadar tüm Akdeniz havzasında yayılıp, saygı görmüştür.⁴⁶³ Ana tanrıça Kybele tapınımı da Paphlagonia'da yer bulan bir başka kültür. Bu tapınımın izlerine Caracalla (M.S. 212-217) dönemine tarihlenen Amastris'te ve Sinope'deki birer sikkede ve Taşköprü Kaya tünellerinde, Kılıç Kaya tünellerinde, Boyabat Kaya tünellerinde, Kastamonu Tünellerinde, Arım Kalesi Kaya tüneline,⁴⁶⁴ Küre tünellerinde, Azdavay Kaya tünellerinde,⁴⁶⁵ Safranbolu Kaya tünellerinde, Tosya Kaya tünellerinde,⁴⁶⁶ Eskipazar Kaya

⁴⁶⁰ Işık, A. (2004), s. 134-136.

⁴⁶¹ Işık, A. (2004), s. 139.

⁴⁶² Işık, A. (2004), s.142-144.

⁴⁶³ Podvin, Jean- Louis; "Cultes Isiaques en Pont et Paphlagonie", The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity, Aspects of Archaeology and ancient history Edited by Gocha R. Tsetskhladze with the assistance of Ergun Laflı, James Hargrave and Wiliam Anderson, Published by Archaeopress, Publishers of British Archaeological Reports, Oxford England, 2012, s. 207.

⁴⁶⁴ Boyabat'ın güneyindeki yukarı Arım köyünün üstünde bulunan ve kale denilen bir kayadır. Bkz. Işık, A. (2004), s. 147.

⁴⁶⁵ Azdavay'ın batısında bulunan Ilıca köyünün Arma mahallesinde kale denilen Büyükkaya'da bulunan tüneldir. Bkz. Işık, A. (2004), s. 147.

tünellerinde,⁴⁶⁷ İskilip Kaya tünellerinde Bafra Kaya tünellerinde, Amasra Kaya tüneline, Filyos Kaya tüneline, İlvari Kaya mabedinde, Toprakini mağarasında, Örenkaya mağarasında ve Medil Mağarasında rastlanılmıştır.⁴⁶⁸ Medusa kültüne de Mithridates Eupator (M.Ö. 120-64) döneminde Amastris ve Sinope’de basılan sikkelerde ve Kastamonu’nun Balta Bucağı Köyündeki bir kabartmada, Sinope’deki bir kabartmada ve Amasra’daki bir kabartmada karşılaşmaktayız.⁴⁶⁹ Bunun izlerine Marcus Aurelius ve karısı Faustina (M.S. 161-168), L. Verus (M.S. 161-169) ile Caracalla (M.S. 212-217) dönemlerindeki Amastris sikkelerinde, Septimus Severus (M.S. 193-208) ve Caracalla (M.S. 212-217) dönemlerinde Gangrada basılmış olan sikkelerde, Lucilla döneminde Pompeiopolis sikkelerinde ve Marcus Aurelius (M.S. 161-168), Julia Domna, Trianus (M.S. 98-117), Julia Mamaea, Maximus Thrax (M.S. 235-238) ve Philippus (M.S. 244-249) dönemlerinde Sinope sikkelerinde karşılaşmaktayız.⁴⁷⁰ Zafer tanrıçası olan Nike de Paphlagonia’da tapınım gören bir başka kültür. Bu kültün izlerine ise Amastris,⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Bunlar, Gavur Kayası kaya tünelleri, Ceneviz Kayası kaya tünelleri’dir. Bkz, I Işık, A. (2004), s. 147.

⁴⁶⁷ Bunlar, Samail Kaya tünelleri, Çankırı Kaya tünelleri’dir. Bkz, Işık, A. (2004), s. 147.

⁴⁶⁸ Işık, A. (2004), s.145-149.

⁴⁶⁹ Işık, A. (2004), s. 150-153.

⁴⁷⁰ Işık, A. (2004), s. 154-157.

⁴⁷¹ Kraliçe Amastris (M.Ö. 300-285) dönemi, Mithridates Eupator (M.S. 120-63) dönemi, Dominatus dönemi, Trianus, (M.S. 98-117) dönemi, M. Aurelius (M.S. 161-180) dönemi, Caracalla (M.S. 212-217) dönemi, Geta (M.S. 208-212) dönemi,

Gangra,⁴⁷² Neoklaudiopolis,⁴⁷³ M.Ö. 130 tarihinde tarihlenen Pylaemenes'e ait bir sikkede ve Sinope'deki⁴⁷⁴ sikkelerde karşımıza çıkmaktadır. Yine İskilip, Herakleia Pontika'daki ve Amasra'daki kabartmalarda bu tanrıçanın izlerini takip edebilmekteyiz.⁴⁷⁵ Bunun dışında Paphlagonia'da tapınım gören diğer tapınımlar arasında Pan'ı, Poseiodon'u, Pluton'u, Selene'yi, Tykhe'yi ve Zeus'u da sayabiliriz. Hellen dinlerindeki Zeus kültleri ile ilgili olarak Teffeteller, R. L. Farnell'den; Zeus, "katıksız bir savaş tanrısı ve temel olan Zeus her yerde vardır" şeklinde aktarmıştır.⁴⁷⁶ Yine Teffeteller Zeus, Zeus Stratios olarak "konukların tanrısı", ve Zeus Labrandeus olarak da çiftbaşı balta ile silahlanmış olan yarı Hellenlik Karia kültüründe savaş tanrısı olarak ön plana çıktığını " Farnell'den nakletmiştir.⁴⁷⁷ Teffeteller'e göre yazılı ve nümizmatik bilgiler ışığında

Severus Alexander (M.S. 222-235) dönemi, Maximinus Thrax (M.S. 235-238) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 160.

⁴⁷² Septimus Severus ve karısı Julia Domna (M.S. 193-208) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 160.

⁴⁷³ Julia Domna (M.S. 193-208) dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 160.

⁴⁷⁴ M.Ö. 2. ve 1. yüzyıl, M.Ö. 120-100 dönemi. Bkz. Işık, A. (2004), s. 161.

⁴⁷⁵ Işık, A. (2004), s. 158-163.

⁴⁷⁶ Farnell, R.L.; *Cults of the Greek States*, Vol. I, London, 1986, s.59.

⁴⁷⁷ Teffeteller, Annette; "Strategies of Continuity in the Construction of Ethnic and Cultural Identity: The Lineage and Role of Zeus Stratios in Pontus and Paphlagonia", *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity, Aspects of Archaeology and ancient history* Edited by Gocha R. Tsetskhladze with the assistance of Ergun Laflı, James Hargrave and Wiliam Anderson, Published by Archaeopress, Publishers of British Archaeological Reports, Oxford England, 2012, s. 223.

Hellenistik dönemden Roma döneminin içlerine kadar Paphlagonia’da bu tapınım izlerine rastlamaktayız.⁴⁷⁸ Ayrıca bu arada Abonouteikhos’ta Zeus tapınıma burada bulunan bir sikkede rastlamaktayız.⁴⁷⁹ Sikkenin ön tarafından Zeus başı, arka tarafından ise “ABΩNOY TEIOY” yazısıyla birlikte kartal resmi görülmektedir.⁴⁸⁰ 2005 yılında Ergün Laflı’nın başkanlığında Hadrianopolis/Eskipazar ilçesinde yapılan 2005 yılı kazı çalışmalarından sonra Kimistene’deki Asar Tepe isimli dağ silsilesi üzerinde yer alan dört yükselti üzerinde antik ören yeri keşfedilmiştir. Bunlardan ortadakine ‘Akropolis’, diğerlerine de “Birinci Nekropolis Tepeliği”, “İkinci Nekropolis Tepeliği” ve “Sarnıç” isimleri verilmiştir. *Akropolis* zirvesinin kuzeyindeki suni bir düzlüğe Roma Döneminde bir tapınak inşa edilmiştir.⁴⁸¹ Laflı, F. K. Döner’den naklederek bu tapınağın tarihini M.S. 195/6 ya da 196/7 olarak vermiş ve kült olarak da bu tapınağın Demeter ya da Kore’ye atfedildiğini belirtmiştir.⁴⁸² Ancak Ergün Laflı’nın da kazı heyetinde olduğu 2005 yılında yapılan çalışmalarda tapınak alanında M.S. 1. yüzyıla ait olması gereken bazı öğeler olduğu belirtilmiş ve tapınak kültü olarak da daha çok Zeus (Kimistenos)’u düşündüren bazı buluntuların olduğu belirtilmiştir. Ergün Laflı, bulgulara göre tapınağın en az M.S. 4. yüzyıla kadar kullanıldığı ve bu yüzyılda bir deprem ile yıkılmış olabileceğini iddia

⁴⁷⁸ Teffeteller, A. (2012), s. 234.

⁴⁷⁹ Bu sikke Mithridates Eupator (M.Ö. 120-63) dönemine aittir. Bkz. Karasalihoğlu, M. (2011), s. 10.

⁴⁸⁰ Karasalihoğlu, M. (2011), s. 10.

⁴⁸¹ Laflı, E. (2006), s. 46.

⁴⁸² Laflı, E. (2006), s. 47.

etmektedir.⁴⁸³ Bundan başka bu kazı sonucunda bölgede bir kaya yüzünde Hermes Kerykeios betimlemesi ve bu betimlemelerin önünde de ilginç bir kutsal alan keşfedilmiştir. Bu alan farklı kültürel öğeleri bir arada barındırması sebebiyle Paphlagonia bölgesi kültürlerini ve antik dinlerini anlamak için çok önemli bir fırsattır. Laflı'ya göre Kimistene yerleşimi kutsal nitelikli bir yerleşim olup dağlık bir alanda kurulmuş olması bir tesadüf değildir.⁴⁸⁴

Paphlagonia bölgesinin dini hakkında veriler sağlayan diğer malzemeler ise tümülüslerdir. Paphlagonia bölgesindeki tümülüsleri ilk olarak Leonhard yapmış olduğu araştırma gezilerinde ortaya koymuştur.⁴⁸⁵ Leonhard'dan başka Ahmet Gökoğlu da yapmış olduğu araştırma gezilerinde pek çok tümülüs keşfetmiş ve bunları "Paphlagonia Tümülüsleri" olarak kaydetmiştir.⁴⁸⁶ Burada dikkati çeken nokta yapılan incelemeler sonucunda tümülüslerde çok az lahitlere rastlanmış olmasıdır.

F. Eray Dökü'nün Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları adlı basılmamış doktora tezinde Paphlagonia bölgesindeki Kaya mezarlarının Tipolojisi, Mimarisi ve İkonografik durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Burada Paphlagonia bölgesindeki kaya mezarlarının, cephe mimarisine göre düz damlı ve beşik çatılı olarak ayrılabilceği belirtilirken, planda ise ön odalı (çok odalı) ve tek odalı kaya mezarları olarak tipolojik bir ayırım yapılması gerektiği

⁴⁸³ Laflı, E. (2006), s. 47.

⁴⁸⁴ Laflı, E. (2006), s. 48.

⁴⁸⁵ Leonhard, R; Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nordlichen Kleinaisen, Berlin, 1915, s. 103 vd, 141 vd. 44 vd.

⁴⁸⁶ Gökoğlu, A. (1952), s. 44-57.

vurgulanmaktadır.⁴⁸⁷ Bölgedeki planı açısından tek odalı kaya mezarları gelenek haline gelmemiş ve sadece Amnias Vadisi ve Devrez ile Soğanlı Su Vadilerinde bir kaç örnekle temsil edilmişlerdir. Bu tipli odalarda genellikle ölü yatakları basit de olsa görülmektedir. Şehinşah kayası mezarında, Evkaya kaya mezarı altındaki tek odalı mezarlarda ve Aşağı Güney Köy kaya mezarında basit bezemesiz ölü yatakları görülür.⁴⁸⁸ Çok odalı kaya mezarlarına da Amnias vadisinde, Halys, Soğanlı Su, Devrez vadileri boyunca karşılaşılmıştır. Bunların içerisinde de ölü yatakları bulunmuştur. Bunlar, Amnias Vadisi kaya mezarlarındaki Kalekapı kaya mezarı, Evkaya kaya mezarı ve Terelik kaya mezarlarıdır.⁴⁸⁹ Paphlagonia bölgesindeki kaya mezarlarının en önemli yönlerinden bir tanesi de kaya mezarlarında yer alan kabartmalardır. Bu kabartmalardan biri Çatal Höyük'ten bildiğimiz ve Evkaya mezarının alınlığında bulunan Anatanrıça Kybele'nin tasviridir.⁴⁹⁰ Yine Kalekapı kaya mezarlarında alınlığın tam tepesinde bir kartal, bunun altında iki tane arslan, bunların da altında yine karşılıklı iki arslan daha, bu ikinci arslanların iki tarafında birer (Grifon) bunların altında –bakana göre- sağda bir arslan, solda bir boğa, sağda en altta bir tane hörgüçlü öküz'ün bulunduğu kabartmalar yer almaktadır.⁴⁹¹ Paphlagonia kaya mezarları içinde en yaygın ikonografi ise Amnias Vadisi Kalekapı,

⁴⁸⁷ Dökü, F. E. (2008), s. 19.

⁴⁸⁸ Dökü, F. E. (2008), s. 49-50.

⁴⁸⁹ Dökü, F. E. (2008), s. 52-53.

⁴⁹⁰ Dökü, F. E. (2008), s. 64 vdd.

⁴⁹¹ Gökoğlu, A. (1952), s. 67.

Salarköy ve Terelik kayası kaya mezarı alınlıklarında görülen Herakles Nemea aslanı mücadelesidir.⁴⁹²

Paphlagonia bölgesinde tapınak olarak kullanılmış mağara mabedlerine de rastlanmıştır. Bunlardan biri İlvar ini kaya mabedidir. Bu mağara Azdavay'ın Kamana köyü ile Cide'nin Hamitli Köyü arasında bugün üzeri ormanlarla kaplı Sorkun yaylası denilen eski iskan yerinde bulunmaktadır. Başka bir tapınak mabedin olarak kullanılmış mağara Toprak ini mağarasıdır. Bu mağara da Sorkun yaylasında ve İlvar ininin yirmi dakiki aşağısındaki bir düzlüktedir. Yine Ören kaya mağarası ile Medil mağarası da bunlar arasında sayılabilir.⁴⁹³

⁴⁹² Dökü, F. E. (2008), s. 68 vdd.

⁴⁹³ Gökoğlu, A. (1952), s. 129-135.

IV. BÖLÜM

Paphlagonia'da Ekonomik Durum ve Yollar

Halys ve Iris gibi Anadolu'nun en büyük iki nehri tarafından sulanan Paphlagonia son derece verimli ovalarla bu iki nehrin oluşturduğu bereketli delta'lara (Çarşamba ve Bafra ovaları) sahiptir. Bu özelliği nedeniyle kolonizasyon çağında çok sayıda koloni hareketine sahne olmuştur. Bunlardan biri Sinope'dir. Strabon, Sinope'nin Armene'den 50 stadion uzaklıkta olduğunu belirttikten sonra burasının dünyanın o kısmındaki en önemli kent olduğunu ifade etmektedir. Strabon'a göre çünkü burası bir yarımada'nın boynu üzerinde kurulmuştur ve berzahın her iki tarafında iç ve dış limanları ve olağanüstü iyi palamut dalyanları bulunur. Ayrıca Kent ekonomisinde balıkçılık önemli bir yere sahipti. Öyle ki balık üretiminde ikinci sırada yer alıyordu.⁴⁹⁴ Strabon'da daha yukarıda uzanan kısımlarda araziler oldukça verimli olup bostanlarla bezenmişti.⁴⁹⁵ Kentin çok gelişmiş ve müreffeh olduğu Strabon'da; kent surlarla, güzel bir şekilde çevrili olup, ayrıca gymnasium, agora ve sütunlu caddelerle gösterişli bir şekilde süslenmiştir.⁴⁹⁶ Ayrıca Strabon'a göre Sinopitis topraklarında gemi yapımı için olağanüstü elverişli olan ve kolaylıkla ihraç edilebilen kereste bulunmaktaydı. Masa yapmak için kullanılan tahta da bu ağaçlardan elde edilirdi. Bütün toprakları işlenmiş olan bu bölgenin denizden biraz yukarı kısmı zeytin ağaçları ile kaplıydı.⁴⁹⁷ Bundan başka Strabon'da ifade edildiği

⁴⁹⁴ Strab., Geo., XII.3.11.

⁴⁹⁵ Strab., Geo., XII.3.11.

⁴⁹⁶ Strab., Geo., XII.3.11.

⁴⁹⁷ Strab., Geo., XII.3.12.

üzere Herakleia’da bir de bildiricim otu yetişmekteydi.⁴⁹⁸ Olgassys Dağı’nın her yerinde kurulmuş olan tapınaklar⁴⁹⁹ belki de bu bölge adına bir tapınak ekonomisini de geliştirmiş olabilir. Paphlagonia’da içerisinde Amnias vadisinin geçtiği Domanitis bölgesi oldukça verimli topraklara sahiptir. Yine aynı şekilde Blaene (Kargı) de verimli toprakları olan bir Paphlagonia yerleşmesidir.⁵⁰⁰ Burada verimli bir yerleşim yeri de Gangra’dır ve onun bir de akropolis’i bulunmaktaydı.⁵⁰¹ Daha önce de ifade ettiğimiz üzere İsmail Kaygusuz tarafından Ilgaz’da bulunan ve M.Ö. 2. veya 3. yüzyıla tarihlenen Stoa binaları yazıtları da Paphlagonia’daki ekonomik ve sosyal durumu anlamamız açısından önemli verilerdir. Nitekim antik çağlarda bir kentin Stoa binaları, oranın baş servetinin büyük bölümünü oluşturmaktaydı. Yani bu tip yapılar o yerin gelişmişliğinin en büyük göstergesiydi. Stoa binalarının en önemli işlevlerinden birisi kentin bozulan parasal durumuna, borç karşılığı rehin bırakılarak katkıda bulunmasıydı. Stoalar, eğer çok önemli onarımlar görecekseler bu, kentin en varlıklı aileleri tarafından yapılmaktaydı. Nitekim bu, onlara onur vermekteydi. Burada Kaygusuz’un ortaya çıkardığı yapılardan bir tanesi de Stoalara bitişik bulunan oikema binasıdır. Kaygusuz’a göre burası meyhane-eğlence yeri ve fahişelerin sanatlarını sürdürdükleri bir yerdi. Yani kısacası burası bir genelevdir. Bu Oikema’nın (Genelev) her iki tarafında aşevleri-yemekhaneler yapılarak, müşterilerin aç kalmamaları ve rahat ettirilmeleri sağlanmıştı.⁵⁰²

⁴⁹⁸ Strab., Geo., XII.3.7.

⁴⁹⁹ Strab., Geo., XII.3.40.

⁵⁰⁰ Strab., Geo., XII.3. 40.; Magie, D. (1950), s. 187.

⁵⁰¹ Magie, D. (1950), s. 188.

⁵⁰² Kaygusuz, İ. (1983), s. 49-53.

Paphlagonia yer altı kaynakları açısından pek zengin değildir. Bununla birlikte Strabon'da geçen şu pasaj Paphlagonia'da da madencilik işlerinin varlığı anlaşılmaktadır; "Pompeiopolis'teki Sandarakurgion Dağı (Kırmızı Zırnık Dağı) Pimolisa'dan (Sandarakurgion Dağı kıyısında bir kale) uzak değildir ve şimdi harebe halindeki bu krali kaleden ötürü ırmağın her iki yanındaki ülkeye Pimolisene⁵⁰³ denmektedir. Sandarakurgion Dağının⁵⁰⁴ (Kırmızı Zırnık Dağı), yapılan madencilikten dolayı içi boşaltılmıştır, çünkü işçiler altında büyük oyuklar açmışlardır. Maden, vergi mültezimlerinince işletilmekteydi ve burada suçlarından ötürü pazarda satılan tutsakları madenci olarak kullanmaktaydılar. Çünkü işin zahmetinden başka, madendeki havanın ve cevherin berbat kokusundan ötürü burada çalışmanın hem öldürücü ve hem de dayanılmaz olduğunu söylerler; öyleki işçiler kısa sürede ölmeye mahkumdurlar. Bundan başka sayıları iki yüzden fazla olmayan işçiler devamlı hastalık ve ölümle telef olduğundan, ocak yararlanılmaya elverişli olmamakta ve dolayısıyla çoğu zaman çalıştırılmamaktaydı."⁵⁰⁵ Burada çıkarılan arsenik madeni hem kırmızı ve turuncu boyalarda hem de tıpta kullanılmaktaydı.⁵⁰⁶ Paphlagonia Projesi kapsamında Roger Matthews'ın öncülüğünde yapılan çalışmalara göre Paphlagonia bölgesinde Çankırı İli'nin Orta ilçesi Sakaeli köyünde obsidyen taşı çıkarıldığı anlaşılmıştır. Buna göre bu taşlarla yapılmış ve Erken

⁵⁰³ Pontus Kappadokia'sında Halys boyunca Amasseia'nın kuzey kısımlarını oluşturan toraklar.

⁵⁰⁴ Paphlagonia'da, Pompeipolis topraklarında bir dağ.

⁵⁰⁵ Strab., Geo., XII.3. 40.

⁵⁰⁶ Magie, D. (1950), s. 187.

Kalkolitiğe tarihlenen bir de bir site bulunmuştur. Bundan başka Orta ilçesinde önemli oranda çakmak taşı, çakıl taşları gibi kaynaklar da mevcuttur.⁵⁰⁷

Paphlagonia'nın yollar açısından önemi Pontus ve Bithynia Krallıkları arasında bulunmasıdır. Nitekim Propontis'ten gelen yollar Bithynia boyunca devam edip Halys çevresinde Devrek ve Amnias vadileri ile Pontus'a ve Euphrates (Fırat) ve Armenia'ya giderdi.⁵⁰⁸ Güneyden devam edeni Klaudiopolis'ten sonra Krateia-Antoniopolis-Anadynata-Kandara-Pimolisa'dır. ⁵⁰⁹ Magie'ye göre bu geçişin doğusunu Vespasian tarafından Flaviopolis olarak kurulan Crateia (Gerede) oluşturmaktaydı. Magie, Tabula Peutingeriana'dan hareketle Crateia'nın doğusundaki istasyonları takiben şöyle vermektedir: Manoris (Crateia'nın batısında yer alan Çağa Gölünün (Gerede'nin batısı) güneyindeki Doğancı'lar), Potomeia Cepora, Antoniopolis, Anadynata, Gangaris, nispeten devam eden kolları ile Pompeiopolis ve Otres, Varis ve Amaseia idi. Bu yol Magie'ye göre "Bağdat'a giden eski yol"a tekabül etmekteydi. Halys'ü çevreleyen yol, muhtemelen doğu yönüne, Sulu Ova'ya doğru devam edip orada Amisus'tan Amaseia'ya giden ticaret yoluna katılıp Sivas yoluyla Euphrates'e (Fırat) giderdi.⁵¹⁰

Kuzeyden devam edeni ise Klaudiopolis'ten sonra Kaisereia/Hadrianopolis-Kastamonu-Pompeiopolis üzerinden yine Neoklaudiopolis'e ulaşmaktadır.⁵¹¹

⁵⁰⁷ At Empires' Edge, (2009), s. 80.

⁵⁰⁸ Magie, D. (1950), s. 188.

⁵⁰⁹ Şaroğlu, G. (2010), s. 83.

⁵¹⁰ Magie, D. (1950), s. 1083.

⁵¹¹ Şaroğlu, G. (2010), s. 83.

Bu ikinci ana güzergah Mithridates savaşları sırasında oldukça önemli rol oynamıştır. Nitekim Mithridates Eupator, bu yolları Paphlagonia'nın bir kısmını ele geçirmek için iki kez kullanmıştı.⁵¹² M.Ö. 88 yılında VI. Mithridates'in bir öncü birliği savaş arabalarının da yardımıyla Amnias Vadisi'nde, Pompeiopolis yakınında Bithynia Kralı IV. Nikomedes'in bir birliğini yenilgiye uğratmıştır. Mithridates'in kendisi Skorobas Dağı üzerinden Bithynia'ya doğru ilerlerken; M. Aquilius, güneye doğru çekildiği esnada, Proton Pakhion olarak bilinen mevkide bir başka Pontus ordusu tarafından yenilgiye uğratılmıştır.⁵¹³ Yine M.Ö. birinci yüzyılda burası Bithynia'lı IV. Nikomedes'in Paphlagonia'yı istila ettiği zamanlarda kullanılmıştır.⁵¹⁴ Bu açıdan burası daha önce de ifade ettiğimiz üzere stratejik olarak önemli bir yerdeydi. Bu arada Pompeius döneminde buralarda bir yol ağı oluşturulmuş ancak bu yol ağı ile ilgili düzenlemeler Antoninus döneminde gerçekleşmiştir.⁵¹⁵

Genel olarak Paphlagonia'nın bu kısmı, Gerede'den başlayıp Safranbolu, Kastamonu ve Amnias Vadisi yoluyla Taş Köprü ve Boyabat boyunca Halys'e devam eden modern yola tekabül etmektedir. Antik yol, hem antik bina kalıntılarının olduğu güneyden hem de kuzeydeki Çağa Gölü'nün yakınında yer alan güzergahtan ayrılmaktadır. Gölün kuzeyinde Çağa Çayı'nın vadisindeki bir yol ve bu Çay'ın çevresindeki bir köprü kalıntısı izleri ile daha ileride Mengen Çayındaki bir takım izler bu yolun devamı olduğunu göstermektedir. Bu yolun, daha sonra Hadrian

⁵¹² Magie, D. (1950), s. 188.

⁵¹³ Şaroğlu, G. (2010), s. 83; Magie, D. (1950), s. 188.

⁵¹⁴ Magie, D. (1950), s. 1083.; Wilson, D. R. (1960), s. 345.

⁵¹⁵ Wilson, D. R. (1960), s. 345.

tarafından kurulan Hadrianopolis'ten (Viranşehir) de geçtiği tahmin edilmektedir. Nitekim ovanın kuzeydoğusundaki Viranşehir Akarsuyunun üzerinde yer alan bir kale kalıntısı izleri buna dayanak oluşturmaktadır. Buradan da Aktaş civarında Billaeus'a geçmektedir.⁵¹⁶

Halys'ün doğusunda bu yolun hattı ile ilgili pek çok mil taşı bulunmuştur.⁵¹⁷ Ayrıca Halys ve Vezirköprü arasında İncesu'da da bir grup mil taşı bulunmuştur.⁵¹⁸

Sahil boyunca uzanan yüksek dağlardaki belli geçitleri kullanarak kıyı yerleşimlerini bu iki ana güzergaha bağlayan tali yollar da bulunmaktaydı. Nitekim Paphlagonia'nın en önemli limanlarından olan Herakleia ve Amastris, Tieion üzerinden Billaios ve Ladon Vadileri'ni izleyip 720 metre rakımdaki Babadağ Geçidi'yle Babas Dağı'nı aşarak bu güzergâhlara bağlanmaktaydı. 1196 yılında İmparator III. Aleksios'in, Türkler tarafından fethedilen Dadybra'ya (Devrek) gönderdiği ordu Babas Dağı civarında Türkler tarafından pusuya düşürülünce bu güzergah üzerinden geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵¹⁹ Ayrıca Paphlagonia sahil kesimi arasında bir yol varlığının izlerini Tieium ile Amastris arasında bulunmuş olan beş mil taşından da takip edebilmekteyiz. Bunlardan birincisi Aşağı İhsaniye'deki Vespasian dönemine tarihlenen ve M.S. 78 tarihli olanıdır. Diğer M.S. 141 tarihli ve Antoninus Pius dönemine tarihlenen Yukarı İhsaniye'ye yakın bir yerde olanıdır. Üçüncüsü Septimus Severus dönemine ait olan ve M.S. 199 yılına tarihlenen yine Yukarı İhsaniye'ye yakın olan mil taşıdır. Dördüncüsü de aynı

⁵¹⁶ Magie, D. (1950), s. 1084.

⁵¹⁷ Magie, D. (1950), s. 1084.

⁵¹⁸ Magie, D. (1950), s. 1085.

⁵¹⁹ Şaroğlu, G. (2010), s. 83.

şekilde Septimus Severus dönemine ait olan ve yine M.S. 199 yılına tarihlenen Bartındaki mil taşıdır. Beşincisinin ise Aşağı İhsaniye’de olanıdır.⁵²⁰ Ayrıca Amastris’ten bir başka yol da Kromna’ya giden yoldur ve burada Ionopolis ile Kinolis istasyonları bulunmaktadır.⁵²¹

Yine Paphlagonia’nın sadece en önemli limanı değil, aynı zamanda en büyük kentide de olan Sinope bugünkü modern yola benzer bir güzergahla Boyabat yakınlarında bu ana güzergaha bağlanmış olmalıdır. Benzer bir durum yerleşimden ele geçen bir yazıt sayesinde Prusias ad Hypium’un *emporion*’u olduğu anlaşılan Dia/Diospolis için de söz konusudur. Prusias ad Hypium’u ticaret limanı Dia’ya bağlayan bu antik yol Prusias’ın kuzeyindeki kısımları büyük olasılıkla Hypia Ore olarak adlandırılan Akçakoca Dağları’ndan indirilen kerestenin ticareti açısından son derece önemliydi. Nitekim anılan dağın geçit noktasındaki kale yolun Prusias ad Hypium açısından önemine işaret etmektedir. Aktın Çayı üzerindeki Roma Köprüsü bu yol üzerinde bulunmuş olmalıdır. Sinope’de bir yol ağının varlığını bir de Sinope’nin batısında bulunan iki mil taşı ile de takip edebilmekteyiz. Bu mil taşlarının her ikisi de Probus dönemine ait (M.S. 279) Chalabde’de bulunanlardır.⁵²² Ancak Wilson’a göre bu yer günümüzde değişmiş olmalı; ancak bu isim hakkında bilgi vermemektedir. Biz de bu isim üzerinden bir yerleşimin yerini saptayamadık.

Olgassys Dağı’nın güney ve kuzey yamaçları boyunca ilerleyen bu iki ana güzergahı birbirine bağlayan tali bir yol ise Kastamon’da kuzeydeki ana güzergahtan ayrılarak Devrez Çayı Vadisi’ni takip edip 1750 metre rakımdaki Ilgaz Dağı Geçidi

⁵²⁰ Wilson, D. R. (1960), s. 156.

⁵²¹ Wilson, D. R. (1960), s. 344.

⁵²² Wilson, D. R. (1960), s. 156.

üzerinden Kandara (Cendere) yakınlarında güneydeki ana güzergaha bağlanmaktadır.⁵²³

⁵²³ Şaroğlu, G. (2010), s.84.

SONUÇ

Paphlagonia bölgesi antik kaynaklara göre batısında Bithynia'dan Parthenius nehri ile, doğusunda Pontus ve Halys nehri ile, güneyinde Phrygia ve Galatia ve kuzeyinde Karadeniz ile çevrili coğrafik bölgenin adıdır. Halys ve İris gibi Anadolu'nun en büyük iki nehri tarafından sulanan Paphlagonia son derece verimli ovalarla bu iki nehrin oluşturduğu bereketli deltalara (Çarşamba ve Bafra ovaları) sahiptir. Bu açıdan coğrafyası ona önemli avantajlar sağlamıştır. Burada şunu ifade etmeliyiz ki coğrafya ve zaman faktörü tüm toplumların siyasi, ekonomik, dini ve kültürel yönleri üzerinde son derece önemli etkilere sahiptir. Paphlagonia bölgesi üzerinde de coğrafi şartlar ve zaman faktörü, Paphlagonia'nın iç ve sahil kısımları üzerinde ayrı ayrı etkili olmuştur. Paphlagonia bölgesinin en önemli özelliklerinden birisi stratejik olarak önemli bir mevkide yer almasıydı. Nitekim Paphlagonia uzun süre Kuzey Anadolu ile Karadeniz sahili arasında bir kavşak ve set olarak geçişken bir konumdaydı. Bu açıdan Paphlagonia coğrafyası, büyük çoğunlukla politik ve sosyal gelişmelerin etkisi altında olmuştur.

Paphlagonia bölgesinde Gaşka, Hitit, Phrygia, Kimmer, Hellen, Roma, Bithynia ve Pontus gibi pek çok devlet hakimiyet kurmuşlardır. Bundan dolayı bu bölgede etkileşimlerin olması kaçınılmaz olmuştur. Hellenistik dönemden sonra özellikle Roma bu bölgeye yerleşmiş ve bereketli Amnias vadisini Pontus-Bithynia eyaletine bağlamıştır. İç bölgelerde merkez olarak Gangra seçilmiş ve yerel krallar tarafından idare edilmiştir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Paphlagonia bölgesi stratejik olarak önemli bir yerde olması nedeniyle bölge pek çok önemli olaya tanıklık etmiştir. Bunlardan biri Pontus Krallığı'nın temellerinin Paphlagonia bölgesinde filizlenmiş

olmasıdır. Jones'a göre Paphlagonia'lılar tarihte ilk defa M.Ö. 189 tarihinde Manlius Vulso'ya karşı Galatia'lıları desteklemek için askerlerini gönderen ve Morzios olarak adlandırılan bir prensin yönetiminde ortaya çıkmışlardır. Bundan sonra Paphlagonia kendisini bir takım olayların içerisinde bulacaktır. Bunlardan biri Pontus Kralı I. Pharnakes'in Küçük Asya'da bir İmparatorluk kurma hayalidir. Pharnakes Paphlagonia'nın iç kısımları da dahil Paphlagonia'nın pek çok bölgesini ele geçirdiğinde Roma hemen harekete geçmiş ve I. Pharnakes'in ele geçirdiği toprakları boşaltmasını istemiştir. Burada şunu ifade edelim ki daha önceleri Roma'nın Küçük Asya'da yaptığı şey sadece müttefikleri ile dolaylı olarak ilgilenmek iken artık bundan sonra Roma, Anadolu'nun pek çok bölgesinde olduğu gibi burada da aktif bir rol almaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren de Paphlagonia'nın Roma ile ilişkileri genellikle iyi bir seyir izlemiştir. Bundan dolayı Aristonikos isyanında Roma, Küçük Asya'daki pek çok Krallık gibi Paphlagonia'lılardan da yardım istemiştir. İsyan bastırıldıktan sonra Roma, Küçük Asya'da meydana gelen gelişmeleri daha iyi takip edebilmek için M.Ö. 129 yılında Pergamon ülkesini bir Roma eyaleti olarak düzenledi. Böylece Roma, hem Küçük Asya'daki ilk eyaletini kurmuş oluyor hem de Küçük Asya'daki herhangi bir politik olayın doğrudan tarafı oluyordu. Böylece Roma, artık Küçük Asya'da sürekli bir söz sahibi olma arayışı içerisinde olmuştur. Nitekim Mithridates Eupator ile Nikomedes Euergetes Paphlagonia bölgesini kendi aralarında paylaştıklarında Roma buna karşı çıkmıştı. Çünkü Paphlagonia gibi sâdik bir müttefikin yok olması Roma'nın işine gelmiyordu.

Bölge özellikle Mithridates-Roma savaşlarında önemli olaylara tanıklık etmiştir. Nitekim Mithridates Eupator'a göre Paphlagonia toprakları atalarından kendisine kalan öz topraklarıydı. Bu neden Paphlagonia bölgesi Mithridates-Roma

savaşları esnasında son derece tahrip olmuştur. Roma, Küçük Asya'daki Pontus tehlikesine tamamen bertaraf ettikten sonra buralarda Pompeius'un idaresinde bir kısım düzenlemeler yapılmıştır. Pompeius'un idaresinde yapılan düzenlemelerden biri Paphlagonia bölgesi'nin Damastris yöresinde Birinci Mithradates-Roma Savaşı'nın başında, Pontos birliklerinin IV. Nikomedes yönetimindeki Bithynia ordusunu kuşatarak imha ettiği ova kenarında, Pontik Paphlagonia'sının batı kısmında yer alan yerleşimin adını, Pompeiopolis'e (Pompeius kenti) çevirerek burayı kent ilan etmesidir. Pompeius, burada yapmış olduğu düzenlemelerde yönetim biçimi olarak da politik sürekliliği ve merkezi yönetimi sağlamak amacıyla oligarşik ve timokratik idare şeklini benimsemiş ve mevcut şehirleri Roma modeline göre şekillendirerek onlara daha büyük bir derecede otonomi vermiştir. Bu düzenlemeler Marcus Antonius döneminde de gerçekleştirilmiştir. Bölge, M.Ö. 6/5 yılına gelindiğinde ise Paphlagonia artık Roma'ya ilhak edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. ANTİK KAYNAKLAR

- Arr. Anab.** Arrian, Alexandri Anabasis Books I-IV, With an English Translation by E. Ilife Robson, B.D., The LOEB Classical Library.
- Arr. Perip.** Arriani; Periplus Ponti Euxini/ Περίπλους Πόντου Εὐξεινίου, Arrianus'un Karadeniz Seyahati, (Çeviren ve Yorumlayan Murat Arslan), Odin Yayıncılık, Antalya, 2005.
- Cic. Leg. agr.** Cicero, De lege agrarian, With an English Translation J. H. Freese I-III, The Loeb Classical Library, London, 1930.
- Curt. Hist. Alex.** Quintius Curtis Rufus, Historiarum Alexandri Magni Macedonis, The Loeb Classical Library, ed. J. C. Rolfe, London 1962.
- Diod. Bib.** Diodorus Siculus, Bibliothke Historike, With an English Translation R. M. Geer, The Loeb Classical Library, New York, 1947.

- Eust. Dion. Per.** Eustathios, Commentarium in Dionysii Periegetae Orbis Descriptionem, Edited by K. Muller, Commentarium in Dionysii Periegetae Orbis Descriptionem Geographi Graeci Minores II, Paris, 1861.
- Eutr.** Eutropius, Brevarium ab urbe condita, Çeviren: Çiğdem Menzilioğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Fl. Ioseph. Ant. Iud.** Flavius Iosephus, Antiquitates Judaicae, Edited by B. Nise, Antiquitates Judaicae, Flavii Iosephi Opera, Berlin: Weidmann, 1885-1892.
- Grot. Grote's Hist.** Grote's History of Greece, Volume, 1., London, by edited Ernest Rhys, 1873.
- Hdt. Hist.** Herodotos, Tarih, (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
- Hom. İl.** Homeros *İlyada* (Çev. Azra Erat-A.Kadir), Can Yayınları LTD ŞTİ., 10. Basım, 1998.

- Ksen. Anab.** Ksenophon; Anabasis (On binlerin Dönüşü), (Çev. Oğuz Yarlıgış), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Ksen. Hell.** Ksenophon, Hellenika, (Çev. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- Iust.** Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*, With an English translation by J. C. Yardley, With introduction and explanatory notes by R. Develin, Atlanta, 1994.
- Mem. Per. Herak.** Memnon, Herakleia Pontike Tarihi, (Çeviren ve Yorumlayan: Murat Arslan), Odin Yayıncılık, Antik Kaynaklar Dizisi: II, Antalya, 2007.
- Oros. Hist.** Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*, Translated with introduction and notes by I. W. Raymond, New York 1936.
- Plin. Nat. Hist.** Gaius Plinus Secundus, *Naturalis Historia*, Edited by C. Mayhoff, C. Plini Secundi Naturalis Historiae Libri XXXVII, Leipzig 1875-1906.

- Plut. Marc. Ant.** Plutarkhos, Marcus Antonius, (çev. Mehmet Özaktürk). Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara 1992.
- Plut. Sull.** Plutarkhos, Sulla, With an Translation B. Perrin, New Haven, Connecticut, Loeb Classical Library, 1916.
- Strab. Geo.** Strabon; Geographika, Antik Anadolu'nun Coğrafyası, Çev. Prof. Dr. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Tac. Hist.** Tacitus, Historae, With an English translation by C.H. More, Loeb, London, 1968.

2. MAKALELER

- Anonim, (1973)** Anonim, “*Skylaks*”, **Meydan Larousse**, C. 11, İstanbul, 1973.
- Arslan, M. (2000)** “Sulla’nın Küçükasya Politikası”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, S. 94, 2000.
- Atasoy, S. (2012)** Atasoy, Sümer; “*New Exploration of The Southern Black Sea Coast: Filyos-Tios*” The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity, Aspects of Archaeology and ancient history Edited by Gocha R. Tsetskhladze with the assistance of Ergun Laflı, James Hargrave and Wiliam Anderson, **Published by Archaeopress, Publishers of British Archaeological Reports**, Oxford England, 2012.
- Baran, A.K. (2002)** Baran, A. Kadir; “*Paphlagonia’daki Pompeiopolis Antik Kenti*”, **Belleten**, LXVI, S. 247, Aralık, 2002.
- Bauman, R.A. (1973)** Bauman, R. A.; “The Hostis Declarations of 88

and 87 B.C.”, *Athenaeum*, LI, 1973, 270-293.

Bostancı, E.Y. (1952)

Bostancı, E.Y.; “*Gökırmak Vadisi’nde Prehistuvar Araştırmaları, Yeni Paleolitik Buluntular*”, **A. Ü. DTCF Dergisi** X, 1952, s. 137-142.

Eser, E. (2004)

Eser, Erdal; “*Kinolis (Ginolu) Kalesi*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 21, S. 2, s. 171-194, 2004.

Erzen, A. (1956)

Erzen, A.; “*Sinop Kazısı 1953 Yılı Çalışmaları*”, **Türk Arkeolojisi Dergisi**, VI-1, Lev. XXVIII-XXXI, 1956.

Hirschfeld, G. (1883)

Hirschfeld, G.; “*Notes of Travel in Paphlagonia and Galatia*”, **Journal of Hellenic Studies** IV, 275-280, 1883.

Kaygusuz, İ. (1983)

Kaygusuz, İsmail; “*Ilgaz (Olgassys)’dan İki Yazıt ve Kimiatene*”, **Belleten**, C. XLVII, S. 185-188, 1983.

Kökten, İ. K. (1948)

Kökten, İ.K.; “1947 Yılı Tarih öncesi Araştırmaları”, **Belleten**, S. 45, 1948, s. 223-226.

Kökten, İ. K. (1951)

Kökten, İ.K.; “Kuzeybatı Anadolu’nun Tarih Öncesi Hakkında Yeni Gözlemler” **A. Ü. DTCF Dergisi**, S. IX 1951, s. 201-212.

Lafli, E. (2006)

Lafli, Ergün; “A Roman Rock-Cut Cult Niche At Paphlagonian Hadrianoupolis” **24. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Cilt 2, Kültür Ve Turizm Bakanlığı□Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 29 Mayıs- 2 Haziran 2006, Çanakkale.

Lafli, E. (2008)

Lafli, Ergün; “Hadrianopolis-Eskipazar Paphlagonia Hadrianoupolis’i Arkeolojik Kazıları”, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, c. 3, 2008.

Marro, C. (2000)

Marro, C.; Stadt, “*Archaeological Survey in the Kastamonu Region, Turkey: Remarks on the Preclassical Cultural Geography of the*

Southern Black Sea” in P. Matthiae, A. Enea, L. Peyronel, F. Pinnocks *Proceedings of the First International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, Rome, 2000.

Öztürk, B. (2008)

Öztürk, Bülent; “*Kuruluşundan Bizans Devri Sonuna Kadar Tios Antik Kenti*”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, 2008, S. 128, s. 63-78.

Podvin, J. L. (2012)

Podvin, Jean- Louis; “*Cultes Isiaques en Pont et Paphlagonie*”, *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity, Aspects of Archaeology and ancient history* Edited by Gocha R. Tsetskhladze with the assistance of Ergun Laflı, James Hargrave and Wiliam Anderson, **Published by Archaeopress, Publishers of British Archaeological Reports**, Oxford England, 2012.

Robinson, D. M. (1906)

Robinson, David M; “*Ancient Sinope*” **American Journal of Philology**, XXVII, 1906.

- Ruge, W. (1949)** Ruge, W.-Bittel, K.; “*Paphlagonie*”, **RE (Paulys Real-Encyclopadie der Classichen Altertumwissenschaft)**, XVII, 1949.
- Sümerer, L. (2008)** Sümerer, Latife- Kienlin von Alexander; “*Pompeipolis 2007 Yılı Çalışmaları*”, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt 3, Ankara, 26-30 Mayıs, 2008.
- Taşdöner, K. (2012)** Taşdöner, Kevser; “*Romalı Triumvir Marcus Antonius’un Anadolu’da Siyasi Düzenlemeleri*” **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XXXI, S. 51, 2012.
- Teffeteller, A. (2012)** Teffeteller, Annette; “*Strategies of Continuity in the Construction of Ethnic and Cultural Identity: The Lineage and Role of Zeus Stratios in Pontus and Paphlagonia*”, *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity, Aspects of Archaeology and ancient history* Edited by Gocha R. Tsetskhladze with the assistance of Ergun Laflı, James Hargrave and Wiliam Anderson, **Published by Archaeopress, Publishers of British**

Archaeological Reports, Oxford England,
2012.

3. KİTAPLAR

Abbot, F. F. (1926)

Abbott, Frank Frost- Jonson, Allan Chester, Municipal Administration in the Roman Empire, Princeton University Press, MCMXXVI, England, 1926.

Akurgal, E. (1999)

Akurgal, Ekrem; Anadolu Kültür Tarihi, T B TAK, Ankara, 1999.

Arslan, M. (2007)

Arslan, Murat; Mithridates VI Eupator: Roma'nın Büyük D şmanı, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.

At Empires' Edge, (2009)

At Empires' Edge: Project Paphlagonia, Regional Survey in North-Central Turkey, Edited by Roger Matthews and Claudia Glatz, Published by British Institute, at Ankara, 2009.

Atlan, S. (1970)

Atlan, Sabahat; Roma Tarihi'nin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.

- Biçer, S. (2010)** Biçer, Sedat; Karabük İli, Eskipazar İlçesi, Hadrianoupolis Antik Kentinde Bulunan Geç Antik Dönem Yapılarından A Hamamının Koruma Önerisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Mart, 2010.
- Brill's Encyclopedia, (2004)** Brill's Encyclopedia of the Ancient World New Pauly, Edited by Hubbert Cancik and Helmuth Schneider, Volume 5, Leiden-Boston, 2004.
- Brill's Encyclopedia, (2006)** Brill's Encyclopedia of the Ancient World New Pauly, Edited by Hubbert Cancik and Helmuth Schneider, Volume 9, Leiden-Boston, 2006.
- Brill's Encyclopedia, (2008)** Brill's Encyclopedia of the Ancient World New Pauly, Edited by Hubbert Cancik and Helmuth Schneider, Volume 12, Leiden-Boston, 2008.
- Der Neue Pauly (1998)** Der Neue Pauly, Enzyklopadie der Antike, Herausgegeben von Hubert Cancik und Helmuth Schneider, Band 5, Stuttgart, 1998.
- Büyükgün, B. (2006)** Büyükgün, Banu; Men Kültüyle İlgili Eskişehir, Afyon, Kütahya ve Pamukkale Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Bazı Taş

Eserler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006.

B.C. McGing (1986)

McGing, B.C. The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator King of Pontus, Leiden 1986.

Doğancı, K. (2007)

Doğancı, Kamil; Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27- M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir İnceleme), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Dökü, F. E. (2008)

Dökü, F. Eray; Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları, Basılmamış Doktora Tezi, Antalya, 2008.

Ertem, H. (1980)

Ertem, Hayri: Hitit Devletinin iki Eyaleti: Pala-Tum(m)anna ile Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler, Ankara, 1980.

Farnell, R.L. (1986)

Farnell, R.L.; Cults of the Greek States, Vol. I, London, 1986.

- Freely, J. (1996)** Freely, J. The Redhouse Guide to the Black Sea Coast of Turkey, İstanbul, 1996.
- Gökoğlu, A. (1952)** Gökoğlu, Ahmet, Paphlagonia- Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1952.
- Işık, A. (2004)** Işık, Adem; Pers, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia ve Pontus Bölgesi Kültleri, *Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2004.
- Işın, M.A. (1992)** Işın, M.A.-Tatlıcan, İ.- Işın, M.; Sinop, Ankara, 1992.
- Karauğuz, G. (2009)** Karauğuz, Güngör-Özcan, Ali; Eskiçağ'da Zonguldak Bölgesi ve Çevresi-En eski Devirlerden M.S. 395'e Kadar-II, Konya, 2009.
- Jones, A. H. M. (1937)** Jones, A.H.M.; The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford University Press, 1937.

- Karasalihoglu, M. (2011)** Karasalihoglu, Murat; Antik Çağdan Bugüne Gylkon Kültü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2011.
- Kaya, M.A. (2005)** Kaya, Mehmet Ali; Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2005.
- Kaygusuz, İ. (1980)** Kaygusuz, İsmail; “Gangra (Çankırı) çevresinde yeni bulunmuş Grekçe yazıtların filolojik değerlendirmesi ve bölgenin Eski Çağ tarihi ve kültürüne katkıları yönünden incelenmesi”, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Diller ve Edebiyatları Bölümü*, İstanbul 1980.
- Koçak, Ö. (1993)** Koçak, Özdemir; Eskiçağ Tarihinde Sinope Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.
- Leonhard, R. (1915)** Leonhard, R; Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nordlichen Kleinasien, Berlin, 1915

- Levick, B. (2000)** Levick, Barbara; The Government of the Roman Empire, Published by Routledge, London, 2000.
- Lyold, S. (2000)** Lyold, Steon; Türkiye'nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları, Çev. Ender Varinlioğlu, TÜBİTAK, Ankara, Haziran, 2000.
- Magie, D. (1950)** Magie, David; Roman Rule in Asia Minor, Princeton University Press, New Jersey, 1950.
- Magie, D. (2002)** Magie, David; Anadolu'da Romalılar I, (Çev: Nezih Başgelen-Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.
- Marek, C. (1993)** Marek, C. Stadt, Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia, Tübingen, 1993.
- Memiş, E. (2002)** Memiş, Ekrem; Eskiçağ Türkiye Tarihi, En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2002.

Mitchell, S. (1993)

Mitchell, S., *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor. Vol. I-II The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*, Oxford, 1993.

Öztürk, B. (2012)

Öztürk, Bülent; *Küçük Asya'nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012.

Öztürk, Ö. (2011)

Öztürk, Özhan; *Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*, Pontus, Ankara, Eylül, 2011.

Ramsay, W. M. (1960)

Ramsay, W.M.; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Şaroğlu, G. (2010)

Şaroğlu, Gülcan; *Kappadokia, Pontos, Paphlagonia ve Kilikia Bölgeleri'nin Dağları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2010.

The Cambridge, (2008)

The Cambridge Ancient History, edited by F.W. Walbank- A.E. Astin- M.W. Frederiksen-

R.M. Ogilvie, Volume VII, Part I, Cambridge University Press, 2008.

Umar, B. (1988)

Umar, Bilge; Paphlagonia, Apa Ofset Basımevi, Ak Yayınları Kültür Kitapları Serisi: 15-3, İstanbul, 1988.

Walbank, F. W. (1970)

Walbank, F.W.; A Historical Commentary on Polybius, Volume I, Oxford University Press, 1970.

Wilson, D. R. (1960)

Wilson, D.R. The Historical Geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontus in the Greek and Roman Periods: A New Survey With Particular Reference to Surface Remains Still Visible, Unpublished BLitt thesis, Oxford University, 1960.

ÖZET

Paphlagonia Bölgesi antik kaynaklara göre batısında Bithynia'dan Parthenius (Bartınsu) nehri ile, doğusunda Pontus ve Halys (Kızılırmak) nehri ile, güneyinde Phrygia ve Galatia ve kuzeyinde Karadeniz ile çevrili coğrafik bölgenin adıdır. Orta Paleolitik dönemden itibaren yerleşimlere sahne olan bölge, engebeli ve zor bir coğrafi yapıya sahiptir. Dolayısıyla Paphlagonia bölgesinde güçlü bir siyasi birlik kurulamamıştır. Antik kaynaklardan edinilen bilgilerden hareketle Paphlagonia'lılar, zaman zaman Pylaemenes, Korylas, Otys ve Morzeos gibi liderlerin etrafında bir birlik oluşturmuş olsalar da, genelde dağınık kabileler şeklinde feodal bir şekilde yönetilmişlerdir.

Roma'nın Küçük Asya ile olan ilişkileri M.Ö. 3. yüzyılın son yıllarında başlamıştır. Roma, Küçük Asya'da çıkarlarını tehdit eden her krallığı düşmanı saymıştır. Bundan dolayı zaman zaman Küçük Asya'daki Krallıklar ile müttefiklik antlaşmaları imzalamıştır. Roma, M.Ö. 129 yılında Küçük Asya'daki ilk eyaleti olan *Provincia Asia*'yı kurduktan sonra Küçük Asya ile daha doğrudan ilgilenmiş ve buralardaki politikalarını daha da aktifleştirmişlerdir. Bu bağlamda Roma, Paphlagonia ile ilişkilerini genelde iyi bir düzeyde tutmuştur. Nitekim bu coğrafya Roma adına özellikle Pontus'a karşı çok önemli tampon bir bölge idi. Paphlagonia'nın hem doğu-batı ticaret yolu üzerinde olması hem de askeri geçiş yolları üzerinde yer alması ona ayrı bir önem kazandırmıştır. Bu açıdan Paphlagonia Bölgesi önemli olaylara tanıklık etmiş bir coğrafyadır.

ABSTRACT

Paphlagonia Region is surround by the with Parthenius (Bartınsu) from Bithynia in the west, Pontus and Halys (Kızılırmak) in the east, Phrygia and Galatia in the south, and Euxine Sea in the north. Area that is resident from middle Paleolithic period has a difficult and rugged geographical structure. Therefore, a strong political union has been established in the region of Paphlagonia. When consult ancient resources we realize that Paphlagonians sometimes gather around an union Pylaemenes, Korylas, Otys and Morzeos. However, Paphlagonians generally are governed with a feudal system in the form of scattered in tribes.

Roman relations with Asia Minor, began at the end of the 3rd BC century. Rome regarded as an enemy threatening each kingdom of its interests in Asia Minor. For this reason, Rome sometimes has signed treaty of alliance with kingdoms in Asia Minor. After Rome set up *Provincia Asia* as its first province in Asia Minor in 129 BC, Rome directly interested in Asia Minor and activize its policies in there. In this context, Rome generally maintained its relation with Paphlagonia well. Thus, this region was a buffer zone for Rome against Pontus. Being on the east-west trade route and also on the militarily transition route, gained Paphlagonia a strategical importance. In this respect, Paphlagonia Region is a geography that witnessed important events.

EKLER

EK I

Batı Paphlagonia (BATL, Map 86).

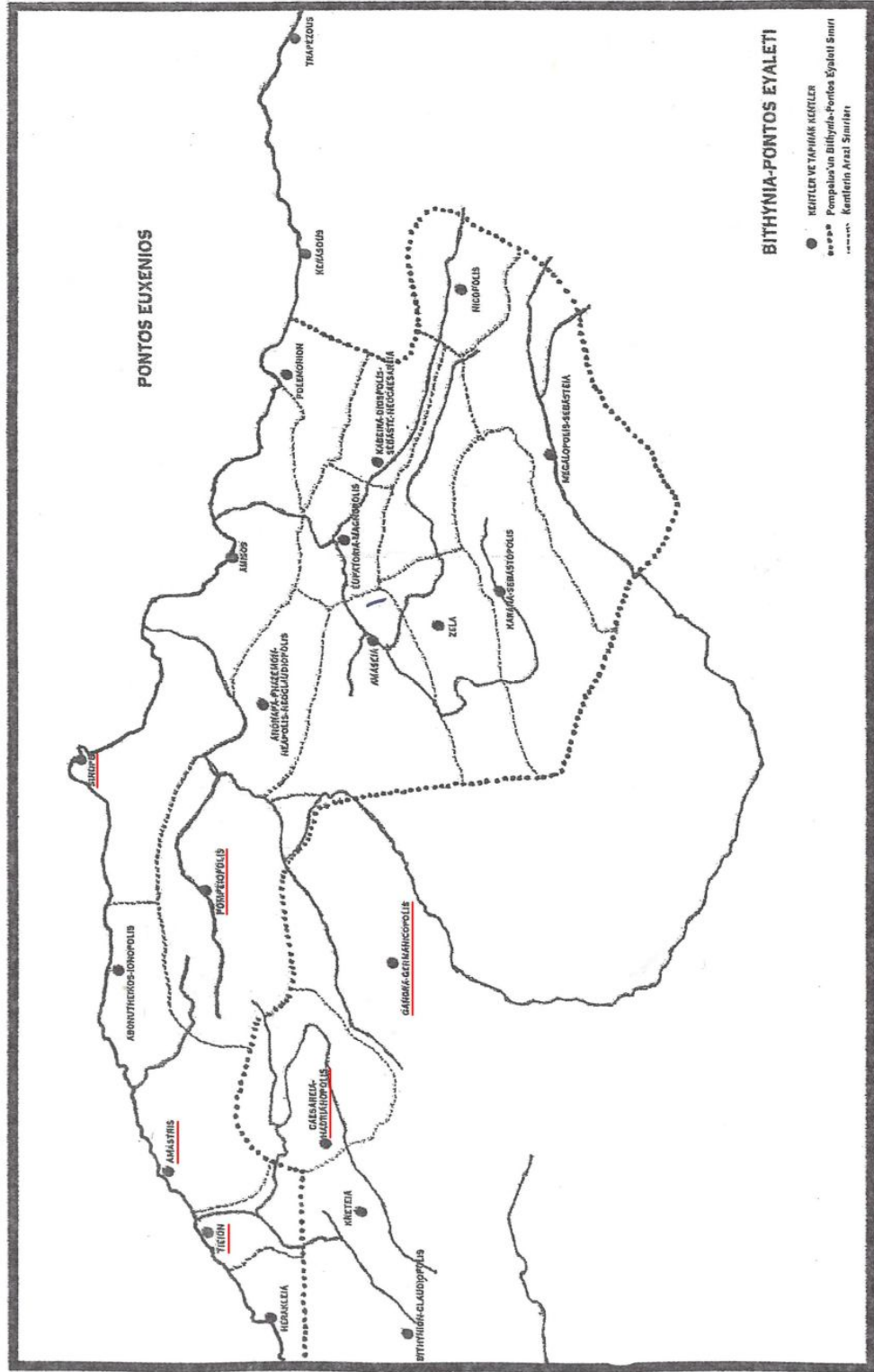
Paphlagonia
1:1,000,000

OLGASSYS MONS

TRIBES AND TERRITORIES:
 - **NAUKONES**
 - **BLAENE**
 - **TIMONTES**
 - **GEZATORGIS**
 - **GORDIANI**
 - **POTAMIA**
 - **TEKTOSAGES**
 - **KALMIZENE**
 - **XIMENE**
 - **TROKMOI**

Other Labels:
 - **SINOPE MOUNTAINS**
 - **Samsarkurgin (?)**
 - **AMASTRUS**
 - **POPEPOLUS**
 - **DOMINANT**
 - **MAIA**
 - **GENGRA**
 - **ANCIORA**
 - **TADEYONTABA**

Doğu Paphlagonia (BATL, Map 86)

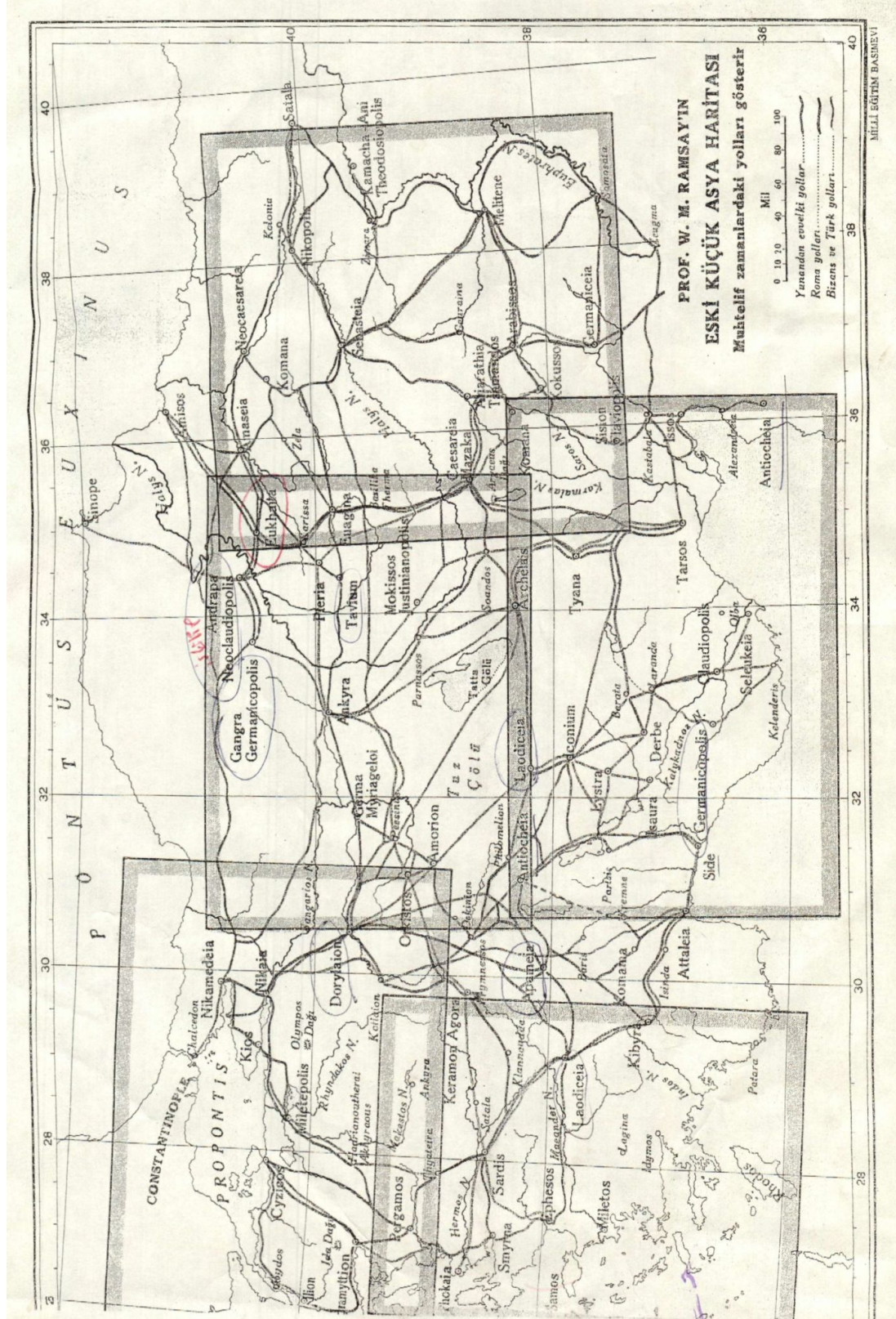
A. Kadir Baran, "Paphlagonia'daki Pompeiopolis Antik Kenti", 2002.

Samuel Butler, *The Atlas of Ancient and Classical Geography*. 1907.

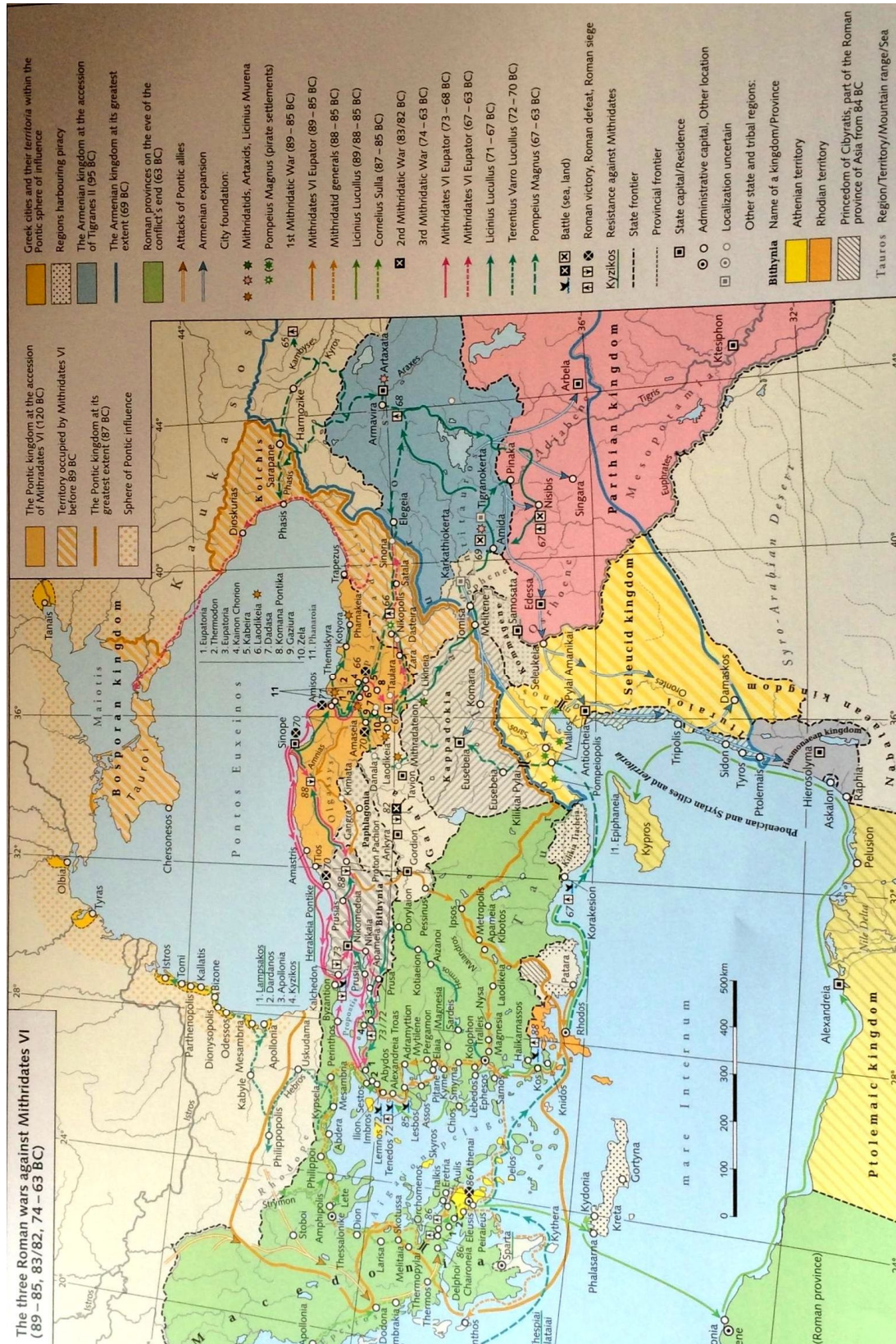

EK VI

W.M., Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, 1960.

EK VII

Brill's Historical Atlas of the Ancient World New Pauly, Edited by Anne-Maria Wittke, Eckart Olshausen and Richard Szydlak, 2010.

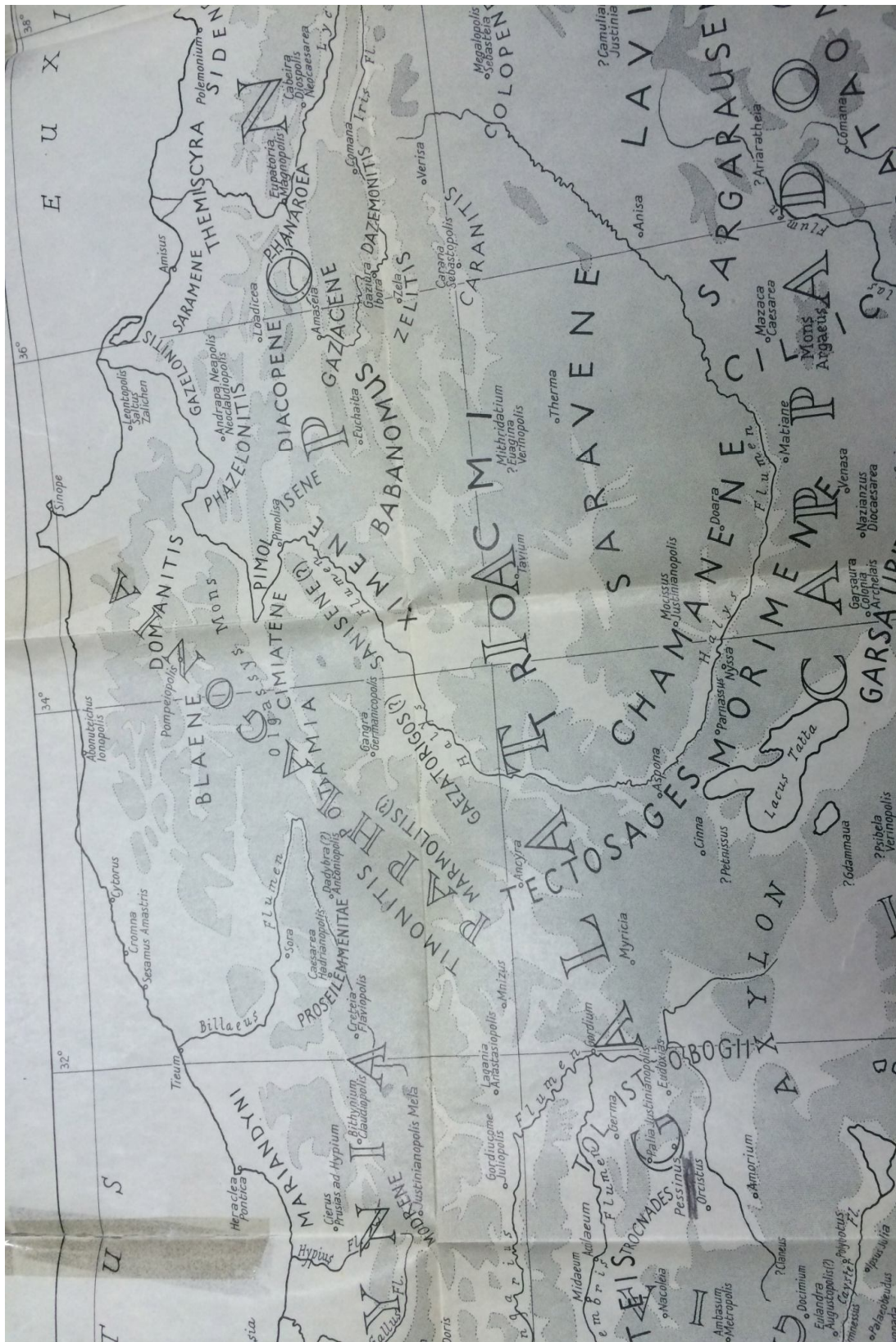
EK VIII

Brill's Historical Atlas of the Ancient World New Pauly, Edited by Anne-Maria Wittke, Eckart Olshausen and Richard Szydlak, 2010.

EK IX

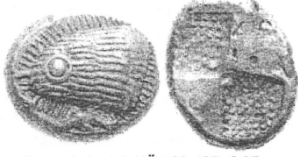
Brill's Historical Atlas of the Ancient World New Pauly, Edited by Anne-Maria Wittke, Eckart Olshausen and Richard Szydlak, 2010.

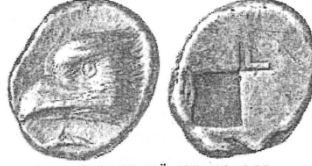
Brill's Historical Atlas of the Ancient World New Pauly, Edited by Hubert Cancik and Helmuth Schneider, 2006.

EK XI

Paphlagonia Sikkeleri

Sinop drahmisi, MÖ 490-425. 6,07 gr

Sinop drahmisi, MÖ 425-410. 6,05 gr

Sinop Trihemionobolu (MÖ 410-375). 1. 49 gr

Sinop hemidrahmisi (MÖ 410-350). 2,53 gr

Kapadokya şatrapı Ariarathes adına basılan Sinope drahmisi (MÖ 333-322).

Sinop drahmisi, MÖ 330-300. 4,93 gr

Roma imparatoru Caligula dönemi (MS 37-41) Sinop bronz sikkesi (4 gr). Ön yüzde imparatorun portresi arka yüzde sabanla tarla süren 2 kolonist figürü.

Antoninus Pius (MS 138-161) dönemi Sinop bronz sikkesi 9,94 gr Ön yüzde imparatorun portresi arka yüzde muhtemelen Serapis kültüyle ilişkili sunak önünde kurban edilmeyi bekleyen boğa başlı insan tasviri.

Sesamos drachmisi MÖ 340-300. 3,49gr. Ön yüzde başı defne yaprakları ile süslenmiş Zeus, arka yüzünde başı çelenkle süslenmiş, küpeli ve kolyeli Demeter. Solda A sağda dikey formda kentin adı ΣΗΣΑΜΗ yazmakta.

Kromna drachmisi. MÖ 340-300. 3,54 gr. Ön yüzde başı defne yaprakları ile süslenmiş Zeus, arka yüzünde başı çelenkle süslenmiş, küpeli ve kolyeli Hera. Sesamos sikkelerinden farklı olarak aşağıda yunus figürü. Sesamos Solda NE sağda dikey formda kentin adı ΚΡΩΜΝΑ yazmakta.

MÖ 130. Pylaimenes sikkesi. Ön yüzde boğa başı arka yüzde Tanrıların habercisi Hermes'in üç bölümlü sihirli değneği kerykeion sembolü ve ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΥΛΑΙΜΕΝΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ (Hayırsever kral Pilemeni) yazısı.

MÖ 130. Bronz Pylaimenes sikkesi (5. 58 gr). Ön yüzde Herakles'e benzetilmiş Pylaimenes arka yüzde sağ elinde çelenk sol elinde palmye yaprağı tutan Nike tasviri ve ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΥΛΑΙΜΕΝΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ yazısı.

Amastris sikkesi MÖ 285. Frig başlıklı genç kadın (Amastris?) arka yüzde solunda asası sağ elinde Nike'yi taşıyan Aphrodite tasviri ile ΑΜΑΣΤΡΙΕΩΝ yazısı.

Domitian dönemi (MS 81-96) bronz sikkeli (25. 07 gr) Ön yüzde imparatorun defne yaprakları ile süslü portresi arka yüzde elinde asa taşıyan Zeus Strategos ile yere konmuş kartal tasviri

Antoninus Pius dönemi (MS 138-161) bronz sikkeli (13. 41 gr). Ön yüzde imparatorun defne yaprakları ile süslü portresi arka yüzde mızrak ve yular tutan iki dioscouri ve atlarının tasviri.

Pomeiopolis bronz sikkeli (15. 57 gr) Ön yüzde Lucius Verus (161-169) ve ΜΗΤΡΟ ΠΑΦΛΑ-ΡΟΜΦΗ ΟΡΟΛΙΟΝ yazısı arka yüzde talih ve refah tanrıçası Tyche

II. Faustina dönemi (MS 161-175) Pompeiopolis bronz sikkeli (9.25 gr). Ön yüzde imparatoriçenin portresi arka yüzde ΜΗΤΡΟ ΠΟΜ-ΡΗΙΟΡΟΛΙΟΝ yazısı ve ayakta duran Demeter.

Marcus Aurelius ve Lucius Verus dönemi (MS 161-169)
Pompeiopolis bronz sikke (8.32 gr). Ön yüzde el sıkışan 2
imparatorun arasında ay-yıldız figürü arka yüzde Tykhe.

MS 138-161 tarihleri arasında basılmış 6,35 gr ağırlığında
Abonuteikhos bronz sikkesi. Ön yüzünde başı defne yaprakla-
rıyla süslü Antoninus Pius ile ΑΥΤ ΚΑΙΣΑΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ yazısı
arka yüzünde bir elinde üç çatalı mızrak diğerinde yunus balığı
tutan deniz tanrısı Poseidon ile kent adı ΑΒΩΝΤΕΙΧ yazısı.

MS 161-169 tarihlerinde basılmış 16,08 gr ağırlığında bronz
İonopolis sikkesi. Ön yüzde göğüs zırhı ve pelerin
(paludamentum) giyen imparator Lucius Verus ile ΑΥΤ ΚΑΙΣ(ς)
Α ΑΥΡΗ ΟΥΗΡΟΣ yazısı arka yüzde insan başlı yılan (Glykon) ile
ΓΛΥΚΩΝ ΙΩΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ yazısı. Görüldüğü gibi 161 yılından
itibaren Glykon adlı yılan tanrı yeni kurulan kentin sikkere
basılacak denli önemli sembolü olmuş durumdadır.